

UNIVERSAL
CONFERENCE

CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD

UNIVERSALCONFERENCE.US

**CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN
THE MODERN WORLD**

VOLUME-1, ISSUE-8

Editor in Chief

Dr. Rajeev Ojha - Interdisciplinary Research in Basic Sciences, Jamia Millia Islamia, New Delhi -110025, India

Editorial Team

Sunita Sarawagi - Indian Institute of Technology Bombay, Mumbai, India.

Dr Manjunatha LH - Professor, REVA University, INDIA

Asish Bera - Edge Hill University, UK, BITS Pilani, India

Dr Sunildro LS Akoijam - Assistant Professor of Management, North Eastern Hill University, India

Madan Mohan Singh - Professor of Mathematics, North-Eastern Hill University, Shillong, India

Dr. Anupam Singh - Associate Professor-CSE, Graphic Era Hill University Dehradun, India

Dr. Sargam Bahl Walia - School of Management, Graphic Era Hill University, Dehradun, Uttarakhand, India

Narayan Pradhan - Indian Association for the Cultivation of Science

Ashok Kumar - Kumar Associate Professor E&CE National Institute of Technology. Hamirpur, India.

Anjali Pal - Department of Civil Engineering, Indian Institute of Technology Kharagpur - 721302, India.

Rajnish Joshi - Professor of Medicine, All India Institute of Medical Sciences, Bhopal, India

Mukul Kumar - IIT Mumbai (India); Meijo University (Japan); HEG Ltd. (India)

Prof. Kuruvilla Joseph - Indian Institute of Space Science and Technology (IIST)

Prof. Yogesh C. Sharma - D.Sc., FRSC, FBRS, FIAPS; FISEES, Department of Chemistry, Indian Institute of Technology

Professor Indra Mani Mishra - Indian Institute of Technology (Indian School of Mines), Dhanbad; Formerly at India

TADBIRKORLIK FAOLIYATI RIVOJLANISHINING TASHKILIY- HUQUQIY ASOSLARI

Dadajonova Chamanoy Valijon qizi

Magistr, Fargona davlat universiteti

Respublikada tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan qonunlar, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari qabul qilingan bulib, natijada inson huquqlarini ta‘minlash, davlat organlarining hisobdorligi va ochiqligini kuchaytirish hamda fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalarining roli, aholi va jamoat birlashmalarining siyosiy faolligini oshirish bo‘yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi 2022 yil 28 yanvardagi PF–60-sonli Farmonida tadbirkorlik faoliyatini tashkil qilish va doimiy daromad manbalarini shakllantirish uchun sharoitlar yaratish, xususi sektorning Yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 80 foizga va eksportdagi ulushini 60 foizga yetkazish belgilab berilgan. Shu bilan birga bir qator vazifalar:

- har yili O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlar bilan “Ochiq muloqoti”ni o‘tkazish.
- hududlarda 200 ta yangi sanoat zonalarini tashkil etish va biznesinkubatorlar tizimini rivojlantirish. Sharoiti og‘ir bo‘lgan tumanlarda tadbirkorlikni rivojlantirish uchun yanada qulay shart-sharoitlar yaratish.
- ilg‘or xorijiy tajriba asosida faktoring amaliyotini rivojlantirish.
- 2026 yilga borib tadbirkorlik subyektlariga soliq yuklamasini yalpi ichki mahsulotning 27,5 foizidan 25 foizi darajasiga kamaytirish.
- hududlarda tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, ishsizlik va kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha mavjud tuzilmalar faoliyatini takomillashtirish.
- tadbirkorlik subyektlari o‘z faoliyatini boshlashi uchun zarur ma‘lumotlarni erkin foydalanishga chiqarish. Qurilish faoliyatida qurilish nuqsonlari yoki muammolarining oldini olish.
- iqtisodiyotda davlat ishtirokini qisqartirish va xususi sektorga keng yo‘l ochish.
- iqtisodiy munosabatlarda erkin bozor tamoyillarini joriy etishni kengaytirish belgilangan.

Mamlakatda qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish va tadbirkorlikni jadal rivojlantirish harakatlarining natijasida tadbirkorlik subyektlarini davlat ro‘yxatidan

o'tkazish va hisobga qo'yish buyicha ham qonunchilikda muhim qarorlar qabul qilinib, davlat ro'yxatidan o'tkazish va hisobga qo'yishni avtomatlashtirilgan tizimi bosqichma-bosqich ishlab chiqilib, amaliyotga tadbiiq qilinmoqda. Bu esa aholi hamda xorijiy investorlarning o'z shaxsiy biznesini yo'lga qo'yish va rivojlantirish uchun muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Mamlakatimizda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, tadbirkorlik faoliyatining huquqiy-meyoriy bazasini takomillashtirish mamlakatimiz mustaqillikka erishgan kundan boshlab asosiy e'tiborda bo'lib, bugungi kungacha tadbirkorlik faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy asoslar zaruriy darajada shakllantirildi. Ushbu meyoriy hujjatlar ichida O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi hamda jamiyatda yuz berayotgan o'zgarishlarni hisobga olgan holda doimiy yangilanib borishi mamlakatimizda tadbirkorlik faoliyatini yanada rivojlantirilishida muhim o'rin tutdi.

Ushbu huquqiy hujjatda "tadbirkorlik faoliyati" tushunchasiga aniq tarif berilgan bo'lib, xususan, shunday deyiladi: "Tadbirkorlik faoliyati (tadbirkorlik) tadbirkorlik faoliyati subyektlari tomonidan qonunchilikka muvofiq amalga oshiriladigan, o'zi tavakkal qilib va o'z mulkiy javobgarligi ostida daromad (foйда) olishga qaratilgan tashabbuskorlik faoliyatidir".

Tadbirkorlik faoliyati subyektlari (tadbirkorlik subyektlari) belgilangan tartibda davlat ro'yxatidan o'tgan hamda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslardir.

Qonunda faoliyat ko'rsatayotgan tadbirkorlik subyektlari turlari va shakllariga alohida meyorlar asosida aniqliklar kiritilgan bo'lib, ularning bir-biridan farqlanishiga alohida e'tibor qaratilgan.

Jumladan, kichik tadbirkorlik subyektlari turlari quyidagilarga ajratiladi:

- yakka tartibdagi tadbirkorlar;
- ishlab chiqarish tarmoqlaridagi, band bo'lgan xodimlarining o'rtacha yillik soni ko'pi bilan yigirma kishi, xizmat ko'rsatish sohasidagi va ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lmagan boshqa tarmoqlardagi, band bo'lgan xodimlarining o'rtacha yillik soni ko'pi bilan o'n kishi, ulgurji, chakana savdo hamda umumiy ovqatlanish tarmoqlaridagi, band bo'lgan xodimlarining o'rtacha yillik soni ko'pi bilan besh kishi bo'lgan mikrofirmalar;
- qonunchilikda nazarda tutilgan yengil, oziq-ovqat sanoatidagi va qurilish materiallari sanoatidagi, band bo'lgan xodimlarining o'rtacha yillik soni ko'pi bilan ikki yuz kishi;

- metallga ishlov berish va asbobsozlik, yog'ochsozlik, mebel sanoatidagi, shuningdek qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa sanoat-ishlab chiqarish sohalaridagi, band bo'lgan xodimlarining o'rtacha yillik soni ko'pi bilan yuz kishi.

Faoliyatning bir necha turini amalga oshiruvchi (ko'p tarmoqli) yuridik va jismoniy shaxslar yillik aylanma hajmida ulushi eng ko'p bo'lgan faoliyat turi mezonlari bo'yicha kichik tadbirkorlik subyektlariga kiradi.

Yakka tartibdagi tadbirkorlik jismoniy shaxs (yakka tartibdagi tadbirkor) tomonidan tadbirkorlik faoliyatini yuridik shaxs tashkil etmagan holda amalga oshirishdir.

Yakka tartibdagi tadbirkor o'z nomidan tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanadi, huquq va majburiyatlarni oladi hamda amalga oshiradi. Jismoniy shaxs o'z tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq bitimlar tuzayotganida, yakka tartibdagi tadbirkor sifatida harakat qilayotganligini, agar bu bitimlarni tuzish vaziyatining o'zidan aniq anglashilmasa, ko'rsatishi kerak. Bunday eslatmaning mavjud emasligi yakka tartibdagi tadbirkorni o'z majburiyatlari bo'yicha zimmasidagi javobgarlikdan ozod etmaydi.

Jismoniy shaxslar yuridik shaxs tashkil etmagan holda birgalikdagi tadbirkorlik faoliyatini oilaviy tadbirkorlik, oddiy shirkat va dehqon xo'jaligi shakllarida amalga oshirishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasida «Xususiy tadbirkorlik to'g'risidagi Nizom»da xususiy tadbirkorlik faoliyatiga quyidagicha ta'rif berilgan:

Xususiy tadbirkorlikning yakka tartibda faoliyat yuritayotgan tadbirkorlikdan farqi shundaki, bu yerda faoliyat yurituvchilar o'z faoliyatini yollanma ishchi kuchi yordamida olib boradilar. Ular yuridik shaxs sifatida ish ko'radilar va o'z korxonalarini davlat ro'yxatidan o'tkazishga majburdirlar.

1-rasm. Korxonalarning turlari

Jamoa tadbirkorligi bir guruh fuqarolarning o'zlariga ma'qul bo'lgan mulkchilik shakllarida jamoalarga birlashib, jamoa korxonalarini tashkil etishlari va shu asosda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishlaridir.

Xususiy firma deganda ayrim shaxs yoki oilaga tegishli, yakka xususiy mulkka asoslanib faoliyat yuritadigan korxonalar tushuniladi.

Aksiyadorlik jamiyati jismoniy shaxslar kapitallarining birlashuvi bo'lib, u aksiyalar chiqarish yo'li bilan tashkil etiladi. Jamiyat jamlangan kapitaliga qarab maxsus qimmatli qog'oz – aksiya chiqaradi. Aksiyani sotib olganlar hissadorlarga aylanadi va foydadan o'z hissasi – dividendni olib turadilar. Aksiyadorlik jamiyati o'z majburiyatlari bo'yicha o'ziga tegishli butun mol-mulk bilan javobgar hisoblanadi. Aksiyadorlar jamiyati majburiyatlari bo'yicha javobgar emas va uning faoliyati bilan bog'liq zararlar uchun faqat o'zlariga tegishli aksiyalar qiymati doirasida javobgar hisoblanadi.

Korporatsiya atamasi lotincha «corporatio» so'zidan olingan bo'lib, birlashma, hamjamiyat ma'nosini beradi. Korporatsiya yirik aksioner jamiyatlar birlashmasi hisoblanib, bir xil mahsulot ishlab chiqaruvchilarni birlashtiradi. Natijada ishlab chiqarish monopollashadi.

Korporatsiya investitsiya kapitalining markazlashuvini, ilm-fan taraqqiyotini, mahsulotning raqobatbardosh bo'lishi va uzoq hayotiy davrini ta'minlaydi. Korporatsiyalar tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi aksioner jamiyatlarining xohish-ixtiyori bilan paydo bo'ladi. Har bir korxonalar faoliyatini yuritish uchun o'z holicha turli vazifalarni, ya'ni:

- xomashyo, materiallar, energiya, uskuna qidirib topish, sotib olish va texnologik takomillashtirish;

- mahsulot sifatini oshirish va ishlab chiqariladigan mahsulotni yangilash;

- tayyor mahsulotni sotish bo'yicha qator ishlarni bajarishi lozim bo'ladi.

O'z tarkibidagi aksiyadorlik jamiyatlari nazorat paketlarini egallash bilan korporatsiyalar xolding kompaniyalariga aylanadi. Xolding iborasi inglizcha «holding» so'zidan olingan bo'lib, ega ma'nosini beradi. Xolding kompaniya mulk egalari tomonidan bir qancha mustaqil aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini nazorat qilish maqsadida tashkil etilgan hissadorlik jamiyatidir. Xolding kompaniyasi tarkibiga kiruvchi aksiyadorlik jamiyatlari «aksiyalarining nazorat paketi» kompaniyaning ixtiyorida bo'ladi. Bundan maqsad aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatlari ustidan nazorat o'rnatish va dividendlar ko'rinishida foyda olishdir.

Xolding kompaniyalarning mohiyati shundaki, ular biror-bir ishlab chiqarish vazifalarini bajarmaydi. Ularning vazifasi sof boshqaruvchilik, ya'ni ishonchli mulk

egasi sifatida ularga o'z aksiyalari yoki aksiyalar nazorat paketini beruvchi kompaniyalarning faoliyatiga umumiy xo'jalik rahbarligini bajarishdan iboratdir.

Davlat korxonalari davlat mulki bo'lgan va uning nazorati ostida ishlovchi korxonalar bo'lib, ular ishlab chiqarishdagi davlat sektorini tashkil etadi, eng muhim va mas'uliyatli vazifalar (mudofaa, aloqa, energetika, transport va boshqalar)ni bajaradi.

Qo'shma (aralash) korxonalar xususiy, davlat va jamoa mulkining aralash mablag'lariga tayanadi. Aralash firmalar milliy va xorijiy kapitalga tayangan hissadorlik qoidasiga binoan tashkil topadi, foydasi shunga qarab taqsimlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-fevraldagi PF-60-son "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2017. y.
3. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni". T., 2019 yil 18 iyul, O'RQ-549-son.
4. O'zbekiston Respublikasining "Raqobat to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2012 yil 6 yanvar, O'RQ-319-son.
5. Tadbirkorlik subyektlarini huquqiy himoya qilish tizimi takomillashtirilganligi hamda ularning moliyaviy javobgarligi erkinlashtirilganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni. 2006 yil 10 oktabr O'RQ-59 son. // Xalq so'zi. 2006 yil 11 oktabr, № 199.
6. O'zbekiston Respublikasining "Investitsiya faoliyati to'g'risida"gi qonuni. – T. 1998 yil, 2 dekabr.

ATHEROSCLEROSIS OF BLOOD VESSELS IS A MANIFESTATION OF COMPLICATIONS OF METABOLIC SYNDROME

B. L.Hoshimov¹, S.M. Akhmedova²
Alfraganus University¹, Tashkent Medical Academy²

Abstract: Studying the nature and initial changes of the morphological changes observed as a result of hypokinesia and the consequences of the metabolic syndrome is an urgent medical problem. A high-calorie diet throughout life is considered one of the main causes of metabolic syndrome. In understanding the pathogenesis of metabolic syndrome and hypodynamia, it is important to know the morphological changes observed in these pathologies. As an object of research, we studied the morphological changes in arteries of elastic type. The obtained results revealed destructive and defragmentation changes in fibrous structures in the walls of elastic type arteries.

Key words: morphology, elastic vessels, metabolic syndrome.

Introduction: In recent years, hypokinesia is becoming not only a medical but also a social problem. There are several factors that cause hypokinesia: high automation of production, transition to a sedentary lifestyle, being in bed after certain diseases. The classification of hypokinesia is presented in several literatures. According to the World Health Organization, about 60% of the world's population does not have enough physical activity to lead a healthy lifestyle (1,8). As a result of a lifestyle caused by inactivity, 1.9 million deaths are observed in the literature. Today, many sources provide information about the morphofunctional changes that occur in the body under the influence of the negative consequences of hypokinesia. As a result of inactivity, negative consequences develop in all organs and systems. The researches of several scientists show that as a result of hypokinesia, not only muscles, but also changes in mineral saturation of bone tissue develop (6,9). In recent years, information has been received about the development of dystrophy and disintegration in spongy and flat bones in the locomotor system under conditions of hypokinesia. In the case of inactivity, changes such as negative changes in the respiratory system, impaired liver function, and decreased reproductive organs have been observed. In the conditions of hypokinesia, a violation of carbohydrate metabolism, a change in the water-salt balance has been determined (2,3,5). These metabolic changes involve many unsolved problems involving the same complex mechanisms in pathogenesis (4,7,10). When the diameter of blood vessels

decreases, the speed of blood flow also decreases. It is estimated that 10% to 15% of the total blood volume is in the arterial circulatory system. This feature of high systemic pressure and low volume is characteristic of the arterial system. There are two main types of arteries in the body: elastic arteries and muscular arteries. Muscular-type arteries include those with anatomical names such as the brachial artery, the brachial artery, and the femoral artery. Muscular-type arteries have more smooth muscle cells in the interstitial layer than elastic arteries. Elastic type arteries are the arteries closest to the heart (aorta and pulmonary arteries), and they contain more elastic tissue in their interstitial layer than muscular type arteries. This feature of elastic type arteries allows maintaining a constant pressure gradient against them, despite the effect of the heart's constant contraction (pumping).

The purpose of the research work: to study the morphological and morphometric changes of the thoracic aorta in experimental hypodynamia and metabolic syndrome.

Research material and methods. Mature white laboratory rats weighing 180-200 grams were used as study material. The white rats taken for the experiment were divided into 2 groups. For morphological studies, the elastic type of thoracic aorta was taken, and the histological sections prepared on a rotor microtome with a thickness of 8-10 microns were stained with hematoxylin and eosin, Van Gison, and Weigert methods. The first group was the control group, 10 rats without clinical signs of somatic and infectious diseases were taken. Rats in the control group were continuously fed a conventional diet with free food and water ad libitum. In our second group, a total of 45 rats were used to induce the experimental metabolic syndrome model. To create a model of hypodynamism, special cage pens were used. In this case, the area of the cages was kept at no less than 150 cm². After denying the signs of infectious and somatic diseases, healthy rats were placed in a special cage, fed with a diet rich in fat and carbohydrates. The diet of rats is 60% laboratory feed, 20% sheep fat, 20% fructose. A 20% solution of fructose was given instead of drinking water. Rats with hypodynamia and metabolic syndrome formed the experimental group and were euthanized 30, 60, and 90 days after the experiment. For morphological studies, the thoracic aorta was taken, and the histological sections prepared on a rotor microtome with a thickness of 8-10 microns were stained with hematoxylin and eosin, Van Gion, and Weigert methods. In histological preparations, the structure of the cytoplasm of the blood vessel wall, the state of the collagen elastic fibers were determined. The thickness of the wall of blood vessels, the thickness of the intima, and the separate media were calculated by the morphometric method.

Laboratory white rats in the control and experimental groups were kept in the same conditions of the vivarium. G.G. Avtandilov method and NanoZoomer Hamamatsu (QuPath-0.4.0, NanoZoomer Digital Pathology Image) morphometric computer program are used for conducting morphometric examinations. The obtained data were determined in the statistical section of Microsoft Excel 2010, the arithmetic mean M_n , the average error m of the relative sizes and the accuracy coefficient t . Photomicrographs of histological preparations were captured using a CX40 model OD400 camera microscope.

Results. The analysis of the obtained data showed that the thoracic aorta belongs to the type of arteries of elastic type. The basis of the thoracic aorta is an elastic skeleton. In the cross-section of the thoracic aorta, 3 parts of its wall can be seen: inner, middle and outer walls. The inner layer of the thoracic aorta is composed of inner endothelial cells, and a subendothelial layer consisting of connective tissue fibers touching it. It can be seen that the nuclei of endotheliocytes are oval in shape and are located at different distances from each other. It can be seen that the endotheliocytes are oriented perpendicular to the axis of the blood vessel wall.

The thickness of the internal elastic membrane was found to be $4.3 \pm 0.2 \mu\text{m}$ on average. The thickness of the middle layer is thicker compared to other layers, its thickness is $91.9 \pm 1.3 \mu\text{m}$ on average. In the middle layer, it can be seen that it consists of several rows of elastic membrane and smooth muscle fibers between them. The average number of smooth muscle cells in the thoracic aorta is 7.23 ± 0.08 . Among the muscle fibers, thin collagen fibers are identified. Smooth muscles are arranged in circular rows between elastic membranes. The nuclei of myocytes are usually oval in shape. The outer adventitia layer is located on the outside, where capillaries can be seen.

On the 30th day of the experiment, it was found that the thickness of the internal elastic membrane layer of the thoracic aorta of the dead rats was smaller than that of the control group and was on average $4.0 \pm 0.08 \mu\text{m}$. An increase in the distance between the folds of the elastic membrane was noted in some parts of the thoracic aorta. The nucleus of endotheliocytes was found to be round or oval in shape. In the middle layer, the elastic membrane is thinned. The thickness of the middle layer and the number of smooth muscle cells did not differ between the control and experimental groups. No reliable changes were detected in the external floor compared to the control group. On the 60th day of the experiment, the thickening of the inner elastic membrane layer was observed in the euthanized group, and it was found that the thickness reached $4.18 \pm 0.02 \mu\text{m}$, which was not

reliably different from the control group. In some places, the inner membrane is smooth in places, located at different distances from each other.

There was a reliable increase in the number of smooth muscle cells of the middle layer up to $7.52+1.2 \mu\text{m}$, and a decrease in the thickness of the middle layer compared to the control group. And the thickness of the middle layer was equal to $90.5\pm 0.05 \mu\text{m}$. It was found that the elastic membrane located in the middle layer is torn and unevenly straightened in some places. The folds of the outer elastic membrane were observed to be smoother than those of the control group. Capillaries located in the outer layer were found to be full of blood.

On the 90th day of the experiment, a reliable thickening of the elastic membrane of the inner layer of the thoracic aorta was observed in the euthanized group compared to the control group, and the average thickness was $4.25\pm 0.06 \mu\text{m}$.

The smoothness of the internal elastic membrane in places and irregularly smoothed areas of the folds were found. Different shapes of endotheliocytes can be seen at the bottom of these folds: round, oval and flat. In this group of the experiment, a reliable decrease in the thickness of the middle layer of the thoracic aorta was found, and the thickness was found to be $89.5\pm 0.08 \mu\text{m}$. By this period of the experiment, a decrease in the number of smooth muscle cells was observed in the middle layer compared to other periods of the experiment and in the control group, and their number was on average $6.8\pm 0.08 \mu\text{m}$. Some myocytes in the inner part of the middle layer touching the internal elastic membrane are located between the folds of the internal elastic membrane, and their nuclei are located very close to each other. Deformation of smooth muscle cells and elastic fibers between the elastic membrane was determined. A thickening of the bundle of collagen fibers was observed in the outer fibers of the middle layer. The folds of the outer elastic membrane were observed to be smoother than those of the control group. Capillaries located in the outer layer were found to be full of blood.

Discussion of the obtained results. The analysis of the received data showed that as a result of experimental hypodynamia and hypokinesia, there was a thickening of the internal elastic membrane and middle layer of the wall of the thoracic aorta compared to the control group. The analysis of the obtained results revealed that the thickness of the internal elastic membrane increased by 11% on the 30th day of the experiment, by 16% on the 60th day, and by 18% on the 90th day of the experiment. The thickness of the middle layer was observed to increase by 7% in 30 days, 49% in 60 days, and 47% in 90 days. It was observed that the number of smooth muscle cells was increased in 30 and 60 days compared to the control group, and decreased by 6% by the 90th day of the experiment. In addition,

smoothing of the elastic membrane, fibrillation in some areas was found. Thickening of collagen fibers was noted in the fibers of the middle layer close to the external elastic membrane. In the first days of the experiment, an increase in the number of smooth muscle cells was observed, and by the 90th day of the experiment, it decreased. Thus, it can be said that in experimental hypokinesia and metabolic syndrome, changes are observed in all layers of the wall of the thoracic aorta, but reliable changes were observed in the middle and inner layer.

Conclusion. In experimental hypokinesia and metabolic syndrome, there is a thickening of the internal elastic membrane of the wall of the thoracic aorta, a decrease in the thickness of the middle layer, and a decrease in the number of smooth muscle cells in the vascular wall.

References:

1. Andreeva S. A. Age-related transformation of the arterial part of the pulmonary circulation //FORCIPE. – 2022. – T. 5. – No. 1. – pp. 20-26.
2. Andreeva S. A., Dolgikh V. T. Structural and functional changes in the arteries of the pulmonary circulation in the long-term posthemorrhagic period // General resuscitation. – 2008. – T. 4. – No. 6. – pp. 27-33.
3. Andreevskaya M.V. et al. Assessment of the relationship between arterial stiffness parameters and metabolic syndrome criteria and various fat depots in patients with abdominal obesity // Systemic hypertension. – 2020. – T. 17. – No. 4. – pp. 53-60.
4. Hu S, Trieb M, Huang R, Tamalunas A, Keller P, Götz M, Waidelich R, Stief CG, Hennenberg M. Organ-specific off-target effects of Pim/ZIP kinase inhibitors suggest lack of contractile Pim kinase activity in prostate, bladder, and vascular smooth muscle. *Naunyn Schmiedebergs Arch Pharmacol.* 2024 Feb;397(2):1219-1231.
5. Jaminon A, Reesink K, Kroon A, Schurgers L. The Role of Vascular Smooth Muscle Cells in Arterial Remodeling: Focus on Calcification-Related Processes. // *Int J Mol Sci.* 2019 Nov 14;20(22):5694.
6. Jiménez-González S., Marín-Royo G., Jurado-López R., Bartolomé M.V., Romero-Miranda A., Luaces M. et al. The crosstalk between cardiac lipotoxicity and mitochondrial oxidative stress in the cardiac alterations in diet-induced obesity in rats. // *Cells.* 2020;9(2):451.
7. Kagota S, Maruyama-Fumoto K, Iwata S, Shimari M, Koyanagi S, Shiokawa Y, McGuire JJ, Shinozuka K. Perivascular Adipose Tissue-Enhanced Vasodilation in Metabolic Syndrome Rats by Apelin and N-Acetyl-Cysteine-Sensitive Factor(s). *Int //J Mol Sci.* 2018 Dec 28;20(1):106.

8. Kameshima S, Sakamoto Y, Okada M, Yamawaki H. Vaspin prevents elevation of blood pressure through inhibition of peripheral vascular remodeling in spontaneously hypertensive rats. //Acta Physiol (Oxf).2016 Jun;217(2):120-9.

9. Zelinskaya I, Kornushin O, Savochkina E, Dyachuk V, Vasyutina M, Galagudza M, Toropova Y. Vascular region-specific changes in arterial tone in rats with type 2 diabetes mellitus: Opposite responses of mesenteric and femoral arteries to acetylcholine and 5 -hydroxytryptamine.// Life Sci. 2021 Dec 1;286:120011.

10. Zhang Z, Li X, He J, Wang S, Wang J, Liu J, Wang Y. Molecular mechanisms of endothelial dysfunction in coronary microcirculation dysfunction. // J Thromb Thrombolysis. 2023 Oct;56(3):388-397.

ВЛИЯНИЕ САМОЯВЛЕНИЯ НА ЗДОРОВЬЕ

Хасанова Сурайё Шоназаровна

Ученый-исследователь, UrDU

e-mail: surayyoxasanova92@gmail.com

Аннотация: В данной статье рассматривается влияние саморазвития на здоровье. Особое внимание уделяется вопросам психологического здоровья в подростковый период. Приведены работы психологов, исследующих вопросы здоровья. Даны рекомендации по развитию позитивного отношения к себе и самовыражения через психологическое здоровье.

Ключевые слова: психологическое здоровье, психическое здоровье, социальное здоровье, эмоциональное самоуправление, саморазвитие.

В последние годы состояние психологического здоровья населения вызывает беспокойство общества, поскольку практически во всех возрастных группах наблюдается кризис физического, духовного и психического здоровья. Для достижения психологического здоровья необходимо создание индивидуальной стратегии, которая включает развитие психологической компетентности и проявление субъективного отражения. В настоящее время известно, что психологические и эмоциональные состояния проявляются в различных формах и уровнях. На самом деле, в каждом возрасте психические изменения и эмоциональные состояния различны и имеют разные стадии развития. В статье рассматривается влияние саморазвития на здоровье.

Уровень и качество психологического здоровья характеризуются показателями социальной, социально-психологической и индивидуально-психологической адаптации личности. Психология здоровья сосредоточена на здоровом человеке, его личности, и охватывает психологические особенности, источники его психики, а также неизбежное воздействие патогенных факторов и окружающей среды на сохранение здоровья. В школьный период одним из таких факторов является школьный стресс, который проявляется в виде дискомфорта, вызванного психоэмоциональным стрессом различной продолжительности. На самом деле, в этот период трудности саморазвития учащихся могут негативно сказаться на их здоровье.

Подростковый период представляет собой сложный этап, имеющий четкие временные рамки психического развития. Известно, что на каждом этапе психического развития индивидуум переживает определенные

физиологические и психологические изменения, которые заметно проявляются в поведении, манерах и процессе общения подростков. Именно в этот период у учащихся формируются такие качества, как самосознание, саморазвитие и самоуправление, также они становятся эмоционально восприимчивыми. Эти ситуации, безусловно, оказывают влияние на здоровье в этом возрасте.

В данном контексте важно отметить исследования зарубежных и местных психологов, которые изучали влияние эмоциональной сферы личности на психическое здоровье. В своей статье Безгулая Т.И. упоминает работы российских ученых М.В. Хватовой, С.А. Панченко, М.Н. Коркоценко, Н.Н. Колотий, А.В. Медведева и С.И. Оксаны, посвященные методам развития психологического здоровья[2,4,5,6,7,12]. В Узбекистане вопросы эмоциональных состояний и здоровья также изучала Д.А. Уразбаева[8,9,10].

Психическое здоровье — это состояние медицинского и социального благополучия, при котором человек осознает себя, эффективно противодействует жизненным стрессам и напряжению, осуществляет целенаправленную и сознательную деятельность, а также вносит вклад в развитие общества. Прежде всего, это уровень психики, который реализуется за счет основных познавательных процессов: восприятия, памяти, внимания и мышления[13]. В последние годы возросло внимание к вопросам сохранения здоровья учащихся, и концепция технологий здравоохранения направлена на объединение всех школьных мероприятий для поддержания, формирования и укрепления здоровья учащихся, что подразумевает развитие их психологического здоровья. Задача учителей в школе — полностью подготовить подростка к самостоятельной жизни, создать все условия для его счастливого развития. Поэтому школа играет важную роль в защите здоровья учащихся, формировании у них медицинской культуры, создавая основу для благополучия будущих поколений[14].

Как писал известный русский психиатр С.С.Корсаков, все характеристики и свойства здоровой личности, насколько они взаимосвязаны, сбалансированы и устойчивы к внешним угрозам, настолько эта личность будет крепкой и здоровой[11]. В последние годы наблюдается развитие взаимосвязи между психологами и специалистами по охране здоровья, а также медицинскими работниками. Появился новый раздел, называемый "психология здоровья", который изучает психическое состояние, ожидания и отношения людей, переживающих различные стрессы, одиночество и беспокойство. Например, исследования показывают, что люди, страдающие

депрессией, имеют негативное представление о себе. В отличие от нормальных людей, они склонны к негативной самооценке, вспоминают только плохие события и испытывают недоверие к будущему. Такие мысли обычно называются депрессивным мышлением[11]. Подобные состояния могут негативно сказаться на здоровье человека, создавая предрасположенность к стрессам.

Таким образом, исходя из вышеизложенного, можно сказать, что для позитивного самовыражения на каждом этапе жизни человеку необходимо поддерживать позитивное настроение, адекватно оценивать себя, верить в себя и через самопознание и самоуправление преодолевать стрессы, что положительно скажется на его здоровье. В области психологии рекомендуется участвовать в психологических тренингах для правильного понимания этих состояний, изменения ожиданий и развития позитивного отношения к себе и самовыражения.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Безуглая Т. И. Становление проблемы психологического здоровья // Научно-методический электронный журнал «Калининградский вестник образования». —2020. —№2(6) / июль. —С.74-84. —URL: <https://koirojournal.ru/realises/g2020/3jul2020/kvo209/>
2. Медведев, А. В. Самоактуализация как фактор сохранения психического здоровья студентов вуза / А. В. Медведев, Л. Б. Кузнецова // Вестник Поморского университета. 2010. —№ 1. — С. 117-124.
3. N.U. Alijonov SO'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI 6-JILD 6-SON RESPUBLIKA ILMIY-USLUBIY JURNALI 13.06.2023 266 IJTIMOIY MUNOSABATLAR VA PSIXOLOGIK SALOMATLIK UYG'UNLIGI
4. Оксанич, С. И. Психолого-педагогические условия сохранения и поддержания психологического здоровья студентов медицинского колледжа: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Оксанич Светлана Ивановна. — Самара, 2007. — 221 с.
5. Панченко, С. А. Развитие толерантности как условие сохранения психологического здоровья подростков: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Панченко Светлана Анатольевна. — Ставрополь, 2007. — 24 с.
6. Коркоценко, М. Н. Педагогические условия сохранения психологического здоровья учащихся: автореф.дис. ... канд. пед. наук:

- 13.00.01 / Коркоценко Марина Николаевна. М., 2007. — 24 с.
7. Колотий, Н. Н. Особенности социально-психологической адаптации первоклассников к условиям обучения в динамике года / Н. Н. Колотий, С. Н. Циллорик // Здоровье, обучение, воспитание детей и молодежи в XXI веке: Материалы Межд. Конгресса, 12-14 мая 2004 г., Москва — М.: ГУ Научный центр здоровья детей РАМН, 2004. — С. 68-79
8. Уразбаева Д.А., ОНКОЛОГИК БЕМОРЛАРДА КАСАЛЛИКНИНГ ИЧКИ МАНЗАРАСИ //ILIM hám JÁMIYET.– Нукус, 2020.-№2.– Б.39-42.
9. Уразбаева Д.А., Сабиров А. И. ОНКОЛОГИК КАСАЛЛИКЛАРНИНГ ПСИХОЛОГИК ЖИХАТЛАРИНИ ТАДҚИҚ ҚИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ //POLISH SCIENCE JOURNAL. – 2019. – С. 28.
- Уразбаева Д.А. ОНКОЛОГИК БЕМОРЛАРНИНГ ШАХСИЙ ЭМОЦИОНАЛ СОХАСИГА ПСИХОТЕРАПЕВТИК ТАЪСИР ҚИЛИШ //ҚҚДУ ХАБАРШЫСЫ. – 2017. – С. 46.
10. V.Karimova Psixologiya o'quv qo'llanma Toshkent 160- bet
11. Хватова, М. В. Психологические факторы развития акмеологических ресурсов психологического здоровья молодежи / М. В. Хватова // Вестник ТГУ. — 2011. — № 8 (100). — С. 131-137.
12. facebook.com/oilavaxotinqizlarinstituti/photos/a.1570975743011227/3589394694502645/?type=3
13. <https://interonconf.org/index.php/ity/article/view/5750/5035>

УДК:338.465

**МИНТАҚАДА ТИББИЙ ХИЗМАТЛАР БОЗОРИНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМИ ВА ДАСТАКЛАРИ**

Даврон Кесимов-Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти
тадқиқотчиси

**МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ РЫНКА МЕДИЦИНСКИХ
УСЛУГ И ПОДДЕРЖКА В РЕГИОНЕ**

Даврон Кесимов-соискатель Каршинского инженерно-экономического
института

**MEDICAL SERVICES MARKET FORMATION MECHANISM AND
SUPPORTS IN THE REGION**

Researcher of Davron Kesimov-Karshi Institute of Engineering and
Economics

Аннотация: Ушбу мақолада тиббий хизматлар бозорини шакллантиришнинг минтақавий жиҳатлари ва минтақа аҳолисини саломатлиги учун тиббий хизматлар бозори механизми ва дастакларини шакллантириш тамойиллари очиб берилган. Шунингдек, тиббий хизматлар бозори хизматларининг таркибий қисми бўлган соғлиқни сақлашда бозор муносабатларининг қарор топиши коммунал тўловлар, дори-дармон нархларининг ўсиб бориши, биноларни сақлаш, асбоб-ускуна ва инвентарлар сотиб олиш, беморлар овқатланишини ташкил этишда, профилактик тадбирларни қўллаш ва касалликларни даволашда тиббиёт муассасаларининг имкониятларини чеклаб қўяётганлиги билан боғлиқлиги асосланган.

Калит сўзлар: тиббий хизматлар, аҳоли саломатлиги, механизм, дастак, ижтимоий ҳимоя, минтақа бозори.

Аннотация: В статье рассмотрены региональные аспекты формирования рынка медицинских услуг, а также принципы формирования механизма и рычагов развития рынка медицинских услуг для здоровья населения региона. здравоохранение, являющееся составной частью услуг рынка медицинских услуг, роста коммунальных платежей, цен на лекарства, основано на том, что они ограничивают возможности медицинских учреждений по содержанию зданий, закупке оборудования и инвентаря,

организации ухода за больными. питание, применение профилактических мер и лечение заболеваний.

Ключевые слова: медицинские услуги, здравоохранение, механизм, рычаг, социальная защита, региональный рынок.

Abstract: This article describes the regional aspects of the formation of the medical services market and the principles of the formation of the mechanism and levers of the medical services market for the health of the population of the region. Also, the decision of market relations in health care, which is a component of the services of the medical services market, the growth of utility payments, drug prices, it is based on the fact that they limit the capabilities of medical institutions in maintaining buildings, purchasing equipment and inventory, organizing patient meals, applying preventive measures and treating diseases.

Key words: medical services, public health, mechanism, lever, social protection, regional market.

1. **КИРИШ.** Мамлакатимиз иқтисодиётда кечаётган тадрижий ўзгаришлар замонавий стандартларга мос сифатли тиббий хизматлар кўрсатишда таркибий ўзгаришлар амалга оширилишини тақозо этди. Амалдаги қонунчиликка асосан, давлат тиббиёт муассасалари қаторида хусусий тиббиёт фаолияти йўлга қўйилди. Хусусий тиббиёт фаолиятининг йўлга қўйилиши тиббий хизматлар бозорининг шаклланишига имкон берди.

Бозор муносабатлари юқори даражада ривожланган хорижий мамлакатларда аҳоли реал даромадлари ва бунга боғлиқ ҳолда сифатли тиббий хизматларга талабнинг ўсиши кузатилаяпти. Тиббий хизмат кўрсатишда мулкчилик муносабатларининг ўзгариши, тиббий хизматлар бозорининг жадал ривожланишига сабаб бўлмоқда. Мазкур мамлакатларда тиббий хизматларнинг бозор муносабатлари билан ҳамнафас ривожланиши аҳоли талабига мос замонавий хизматларнинг вужудга келишини таъминламоқда.

Жаҳоннинг илғор тажрибалари асосида тиббий хизматлар бозорини ташкил қилиш, аҳолини сифатли хизматлардан баҳраманд қилиш ҳамда шу орқали тиббий хизмат кўрсатишда юзага келаётган муаммоларни ўрганиш мумкинлиги ўз тасдиғини топмоқда.

2. **МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ.** Тиббий хизматлар соҳасининг назарий асослари ва хизматлар бозорини ривожлантиришнинг долзарб муаммолари Ўзбекистонда тиббий хизматлар бозори Р.Райимбердиева[1], Д.А.Раҳмонов[2], К.С.Саидов[3], А.Ў.Султонова[4], М.Р.Туртаев[5], М.Н.Умурзақова[6], З.Х.Базаров[7], Т.Г.Хайруллаевалар[8] нинг илмий асарларида тадқиқ қилинган.

Ушбу тадқиқотчилар томонидан тиббий хизматлар бозори

ривожланишининг айрим умумназарий жиҳатларини тадқиқ этишга устувор ўрин берилган ҳолда, тиббий хизматлар кўрсатишда ижтимоий бозор муносабатларини ривожлантириш талабларига ёндашиб таҳлил қилинган илмий ишлар етарли эмас. Жумладан, А.Султонова, Т.Хайруллаеваларнинг илмий тадқиқот ишларида соғлиқни сақлашни давлат томонидан тартибга солиш ва ислоҳ қилишда бозор механизмининг аҳамияти ва халқаро тажрибаларга, М.Туртаев тиббий хизматлар кўрсатишда маркетингдан фойдаланишга, М.Умурзақова ва З.Базаровлар соғлиқни сақлашда мажбурий тиббий суғурта тизимини амалга ошириш имкониятлари ва тиббий суғурталаш амалиётини такомиллаштириш йўналишларигага кўпроқ эътибор қаратишган. Д.Раҳмонов ва О.Райимбердиевалар эса устун даражада соғлиқни сақлашни молиялаштиришнинг бюджет ва бюджетдан ташқари манбалари ҳақида илмий тадқиқот олиб борганлар.

3.ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ. Тадқиқот жараёнида тиббий хизматлар бозорининг вужудга келишининг хусусиятлари ва ривожланиш босқичлари масалалари қиёсий фикрлаш, индукция ва дедукция ҳамда абстракция усулларида кенг фойдаланилган.

4. АСОСИЙ ТАҲЛИЛЛАР ВА ХУЛОСАЛАР. Тиббий хизматлар бозорини шакллантиришнинг юқори даражада ривожланиши аҳолининг ҳудудий ва ижтимоий ҳаракатчанлигини, замонавий фан-техник ютуқларини ўзлаштириш, ишлаб чиқариш самарадорлигини ва моддий маҳсулотлар истеъмолини оширишга ижобий таъсир этади.

Ҳозирги даврда Ўзбекистонда тиббий хизматлар бозорининг ривожланиши учун керакли ҳуқуқий асос ҳамда амалий йўл-йўриқлар шакллантирилмоқда. Ушбу жараён ўз истиқболига эга бўлиб, мамлакат аҳолисига муносиб ҳаёт тарзи, иқтисодий барқарорлик ҳамда ижтимоий хизматларни эркин ривожлантириш учун зарур шарт-шароитларни таъминлаб беришга қодир.

Тиббий хизматлар бозори хизматларнинг таркибий қисми бўлган соғлиқни сақлашда бозор муносабатларининг қарор топиши коммунал тўловлар, дори-дармон нархларининг ўсиб бориши, биноларни сақлаш, асбоб-ускуна ва инвентарлар сотиб олиш, беморлар овқатланишини ташкил этишда, профилактик тадбирларни қўллаш ва касалликларни даволашда тиббиёт муассасаларининг имкониятларини чеклаб қўяётганлиги билан узвийдир. Ушбу ҳол тиббиёт соҳасини модернизациялашни ва бозор қонунлари асосида

ривожланишини тақозо қилмоқда. Иккинчидан, мамлакатимизда кенг маънода мулкдорлик синфининг шаклланиши ва тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши аҳоли реал даромадларининг ўсишига ва замонавий сифатли тиббий хизматларга бўлган талабнинг ортишига олиб келмоқда. Учинчидан, мамлакатимиз бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтмоқда. Хусусий мулкчиликнинг мавжуд бўлиши бозор иқтисодиётининг асосий шарти, таркибий қисми ҳисобланади.

Шундай экан, соғлиқни сақлашни ривожлантиришдаги мамлакатимизнинг устувор йўналишларидан бири соҳада бозор муносабатларини қарор топтиришдир. Бозор муносабатларининг қарор топишидаги шарт-шароитлар қуйидагилардан иборат бўлиши керак:

- тиббий хизматлар бозорида инсон капитали мамлакат ижтимоий сиёсатининг таркибий қисми бўлиши билан бирга, жамиятга дахлдорлигини кўпайтириш;
- тиббий хизматлар бозори ривожланишида ижтимоий бозорлигини англлатувчи таркибини ҳисобга олиш;
- тиббий хизматлар бозори амал қилишининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини ўзгарувчан шароитлардан келиб чиқиб, такомиллаштириб бориш;
- тиббий хизматлар бозори мавқеини жамият ижтимоий-иқтисодий ҳаётига аста-секин сингдириб бориш;
- тиббий хизматлар бозори шаклланишида хорижий мамлакатларда қўлланилган ижобий тажрибаларни инобатга олиш лозим.

Тиббий хизматлар бозори-бу бозорнинг махсус тури бўлиб, аҳоли истеъмоли учун зарур бўлган дори-дармон ва тиббий хизматларни айирбошлашга хизмат қилади. Бу бозорда тиббиёт ходимлари ва фуқаролар тиббий хизматлар олди – сотдиси юзасидан ўзаро муносабатда бўладилар.

Тиббий хизматлар бозори мукамал рақобат ва ҳуқуқий мустақамланган шароитда инсон капиталидан самарали фойдаланишга амал қилиб, тиббий муолажа, ташхис, маслаҳат, профилактика каби профессионал тиббий хизматлар ва дори-дармон савдоси, тиббий техника асбоб-ускуналар савдоси, қимматли қоғозлар бозори, илмий - тиббий ишланмалар бозори ҳамда тиббий хизмат кўрсатувчилар бозори йиғиндисидан ташкил топади (1-расм).

Тиббий хизматлар бозори таркиби

- Тиббий хизматлар бозори

1-расм. Тиббий хизматлар бозори амал қилишининг таркибий тузилиши¹

Тиббий хизматлар бозори нодавлат ва давлат тиббиёт муассасалари базасида шаклланади. Бу ерда харидорлар фақат фуқаролардан иборат бўлмай, балки корхоналар ҳам ходимларини тиббий кўриқдан ўтказиши, санитария-профилактик тадбирларни харид қилиши мумкин. Шу нуқтаи назардан тиббий хизматлар бозори фақат шахсий истеъмолга эмас, балки корхона ва ташкилотлар манфаатига ҳам хизмат қилади.

Тиббий хизматлар бозори амал қилишини тақозо қилувчи қуйидаги ҳолатларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

- бюджет маблағларининг тез ўсиб бораётган харажатларни қоплай олмаслиги;
- демографик ўзгаришлар;
- одамларнинг бир хил стандарт хизматлардан зерикиши;
- - тиббиёт муассасалари моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва доимий янгилаб бориш зарурияти;

¹ Муаллиф томонидан тузилган

- аҳоли таркибида харид қобилиятига эга бўлганлар ва сифатли хизматларга бўлган талабнинг шаклланаётганлиги;
- хусусий тиббиётни ташкил қилиш, бозор иқтисодиётига ўтишнинг ва соғлиқни сақлашда бозор муносабатларини жорий этишнинг зарурий шarti сифатида қабул қилиш;
- корхона ва ташкилотларда инсон омилининг юқорига босқичга чиқаётганлиги ва улар сиҳат-саломатлигидан манфаатдорликнинг юзага келаётганлиги;
- тиббий хизматларда инсон капитали бозорининг амал қилиши кўплаб хорижий мамлакатларда синалганлиги.

Тиббий хизматлар бозор муносабатларининг амал қилиши давлат бюджетидан соғлиқни сақлашга йўналтирилаётган маблағлар ҳажмини камайтиришга, йилдан-йилга ўсиб бораётган харажатлар бўйича юкнинг бўлишини ҳамда харажатлар тузилишини ўзгартиришга, тежалган маблағлардан бошқа мақсадларда фойдаланилишига имкон беради.

Тиббий хизматлар бозорида хусусий секторни ташкил қилиш ва бозор муносабатларини қарор топтиришда ижтимоий жиҳатлар инobatга олиниши, эҳтиёткорлик ва давлат томонидан тартибга солиниши эътироф этилади.

Тиббий хизмат кўрсатишда бозор муносабатларининг қарор топиши ва ривожланишида бозор механизми, ҳаракати, дастаклари, хусусиятини чуқурроқ англаб олиш ва таҳлил қилиш муҳим заруриятдир. Чунки тиббий хизматлар бозори бошқа турдаги бозорлардан сезиларли даражада фарк қилади.

Тиббий хизматлар кўрсатишда тўлиғича бозор қонуниятларини жорий этиш ва барчага бирдек пуллик хизматлар кўрсатилиши қанчалик хатарли оқибатларга олиб келишини тасаввур қилиш қийин эмас. Мазкур ҳолатнинг хавfli ва хатарли таъсирини инobatга олган кўплаб ривожланган мамлакатларда ушбу хизматларнинг қисман текинлиги сақланиб қолган ва пуллик, бепуллик тизими қўшиб олиб борилмоқда.

Тиббий хизматлар бозори ижтимоий жиҳатдан йўналтирилган бозорнинг таркибий қисми бўлиб аҳолининг кенг қатламини қамраб олади, унга нисбатан бефарқлик жамият ривожланишидаги зиддиятли оқибатларга олиб келиши мумкин.

Тиббий хизматларга бозор қонуниятларини жорий этишда аҳолининг иш билан бандлиги уларнинг пул даромадлари ва маданий савияси каби

жиҳатлари ўрганилиши мақсадга мувофиқ бўлади. Бу жиҳатларнинг ижобийлиги тиббий хизматлар бозори амал қилишининг барқарорлигини таъминлайди.

Ижтимоий жиҳатдан йўналтирилган бозор муносабатлари шароитида тиббий хизмат кўрсатиш субъектлари давлат ҳимоясида бўлиши бежиз эмас. Бозор муносабатларига ўтиш тиббий хизматларни чуқур таҳлил этишни тақозо этади.

Ижтимоий жиҳатдан йўналтирилган бозор иқтисодиёти марказлаштирилган режали бозордангина эмас, балки эркин бозордан ҳам фарқ қилади. У мустақил иқтисодий андозадан иборат бўлади. Унинг эркин бозордан муҳим фарқи шундан иборатки, у иқтисодий ва ижтимоий асосларнинг синтези ҳисобланади. Бу шуни билдирадики, ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти тўла-тўқис ҳам бозор иқтисодиёти, ҳам ижтимоий иқтисодиёт ҳисобланади, иқтисодий ривожланиш самарадорлигини ижтимоий кафолатлар ва ижтимоий адолат билан боғлаш мақсадини кўзлайди.

Тиббий хизматлар бозорининг амал қилишида уларга бағишланган қонун ва қонун ости меъёрий ҳужжатлар устун даражада муҳим дастак бўлиб хизмат қилади. “Республика фуқороларининг соғлигини сақлаш тўғрисида”ги Қонуни, Хусусий тиббий фаолиятни лицензиялашга доир норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 1 апрелдаги “Соғлиқни сақлаш соҳасида хусусий секторни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги, 2017 йил 29 декабрдаги “Хусусий тиббиёт ташкилотларини ривожлантириш бўйича қўшимча шарт-шароитларни яратиш тўғрисида”ги, 2018 йил 13 октябрдаги “Ўзбекистон Республикасида халқ таъбири соҳасини тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги, 2019 5 февралдаги “Соғлиқни сақлаш тизими ислоҳотларига илғор хорижий тажрибани жорий этишга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги, 2019 йил 16 апрелдаги “Соғлиқни сақлаш соҳасида давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги, 2020 йил 18 февралдаги “Хусусий тиббиёт ташкилотларини ривожлантиришни қўллаб-қувватлашнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари ҳамда 2018 йил 7 декабрдаги “2019-2025 йилларда Ўзбекистон Республикасининг соғлиқни сақлаш тизимини ривожлантириш Концепцияси тўғрисида”ги Фармонининг амалиётга тадбиқ этилиши мамлакатимизда тиббий хизматлар бозори амал қилишидаги

механизм ва дастакларнинг шаклланишига хизмат қилмоқда (1-жадвал).

Бошқа бозорларда бўлгани каби тиббий хизматлар бозорида инсон капитали бозорининг амал қилишида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик муҳим рол ўйнайди ва унинг фаолиятини ҳаракатга келтиради. Кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектларисиз тиббий хизматлар бозори ҳақида гапириш қийин.

1-жадвал

Тиббий хизматлар бозори амал қилишининг механизми ва дастаклари²

Механизми	Дастаклари
<ul style="list-style-type: none"> ❖ талаб ва таклиф мослиги; ❖ нарх эркинлиги; ❖ рақобатчилик муҳити; ❖ аҳолининг тўлов қобилияти; ❖ мулкчилик муносабатлари; ❖ аҳолининг тиббий маданияти ва саводхонлиги. 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ тиббий хизматларда инсон капитали бозори амал қилишини таъминловчи ташкилий-ҳуқуқий асослар; ❖ солиқ имтиёзлари; ❖ бож тўлови имтиёзлари; ❖ имтиёзли кредитлар; ❖ фаолиятни суғурталаш.

Иқтисодиётда кичик бизнеснинг улуши қанчалик тез кенгайиб борса аҳолининг мулкка эгаллик туйғуси ҳам шунчалик тез уйғона бошлайди. Бу ҳол мулкдорлар синфининг шаклланишига кенг йўл очиб беради. Мулкдорлик туйғусининг уйғониши ва манфаатдорликнинг пайдо бўлиши тиббий хизматлар бозорининг ривожланишини таъминлайди.

Тиббий хизматларда инсон капитали бозори таркибида шундай хизматлар борки хатто, сердаромадлиги ва замонавийлиги билан кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ўзига тез қабул қилади, унда хусусий сектор тез томир отиб тез ривожланади. Инсон фойдаланиши учун қулай бўлган янги-янги хизматларни тақдим этиб аҳолига дидига манзур бўлади.

Албатта бозор муносабатлари бўлиши учун кичик бизнеснинг улуши юқори булиши керак бўлади. Бозор муносабатларини тез қарор топтириш ва ижтимоий-иқтисодий тизимдаги дахлдорлигини ошириш кичик бизнеснинг мавқеи билан ўлчанади.

5. ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР. Тиббий хизматлар бозорининг ҳозирги замонавий ҳолати ижтимоий маҳсулотнинг оммавийлиги, стандартлаштирилиши ва тизимли тарзда ишлаб чиқилиши, хизматлар таклифининг ихтисослашуви ҳамда диверсификацияси ва уни сотишнинг замонавий шакллари билан ифодаланмоқда. Бу ҳол тиббий хизматлар бозорини ҳаракатлантирувчи куч бўлиб хизмат қилмоқда.

Тиббий хизматлар кўрсатишда давлат томонидан олиб борилаётган ижтимоий сиёсатнинг натижаси ўз аксини топади. Давлатнинг ижтимоий

² Муаллиф томонидан тузилган

сиёсатидан ижтимоий инфратузилмани шакллантириш ва уларнинг доимий фаолиятини таъминлаш, ижтимоий ёрдам ва хизматлар кўрсатиш, инсон капиталини тиклаш ҳамда аҳолини муносиб турмуш даражаси билан таъминлашга қаратилган ички сиёсат тушинилади.

Тиббий хизматларда инсон капитали бозор иқтисодиётини шакллантириш мақсадида Ўзбекистонда давлатнинг олиб бораётган ижтимоий сиёсати айнан ижтимоий хизматларни ривожлантириш бўйича тадбирларни амалга ошириш орқали рўёбга чиқади. Ижтимоий хизматлар фаолиятдан давлатнинг ижтимоий йўналтирилганлиги маълум бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Райимбердиева О.Р. Соғлиқни сақлаш муассасаларини молиявий таъминлашни ташкил қилиш. и.ф.н. илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертацияси. автореферати. -Т.: 2001 – 21 б.
2. Рахмонов Д.А. Ўзбекистонда ижтимоий соҳани молиялаштиришнинг методологик асосларини такомиллаштириш. и.ф.д. илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертацияси автореферати: - Т.: БМА, 2018-72 б.
3. Саидов К.С. ва бошқалар. Социал иқтисодиёт. –Т.: Ўзбекистон, 2006. – 365 б.
4. Султонова А.Ў. Соғлиқни сақлашни бозор муносабатлари орқали тартибга солишнинг халқаро амалиёти. и.ф.н. илмий даражасини олиш учун ёзилган дис. автореферати. -Т.: ТДИУ, 2001. – 21 б.
5. Туртаев М.Р. Маркетинг медицинских услуг в условиях рыночных реформ и пути его совершенствования. Автореферат дис. на соиск.учен.степени к.э.н. - Т.: ТГЭУ. 2005 - 23 с.
6. Умурзақова М.Н. Ўзбекистонда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишда тиббий суғуртани ривожлантириш истиқболлар и.ф.ф.д. (Phd) илмий даражасини олиш учун ёзилган дис. автореферати. -Т.: ТДИУ, 2021. – 26 б.
7. Базаров З.Х. Ўзбекистонда тиббий суғурталаш амалиётини такомиллаштириш. и.ф.ф.д(Phd) илмий даражасини олиш учун ёзилган дис. автореферати. -Т.: ТДИУ, 2021. – 26 б.

8. Хайруллаева Т.Г. Социально-экономические аспекты реформирования здравоохранения Республики Узбекистан в новых экономических условиях. Автореферат дис. на соиск.учен.степени к.э.н. -Т.: АН РУз. 2004 - 26 с.;
9. Қодиров А.А. Тиббиёт тарихи.-Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, 2005. – Б 54.
10. Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидаги (1990-2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011. – Б. 21.
11. Ўзбекистон республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги пф-4947-сонли фармони <https://lex.uz/docs/3107036>.

CHET EL INNOVATSION TEXNOLOGIYALARINI PROFESSIONAL TA'LIMDA QO'LLASH

Maxkamova Oltinoy Mirzarahim qizi

Annotatsiya. Ushbu maqolada professional ta'lim muassasalarida chet el innovatsion texnologiyalaridan foydalanish orqali samaradorlikka erishish shartlari muhokama etiladi.

Kalit so'zlar: innovatsiya, innovatsion faoliyat, innovatsion jarayonlar, bilimlar iqtisodiyoti.

KIRISH

Ayni paytda innovatsion faoliyat bo'yicha bir qator kamchiliklar mavjudligini qayd etish joiz. *Birinchidan*, ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish uchun mas'ul vazirlik va idoralar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik lozim darajada emas, ilmiy-tadqiqot muassasalar va laboratoriyalar faoliyati lozim darajada muvofiqlashtirilmaganligi; *ikkinchidan*, ilmiy faoliyat natijalarini tijoratlashtirish past darajada ekanligi; *uchinchidan*, innovatsion menejment sohasida texnologiyalar transferini faol ilgari surish va amalga oshirishga qodir yuqori malakali mutaxassislarning yetishmasligi; *to'rtinchidan*, ilmiy va innovatsion faoliyatni davlat tomonidan moliyalashtirish samarali va shaffof emas, budjetdan tashqari va xususiy jamg'armalar mablag'larini jalb etishni rag'batlantirish mexanizmlari mavjud emasligi.

ADABIYOTLAR SHARHI

"Innovatsiya" tushunchasi o'zining yangi hayotini "innovatsion kombinatsiyalar"ni tahlil qilish, iqtisodiy tizimlarning rivojlanishidagi o'zgarishlar natijasida XX-asrning boshida Avstriyalik iqtisodchi Y.Shumpeterning ilmiy ishlarida boshlagan. Shumpeter 1900-yillarda iqtisodda ushbu termini ilmiy qo'llashga kiritgan dastlabki olimlardan hisoblanadi. O'zining "ijodiy halokat" nazariyasi asosida innovatsion jarayonlarni o'rganib chiqdi va tadbirkorlarning faoliyatini yangi mahsulot va xizmatlarni yaratishda mavjud narsalardan foydalanishni boshqa zamonaviy usullar sifatida ko'rib chiqishni taklif qildi [5].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

O'rta maxsus professional ta'lim texnikumlarda umumiy o'rta, o'rta maxsus, boshlang'ich professional va o'rta professional ta'lim negizida davlat buyurtmasi yoki to'lov-shartnoma asosida kasblar hamda mutaxassisliklarning murakkabligidan kelib chiqqan holda, davomiyligi kamida ikki yil bo'lgan kunduzgi, kechki va sirtqi ta'lim shakllari bo'yicha amalga oshirilishi belgilangan. Professional ta'lim tizimini ilg'or xorijiy tajribalar asosida takomillashtirish, boshlang'ich, o'rta va o'rta maxsus professional ta'lim bosqichlarini joriy etish orqali mehnat bozori uchun malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlash hamda mazkur jarayonga ish beruvchilarni ham

keng jalb etishdan iborat. Hozirgi kunda ta'lim-tarbiya jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogika va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida yo'nalishga bo'lgan qiziqishi kundan-kunga kuchayib bormoqda, Bunday bo'lishining sabablaridan biri shu vaqtga qadar ananaviy ta'limda talim oluvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarni o'zlari izlab topishlariga, mustaqil o'rganishi taxlil va xatto xulosalarni o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi, hamda nutqi ravon shakllanadi, dunyo qarashi kengayadi. Ta'lim beruvchi bu jaryonda shaxsiy shakllanishi, rivojlanishi, bilim olishi, tarbiyalanishiga zamin yaratadi va shu bilan birga boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik vazifasini bajaradi. Innovatsion texnologiya ta'lim berish bilan birga tarbiyaning ham roli yuqori ekanligini ko'rsatib beradi, bunda:

- Jamoa bilan ishlash;
- Xushmuomalalik;
- Xushfe'llik;
- O'zgalar fikriga hurmat;
- Faollik
- Raxbarlik faoliyatini shakllantirish ;
- Dunyoqarashining kengaytirish;
- Nutqning ravon va tekis bo'lishi;
- Jamoaviy izlanish ;
- Tortinmasdan o'z fikrini aytish vujudga keladi.

Demak, innovatsion texnologiya asosida ilmiy konsepsiya ta'lim - tarbiya orqali ta'lim oluvchilarda maqsadga erishi uchun falsafiy, psixologik, ijtimoiy pedagogik va didaktik asoslarni qamrab oladi. U ta'lim- tarbiya va o'quvchi shaxsini rivojlantirilishini loyihalashtirish, amalga oshirish, natijalarini nazorat qilib baholashdan iborat uzviy bog'liq bosqichlarini o'z ichiga qamrab oladigan tizim.

Texnologiya, shakl, metodlari va treninglari "Aqliy xujum" guruhlararo ishlarda qo'llaniladi, o'qituvchi savol mavzusi muhokama muammoni hal etish asosida tashkil etiladi . Bu turli g'oyalar ilhom bilan ishlash, ishga qizg'inlik va rag'batlantirishga yetaklovchi metoddir [5].

"MULOQOT" treningi –dars jarayonida mustaqil fikrlashga, erkin holda bayon etish, bahslashish madaniyatni tarbiyalashga qaratilgan bo'lib kichik guruhlarda o'tkaziladi .

"BUMERANG" texnologiya–dars jarayonida darsdan tashqari turli adabiyotlar matnlar bilan ishlash o'rganilgan mavzuni yodda saqlash, so'zlab berish fikrini erkin bayon etish asosida tashkil etiladi va bir dars davomida barcha o'quvchilar baholanadi.

"F S M U" texnologiyasi –fikrini bayon etish, fikr bayoniga sabab, sababni tushuntiruvchi misol (isbot) fikrni umumlashtirish asosida tashkil etiladi . "VEER" texnologiyasi –bunda mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir yo'la axborot beriladi

har biri tomonlari, afzallik fazilatlarini va kamchiliklari foyda va zararlari belgilanadi. Bunda tanqid, tahlil, aniq fikr og'zaki shaklda bayon etiladi va himoya qilinadi.

XULOSA VA MUNOZARA

Yuqoridagilar asosida quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

- jamiyatda "innovatsiya" va "innovatsion faoliyat" tushunchalarini mazmun va mohiyatini anglashi uchun zarur bo'lgan bilim. Ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish ko'lamini kengaytirish;
- yangi qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunning mazmun va mohiyatini ommaga yetkazish borasidagi ishlarni yanada jadallashtirish;
- innovatsion infratuzilmaning sub'ektlari innovatsion texnologik park, texnologiyalar transferi markazi, innovatsion klaster, venchur tashkiloti, innovatsiya markazi kabilar o'rtasida ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni jadal rivojlanishini ta'minlash;
- innovatsion klasterlar faoliyatlarini tizimli tashkil etish kabilarni amalga oshirish natijasida Respublikada innovatsion faoliyat yanada rivojlanadi va uning oqibatida innovatsion faoliyatning sifati va samaradorligi ta'minlanadi. Yangi innovatsiyalar paydo bo'ladi, insonlar yangilikka intiladilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-630-son.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 23.09.2020 yil O'RQ- 637-son.
3. Otaqulovich, K. K. (2021). MUSEUM EXHIBITIONS AND EXHIBITIONS IN UZBEKISTAN ARE WORLDWIDE. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(5), 342-346.
4. Khosiyatov, K. O. (2020). The influence of the museum of local lore in Karshi on the spirituality of young people. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 06 (86), 686-692.
5. Khosiyatov, K. O. (2019). HISTORY OF KASHKADARYA MUSEUM CULTURE. *Theoretical & Applied Science*, (12), 223-226.
6. Хосиятов, Х. О. (2023). Қашқадарё Ва Сурхондарё Вилоятлари Музейларида Кўргазмаларни Ташкил Этиш Жараёнлари. *Miasto Przyszłości*, 36, 225-229.
7. Хосиятов, Х. (2023). Жанубий Ўзбекистон музейларида халқаро ташкилотлар ва хорижий мамлакатлар билан ўзаро алоқалар. *Марказий Осиё тарихи ва маданияти*, 1(1), 509-512.
8. Baydedayev A., Mamadazimov M., Djorayev M va boshq. Maktabda fizika va astronomiya o'qitish. Metodologik va dunyoqarash aspektlari. - T.: O'qituvchi, 1994.

9. Elchiboyeva, N., & Tursunnazarova, E. T. (2022). TEACHING GRAMMAR THROUGH AUTHENTIC TEXTS. *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 1(2), 205-207.
10. Yusubjonova, M. I., Vallamatova, S. S., & Tursunnazarova, E. T. (2022). CONSECUTIVE TRANSLATION AND ITS PECULARITIES. *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 1(2), 50-55.
11. Tursunnazarova, E. T. (2022). THE USE OF LITERATURE IN THE LANGUAGE CLASSROOM. *THE ROLE OF SCIENCE AND INNOVATION IN THE MODERN WORLD*, 1(2), 196-200.
12. Yuldasheva, N. E., Yusupova, S. T., Bakhtiyarov, M. Y., Abdujabborova, M. A., & Abdurashidova, N. A. (2021). Pragmalinguistic aspects of compound nouns in English and Uzbek. *Linguistics and Culture Review*, 5(S2), 1431-1438.
13. Yakubovich, B. M. (2021). The role of transposition in the derivation of related words. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(1), 301-308.
14. Kodirova, N. A. (2021). Syntactic and semantic analysis of trivalent syntactic units. *Science and Education*, 2(Special Issue 2), 114-117.
15. Ochilova, N. (2023). SHAPING THE THINKING OF YOUTHS BY PROMOTING THE IDEA OF NATIONAL RECOVERY NATIONAL UPGRADE. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 2(10), 75-79.
16. Очиллова, Н. (2023). РОЛЬ ЧТЕНИЯ В ДУХОВНОМ И ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОМ ВОСПИТАНИИ МОЛОДЕЖИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА. *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, 2(6), 74-77.
17. Очиллова, Н. Р. (2023, April). ЯНГИ РЕНЕССАНС ДАВРИДА ЛИДЕРЛИК ҚОБИЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ОРҚАЛИ ЁШЛАРНИНГ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ. In *INTERNATIONAL CONFERENCE: PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS*. (Vol. 2, No. 3, pp. 92-101).
18. Ochilova, N. R. (2023). TYPOLOGY OF CIVILIZATIONS. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(12), 121-127.
19. Ochilova, N. R. (2023). THE IMPORTANCE OF MORAL EDUCATION OF YOUNG PEOPLE IN THE DEVELOPMENT OF NEW UZBEKISTAN. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(11), 25-28.
20. Ruzimuratovna, N. O. (2023). Shaping the Thinking of Youths by Promoting the Idea of National Recovery-National Upgrade. *American Journal of Science on Integration and Human Development*, 1(2), 40-42.
21. Адиллова, Г. А. (2012). Этнографизмы в языке казахов, проживающих в Каракалпакстане. *Вестник Челябинского*

государственного университета, (2 (256)), 5-8.

22. Agytaevna, A. G. (2023). FUNCTION OF LANGUAGE IN PRESERVATION OF NATIONAL ETHNO-CULTURAL INFORMATION (on the example of materials of the Kazakh

language). *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 16, 151-156.

23. Адилова, Г. А. ҚАРАҚАЛПАҚСТАН ҚАЗАҚТАРЫ ТІЛІНДЕГІ ТОЙ ДӘСТҮРЛЕРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ ЖЕРГІЛІКТІ ЭТНОГРАФИЗМДЕР.

24. Seytniyazova, G., & Atashova, F. (2022). THE CATEGORY OF PLURALITY IN RUSSIAN AND ENGLISH LANGUAGES. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(1), 74-78.

25. Gafurov, B. Z. (2022). Analysis of medical version in texts of advertising of hygiene products in the fight against COVID-19 (on the material of Russian and Uzbek languages). *Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*.

26. Gafurov, B. Z. (2021). Study of advertising texts in Russian on the topic of medical terminology. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies (IJPST)*. –Indonesia, 26(1), 586-590.

27. Гафуров, Б. З. (2021). АНАЛИЗ ЛИНГВОСТАТИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ АКЦЕНТНЫХ ФОНОВАРИАНТОВ ИМЕН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ РУССКОГО ЯЗЫКА. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА*, 4(1-1).

28. Gafurov, B. Z. (2021). Medical terminology in advertising text. *Scientific reports of Bukhara State University*, 5(3), 30-40.

29. Gafurov, B. Z. Similarities and differences of segment background options for Russian, Uzbek and English languages. *Monografia pokonferency jnascience, Research, development*, 26, 17-19.

30. Гафуров, Б. З. Тексты с фоностилистическими фоновариантами и их перевод (на материале узбекского языка). *Ilim Ham Jamiyet*, 72.

31. O‘zbekiston Respublikasining “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-576-son.

32. Mirziyoev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – T.2018, 19-20-betlar.

33. Shumpeter J. Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi. M., Direct-Media, 2017.

34. Santo B. Innovatsiya va global intellektualizm // Innovatsiyalar. - 2016 yil - 9-son

MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDAGI IZCHIL O'ZGARISHLAR

Abdumòminova Farangiz Yolqin qizi

Kamoliddin Bexzod nomidagi milliy rassomlik va dizayn instituti

Amaliy san'at fakulteti

Me'moriy yodgorliklar bezagini ta'mirlash yunalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola mustaqilligimizning 33 yilligiga bag'ishlanadi. Yurtimizdagi Mustaqillik yillarida bo'layotgan quvonarli o'zgarishlar va rivojlanishlar haqida fikrlar yuritildi.

Kalit so'zlar: Mustaqillik, yo'llar, ko'priklar, tarix, kelajak, ta'lim, fan, madaniyat, tashabbus.

Kirish

Istiqloqlarning ahamiyatini hech narsa bilan qiyoslab bo'lmaydi. U biz uchun ulkan imkoniyatlar eshigini ochib berdi. Odamlarimiz ko'ksiga shamol tegdi, yelkasi oftob ko'rdi. Erkin va farovon hayot barpo etishga bo'lgan chin istak-xohish paydo bo'lib, kelajakka ishonch tuyg'ysi uyg'ondi. Milliy an'ana hamda qadriyatlarimiz qayta tiklandi, ajdodlarimizga xurmat-ehtirom ko'rsatildi. O'z navbatida, boshlangan ulkan qurilish va obodonlashtirish ishlari tufayli shahar qishloqlarimiz qiyofasi o'zgarib, zamonaviylashib borayotir. Ta'lim muassasalari, yo'llar, ko'priklar, sport majmualari barpo etilayapti. Qisqasi, inson baxtli yashashi uchun nimaiki zarur bo'lsa, barchasi muhayyo qilinmoqda. Mana yaqinda mustaqillik degan ulug' ne'matga, bebaho boylikka erishganimizga ham 33 yil to'ldi. Bugun o'zbek diyori o'zgacha ko'rkka, havas qilarli husnga ega. Chiroyi kundan kunga oshib, yashnab bormoqda. Mustaqillikka erishganimizdan beri qilinayotgan o'zgarish va yangilanishlar maqtanishga arziydi. Mamlakatimizda barcha sohalarda dadil islohotlar amalga oshirilmoqda. Iqtisodiyot tarmoqlarini zamon talablariga moslagan holda yangilash, aholi farovonligini oshirishga qaratilgan huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda. Tashabbus va takliflar qo'llab –quvvatlanib, moliyaviy va tashkiliy jihatdan qo'llab kelinyapti. Bunday keng ko'lamlil ishlar natijasi har jabhada sezilmoqda. Fan va madaniyat, axborot texnologiyalari, iqtisodiyot, turizm, qurilish, qishloq xo'jaligi taraqqiyoti, farmaseftika, meditsina, televediniya, radio, kinomatografiya... Bularning xar biri ulkan mavzu, bir katta kitob, soatlab, kunlab gapirib, madx etib tugamaydigan bir olamdır.

Zamon talablariga mos yurish bilan birgalikda, milliylik bilan hamohang tazrda olib borilayotgan islohotlar, yurtdoshlarimiz uchun nihoyatda shinam va ko'rkam uy

- joylar, qulay o'qishxona va darsxonalar, maktab va universitetlar, ko'pgina imtiyozlarga ega bo'lgan kasb – hunar maktablari, zamonaviy tibbiy jihozlar bilan ta'minlangan va ta'mirlangan, yangitdan qurilgan shifoxonalar, sayyohlar e'tiborini o'ziga jalb qilib kelayotgan turistik bino majmualari, mehmonxonalar, yurtdoshlarimiz vaqtini yanada mazmunli o'tkazilishini maqsad qilib bunyod etilgan istirohat bog'lari hamma- hammasi Buyuk Mustaqilligimizning, go'zal Vatanimizning bag'ri keng, issiq yuz Xalqimizga beminnat tuxfasi deb bilishimiz kerak. Yurtimizdagi o'zgarishlarni jahon hamjamiyati ham tan olmoqda. Xususan, dunyodagi eng nufuzli nashrlardan biri bo'lgan Buyuk Britaniyaning "Economist" jurnali O'zbekistonni 2019-yildagi eng jadal islohotlarni amalga oshirgan davlat - "Yil mamlakati" deb e'tirof etdi. Islohotlar 2024-yilda ham davom etib, o'z sonini oshirimoqda.

Asosiy qism

1991-yil 31-avgustda O'zbekiston Respublikasi mustaqilligi e'lon qilindi. Toshkent shahrida bo'lib o'tgan O'zbekiston SSR Oliy Kengashining navbatdan tashqari sessiyasida „O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligini e'lon qilish to'g'risida“gi qaror va „O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining asoslari“ to'g'risida qonun qabul qilindi. Qaror bilan O'zbekiston SSR nomi ham O'zbekiston Respublikasi deb o'zgartirildi. 1-sentyabr O'zbekistonning mustaqillik kuni deb belgilab qo'yildi.

2021- yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruv akademiyasida "Yangilanayotgan O'zbekiston uchun yangi avlod kadrlari" mavzusida xalqaro konfrensiya tashkil etildi. Ushbu konfrensiya har bir yosh uchun qiziq bo'ldi. "El – yurt umidi" jamg'armasi tomonidan tashkil etilgan bu anjumanda AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Kanada, Yaponiya, Avstraliya, Janubiy Koreya kabi rivojlangan 18ta davlatdan kelgan 300dan ziyod "Umid" jamg'armasi bitiruvchilari ishtirok etdi. Bu 300 o'zbek bitiruvchilari yosh polaponlik kezarida vatan tomonidan qo'llangan, go'yoki ilk qadamlarini onasi qo'lidan tutib tashlovchi go'dak singari, kelgusi hayot yo'lida Vatanga suyangan yoshlar edi. Ular ishtirokida o'tkazilgan ushbu anjuman bitiruvchilar o'rtasida doimiy aloqa o'rnatish uchun o'ziga xos platforma sifatida tashkil etildi. Konfrensiya ko'pchilik uchun qiziqarli bo'lganini isbotlovchi dalillardan biri <http://conference.eyuf.uz> sayti orqali 600dan ziyod yosh avlodning ro'yxatdan o'tganidir. Barchamizga ma'lumki, ushbu yilda fan, madaniyat, adabiyot, san'at sohasida bir qancha yangilanishlar, islohotlar, turli masalalarni hal qilishga qaratilgan konfrensiyalar tashkil etildi. Shuningdek, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga murojaatnomasida Buxoro, Nukus, Samarqand, Guliston, Urganch shaharlarida IT- parklar tashkil etilishini,

yaqin yillar ichida barcha qishloq va mahallalarda tezkor internet xizmati yo'lga qo'yishni ta'lim sohasida esa davlat grantlari sonini yanada ko'paytirish, qizlar uchun alohida grantlar tashkil qilishni, ona tili bo'yicha bilimlarni baholashning milliy test tizimi paydo bo'lishini aytib o'tgandilar va bu islohotlar hozirgi kunlarda Yurtimizda keng qollanilayotgani yoshlarimizga yaratilgan ulkan imkoniyatlar eshigi bo'lib xizmat qilmoqda.

Ta'kidlash joizki, tarixiy sanalarga ham munosabat o'zgardi. Jumladan, 1991-yil —Alisher Navoiy yilil, 1994-yil —Mirzo Ulug'bek yilil, 1996-yil —Amir Temur yilil deb e'lon qilindi. Bahouddin Naqshband (1993), Feruz (1994), Imom Buxoriy (1998), Ahmad Farg'oniy (1998), Jaloliddin Manguberdi (1999) 800 yillik, Ajiniyoz Qo'ziboy o'g'li (1999), Burhoniddin Marg'inoniy, Imom Moturidiy (2000), Abduxoliq G'ijduvoni (2003), Xoja Ubaydulloh Ahror Valiy (2004), Oybek (2005), Abdulla Qahhor (2007), Muhammadrizo Ogahiy, Hamid Olimjon (2009) va boshqa buyuk shaxslarning tavallud to'ylari keng miqyosda nishonlandi.

Qadimiy va hamisha navqiron, ko'hna va boqiy shaharlarimiz Buxoro, Xiva (1997) va Termizning (2000) 2500, Qarshining (2006) 2700, Marg'ilonning (2006) 2000, Samarqandning (2007) 2750, Toshkentning (2009) 2200 yillik yubileylar o'tkazildi. Alpomish dostonining (1999) 1000, Avesto kitobining (2001) 2700 yilligini chinakam bayram sifatida tantana qilindi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, ajdodlarimizdan qolgan madaniy tarixiy merosga e'tibor kuchaydi, tarixiy yodgorliklar davlat nazorati ostiga olindi. Istiqloq yillarida Buxoro, Samarqand, Termiz, Xiva, Toshkent. Qo'qon. Shahrisabz kabi shaharlarda ulug' ajdodlarimizning yuksak iste'dodi bilan bunyod etilgan obidalar o'zining haqiqiy qadr-qimmatini topdi, ularni ta'mirlash va asl qiyofasini tiklash davlatimiz siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi.

Toptalgan tariximiz, qutlug' qadamjolar, hatto nomlari ham unutilayozgan obidalar ta'mirlandi, qayta tiklandi. Imom al Buxoriy, Imom at-Termiziy, Abu Mansur al-Moturudiy, Ahmad al-Farg'oniy, Burhoniddin al-Marg'inoniy, Mahmud az-Zamaxshariy kabi ulug' allomalarimizning sha'nlariga munosib yodgorlik majmualar yaratildi. Toshkent, Samarqand va Shahrisabzda Sohibqiron Amir Temur, Toshkentda Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Urganchda Jaloliddin Manguberdi, Termizda Alpomish haykallari qad ko'tardi.

Bugungi kunda mamlakatimizda etti mingdan ortiq yodgorlik, shu jumladan, 2500 ta me'moriy obida, 2700 tadan ortiq monumental san'at asari davlat muhofazasiga olingan. 1991 yildan Xivadagi Ichonqal'a qo'riqxonasidagi, 1993 yildan Buxoro shahri markazidagi, 2000 yildan Shahrisabz shahri markazidagi yodgorliklar Yuneskonning "Umumjahon madaniy merosi" ro'yxatiga kiritildi.

Mustaqillik, erk va ozodlik singari mo'tabar onlarning qo'lga kiritilishidajonbozlik ko'rsatgan, hatto o'z jonini-da ayamagan yurtdoshlarimiz, ajdodlarimiz xotirasini abadiylashtirish borasida ham mamlakatimizda bir qator ishlar amalga oshirildi, xususan, xalqimizning milliy o'zligini uyg'otish va mustahkamlash yo'lida butun hayyotini bag'ishlagan Abdurauf Fitrat, Abdulla Qodiriy, Abdulhamid Cho'lpon, Usmon Nosir, Ubaydulla Xo'jaev singari elimiz ardog'idagi insonlarning nomlarini abadiylashtirish uchun —Qatag'on Qurbonlari xotirasil muzeyi – O'zbekiston fan tizimidagi ilmiy-ma'riyiy muassasa O'zbekiston Respublikasi Prezidentining —Qatag'on qurbonlarini yod etish kunini belgilash to'g'risida 2001 yil 1 maydagi farmoni qabul qilindi va shuning asosida Toshkent shahrida —Shahidlar xotirasil yodgorlik majmui 2002 yil 31 avgustda barpo etildi.

2001 yildan buyon, "O'zbekturizm" milliy kompaniyasi Buxoro mintaqaviy bo'limi hamda bir guruh hunarmandlar va turistik firmalar rahbarlari tashabbusi bilan Buxoro shahrida "Ipak va ziravorlar" an'anaviy festivali tashkil etiladi. Ushbu tadbirga respublikamizning barcha viloyatlaridan turistik tashkilotlar, hunarmandlar, xorijiy va mahalliy sayyohlar qatnashadilar. Festival doirasida ipak va ziravorlar savdosi va palov sayllari, milliy o'yinlar, sport musobaqalari va milliy liboslar namoyishi, hunarmandlarning mahorat namoyishlari va turli madaniy tadbirlar tashkil etilishi ushbu festivalning anana darajasiga ko'tarilishini ta'minladi. Ushbu dalillar mamlakatimizda xalqimiz ma'naviy merosiga bildirilayotgan chuqur hurmat va e'tibordandalolat bo'lib, unio'rganish, tadqiq etib, kelajak avlodga yetkazish borasida olib borilayotgan say-harakatlar davlatimizning ma'naviyat sohasiga ustuvor siyosat darajasida qarayotganligini ko'rsatadi.

O'zbekiston mustaqilligining 33 yilligi "Bir bo'lsak – yagona xalqimiz, birlashsak – Vatanimiz!" shiori ostida o'tkazildi.

Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyev "O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining o'ttiz uch yillik bayramiga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish to'g'risida"gi qaror qabul qilar ekan, unga kora mehnatkash va bag'rikeng xalqning bunyodkorlik salohiyati bilan erishilayotgan ulkan natijalarning mazmun-mohiyati haqida mahallalar, ta'lim muassasalari, mehnat jamoalarida ma'rifiy uchrashuv va suhbatlar o'tkaziladi. Mustaqillik bayrami munosabati bilan Ikkinchi jahon urushi qatnashchilari va mehnat fronti faxriylarini har tomonlama e'zozlash, "Mehribonlik", "Saxovat" va "Muruvvat" uylarida yashayotgan shaxslar, ijtimoiy himoya daftarlariga kiritilgan hamda ko'makka muhtoj insonlarning holidan xabar olish, ularga moddiy va ma'naviy yordam berish bilan bog'liq xayriya tadbirlari o'tkazildi.

Ha, shuncha imkoniyat va yengilliklar yaratilgan yurtida yashagan har bir shaxs har nafasini “Vatan!” deya olsa arziydi. Yuqorida sanab o‘tilganlar dengizdan tomchi, xamir uchidan kichik kulcha kabidir. Negaki, bunday islohot va o‘zgarishlar yildan yilga, har kuni o‘z sonini oshirmoqda, ortmoqda. Taraqqiy etayotgan yurtimiz yorqin kelajak sari oldinga tomon odimlasa odimlayaptiki, aslo to‘xtagan emas.

Shu bois mamlakatimizda bugungi kunda milliy urf-odat va qadriyatlarni asrab avaylash, ularni yosh avlod ongiga singdirish orqali boqiyiligini ta‘minlash borasidagi islohotlarni ko‘rib, dunyo ahli hayratlanayotgani bejiz emas.

Xulosa

Ey, aziz yurtdoshim, zamondoshim Tarixning oltin zarvaraqlariga aylanayotgan har bir kunimizning qadriga yetaylik, imkoniyatlardan keng foydalanaylik. Yurtimizning tinchligiga, go‘zalligiga shukrona aytib uning qadriga yetaylik, asrab avaylaylik. Zero, bizning xalqimiz uchun ma‘naviy qadriyatlar hamisha qadrli va komil insonni tarbiyalashda yuksak ahamiyatga ega muhim vosita — ma‘naviy ko‘prik bo‘lib hisoblanadi, kelajak avlodni ana shu ruhda tarbiyalash orqali milliyligimizni asrab-avaylash, milliy qadriyatlarimizni saqlash va avlodan-avlodga yetkazish, ayniqsa, biz yoshlar uchun doimo eng dolzarb masala bo‘lib qoladi. Mustaqillik bizga milliy o‘ziga xosligimizni, or-nomus va g‘ururimizni, milliy qadriyatlar, urf-odat va an‘analarimiz bilan faxrlanish hissini qaytargan bayram sifatida abadiy qoladi va jonajon Vatanimiz yilnomasiga oltin harflar bilan yoziladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gulzoda Baxtiyorovna Ergasheva, Shahinabonu Tohirova MUSTAQILLIK NE‘MATIGA SHUKRONA QILISH VA UNING MUSTAHKAMLIGINI SHAQLASH // Scientific progress. 2021. №7.
2. A. N. Gulyamova MUSTAQILLIK YILLARDA AJDODLAR MA‘NAVIY MEROSI VA MILLIY QADRIYATLARGA MUNOSABAT // Academic research in educational sciences. 2022. №3.
3. Tyurikov V., Shagulyamov R.. Mustaqil O‘zbekiston Respublikasi: unutilmas voqealar va sanalar Nashr-2, 10000 экз, Toshkent: O‘zbekiston, 1998. ISBN 5-640-02328-7
4. Atabayeva, N., Abdusamadova, G., Xusanova, F., & Abdukarimova, G. (2024). MUSTAQILLIK YILLARIDA O‘ZBEKISTONDAGI MA‘NAVIY VA MADANIY TARAQQIYOT. *Ilm-Fan Va ta’lim*, (6(21)).
5. Tarixiy obidalar - O‘zbekistonning tarixiy obidalari https://uztarix.narod.ru/tarixiy_obidalar.html

KARBAMID-FORMALDEGID ASOSIDAGI MODIFIKASIYALANGAN OLIGOMERLAR OLIshNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Karimova Zarnigor Mansurovna
Buxoro muhandislik-texnologiya instituti

Qo'llanilishi: kimyo va yog'ochga ishlov berish korxonalarida bog'lovchi va yog'och kompozit materiallari ishlab chiqarishda. O'zgaruvchan kislotali muhitda karbamid, formaldegid va modifikatsiya qiluvchi vositani birgalikda kondensatsiya qilish, so'ngra karbamidning qo'shimcha qismi bilan postkondensatsiya qilish, qatronni sovutish va barqarorlashtirish orqali modifikatsiyalangan karbamid-formaldegid qatronini ishlab chiqarish usulini tavsiflaydi. Bu formulaning tetrafunksional siklik amidi modifikatsiya qiluvchi vosita sifatida ishlatilishi bilan farq qiladi.

Bunda avval karbamid va formaldegidning kondensatsiya aralashmasi tayyorlanadi, so'ngra har bir mol karbamid uchun 0,0075-0,03 mol miqdorida modifikatsiya qiluvchi vosita kiritiladi va birgalikda kondensatsiya qilinadi, so'ngra kondensatsiyadan keyin, qatronni sovutish va barqarorlashtirish amalga oshiriladi. Texnik natija 5 mg / 100 g dan ko'p bo'lmagan formaldegid emissiyasi bilan taxta materiallarini olish imkonini beruvchi past zaharlilik bilan o'zgartirilgan qatron ishlab chiqarishdir.

Karbamid-formaldegid smolasini ishlab chiqarishning ma'lum bir usuli mavjud: poliyetilen poliaminlar ishlab chiqarishdan olingan natriy xlorid chiqindilari - modifikatsiya qiluvchi vosita ishtirokida qizdirilganda o'zgaruvchan kislotali muhitda karbamid va formaldegidning suvli eritmasini bosqichma-bosqich kondensatsiya qilish orqali.

Ma'lum bo'lgan qatronlar oz miqdordagi erkin formaldegidni o'z ichiga oladi, zarrachalar plitalarining etarlicha yuqori fizik-mexanik xususiyatlarini ta'minlaydi va 9-10 mg / 100 g abs formaldegid chiqaradigan taxta materiallarini olish imkonini beradi.

Karbamid va formaldegidni 1,2 molyar nisbatda aralashtirish natijasida olingan karbamid o'z ichiga olgan moddalarning suvli eritmasini birinchi bosqichda kondensatsiya qilish reaksiyasini o'tkazish orqali ko'p bosqichli usulda karbamid-formaldegid smolasini olishning ma'lum usuli ham mavjud. 2:1,0 yoki kompozitsiyaning alohida moddalarini aralashtirish yo'li bilan, %: karbamid 11,4 - 20,9, monometilolureya 24,9-33,1, dimetilolureya 4,2-9,2, formaldegid 1,9-2,4,

qolgan qismini formaldegid bilan sug'orib, karbamidning molyar shakli:1,5:1,5. - 2.1, ikkinchi bosqichda, hosil bo'lgan eritmaning kondensatsiya reaksiyasi ozgina kislotali muhitda amalga oshiriladi, so'ngra kondensatsiya mahsulotini sovutish va bug'lash, uchinchi bosqichda hosil bo'lgan mahsulotga karbamidning qo'shimcha qismi kiritiladi. 1,0 molyar nisbati uchun: 1,20-1,15 va oldindan kondensatsiya qatronlar sovutish va barqarorlashtirish ortidan amalga oshiriladi.

Ma'lum bo'lgan qatron yuqori quruq qoldiq va erkin formaldegidning past miqdoriga ega va suv bilan yaxshi aralashadi. Unga asoslangan zarrachalar taxtalaridan formaldegidning chiqishi 6,0-7,0 mg/100 g ni tashkil qiladi.

Bo'yoqlar, yopishtiruvchi moddalar va shisha bilan to'ldirilgan kompozitsiyalarni sanoat ishlab chiqarishda glikoluril modifikator sifatida ishlatiladi. Glikoluril (tetragidroimidazo-[4,5-d]-imidazoldion-2,5) glioksal va karbamidning o'zaro ta'siri mahsulotidir.

Ma'lum bo'lgan qatronlar tayyor mahsulotlarning yaxshi fizik-mexanik xususiyatlariga ega va formaldegid emissiya sinfidagi taxta materiallarini olish imkonini beradi, ammo ulardan formaldegid emissiyasi 6-10 mg / 100 g abs. quruq ekologik toza materiallar uchun zamonaviy talablarga javob bermaydigan plitalar, xususan, ma'lum qatronlar asosida, EO emissiya sinfidagi materiallarni olish mumkin emas (5 mg / 100 g dan ko'p bo'lmagan).

Taklif etilayotgan usulga eng yaqini karbamidni formaldegid bilan kondensatsiya qilish yo'li bilan modifikatsiyalangan karbamid-formaldegid smolasini olish usuli bo'lib, avval ishqoriy muhitda, so'ngra kislotali muhitda 1 mol ga 0,0007-0,035 mol poliyetilen poliaminlar ishtirokida. karbamid va formaldegidning umumiy nisbati 1 bo'lgan karbamid: mos ravishda 1,1 -2, 2. Modifikatsiya qiluvchi vosita sifatida umumiy formulali poliyetilenpoliaminlar ishlatiladi

Ma'lum bo'lgan modifikatsiyalangan karbamid-formaldegid qatroni erkin formaldegidning chiqishi tufayli yuqori zaharlilikka ega, bu esa 10-30 mg / 100 g taxta formaldegid emissiyasi bilan E2 sinfidan ko'p bo'lmagan taxta materiallarini olish imkonini beradi.

Ixtironing texnik maqsadi zaharliligi past bo'lgan modifikatsiyalangan karbamid-formaldegid qatronini olishdir, bu esa 5 mg / 100 g dan ko'p bo'lmagan formaldegid chiqindilariga ega bo'lgan taxta materiallarini olish imkonini beradi (zaharlilik sinfi EO).

Bu vazifaga modifikatsiyalangan karbamid-formaldegid smolasini ishlab chiqarishda tetrahidroimidazo-[4,5-d]-imidazoledion-2,5 (glikoluril) modifikatsiya qiluvchi vosita sifatida reaksiya aralashmasiga kiritilishi bilan erishiladi.

Tetrafunktsional birikma bo'lgan glikoluril formaldegid bilan kondensatsiya reaksiyasiga osongina kirib, metilol hosilalarini hosil qiladi, shu bilan birga -N-CH₂-bog'i metilolurealarga qaraganda kuchliroqdir, bu esa smolaning termohidrolitik barqarorligini oshiradi. To'rtta -NH guruhining mavjudligi qatronlar tarkibidagi va mahsulotlarda uni quritish va yo'q qilish paytida ajralib chiqadigan erkin formaldegidni bog'lash nuqtai nazaridan ham ijobiydir. Glikolurilning yuqori funktsionalligi qattiqlashtirilgan qatronlarda ko'proq o'zaro bog'lanishlarning paydo bo'lishiga olib keladi, bu esa mahsulotlarning fizik-mexanik xususiyatlarini yaxshilaydi. Qatronning suv bilan aralashuvchanligi ham ortadi, bu esa taxta materiallarini ishlab chiqarish texnologiyasida katta ahamiyatga ega.

Ixtironing mohiyati shundan iboratki, modifikatsiyalangan karbamid-formaldegid qatroni modifikatsiya qiluvchi vosita ishtirokida qizdirilganda kislotaligi o'zgaruvchan muhitda karbamid va formaldegidni bosqichma-bosqich kondensatsiya qilish yo'li bilan olinadi, ikkinchisi sifatida glikoluril ishlatiladi. Birinchi qismdagi karbamidning 0,0075-0,03 mol/mol miqdorida glikolurildan foydalanish qatronning zaharliligini kamaytirishga, shuningdek, unga asoslangan mahsulotlarning fizik-mexanik xususiyatlarini yaxshilashga imkon beradi. Bunday holda, karbamid: glikoluril: formaldegidning oxirgi molyar nisbati mos ravishda 1 : (0,005-0,02) : (1,23-1,28).

Taklif etilgan modifikatordan foydalanish quyidagi natijani olish imkonini beradi:

- hosil bo'lgan modifikatsiyalangan karbamid-formaldegid qatroni kam zaharli: unda erkin formaldegid miqdori past; uning yordamida olingan taxta materiallari 5 mg / 100 g dan ortiq bo'lmagan formaldegid chiqaradi va EO emissiya sinfiga tegishli;

- hosil bo'lgan qatron, qattiqlashganda, mahsulotlarning fizik-mexanik xususiyatlarini oshiradigan yuqori mustahkam tuzilmalarni hosil qiladi;

- hosil bo'lgan qatron suv bilan yaxshi aralashadi, bu uning texnologik xususiyatlarini yaxshilaydi;

- modifikatsiyalangan smola uzoq muddatli saqlash vaqtida o'z xususiyatlarini saqlab qoladi, bu esa uni kimyo korxonalarida markazlashgan holda ishlab chiqarish va uzoq masofalarga tashish imkonini beradi.

O'zgartirilgan karbamid-formaldegid smolasini olishning tavsiya etilgan usuli birinchi navbatda formaldegid : karbamid = 2 : 0,94-1,0 boshlang'ich molyar nisbatda 30-40°C haroratda formaldegidda karbamidni eritib, kondensatsiya aralashmasini tayyorlashdan iborat, shundan so'ng glikoluril olinadi. 0,0075-0,03 mol miqdorida qo'shiladi. Keyin reaksiya ishqoriy muhitda pH = 7-8 va 96-100°S

haroratda olib boriladi. Ikkinchi bosqichda $\text{pH} = 4-5$ va $96-100^{\circ}\text{S}$ haroratda ozgina kislotali muhitda kondensatsiya reaksiyasi amalga oshiriladi, so'ngra kondensatsiya mahsulotini sovutish va vakuumda quritish; uchinchi bosqichda olingan mahsulotga karbamidning qo'shimcha qismi karbamidning molyar nisbatiga kiritiladi: glikoluril : formaldegid = $1 : (0,005-0,02) : (1,23-1,28)$ va oldindan kondensatsiya ishqoriy muhitda amalga oshiriladi.

Adabiyotlar

1. Мещерякова, А.А. Механизм получения карбамидоформальдегидных смол. Лесотехнический журнал.
2. Юшкова О. Г. Имобилизованные на твердофазных матрицах гетарилформазаны для концентрирования, разделения и определения металлов. – Екатеринбург.
3. Опенько В.В. и др. Изучение сорбции Fe(II), Co (II), Cd (II), Ni (II), Cu (II) и Zn (II) на силикагеле. Химия и химическая технология.
4. Бурындин, В. Г. Синтез, свойства и применение карбамидоформальдегидного.
4. Торицин, А.В. Синтез и исследование свойств модифицированных аминами карбамидоформальдегидных смол.
5. Tomita, B. Analyses of cocondensation of melamine and urea trough formaldehyde with ^{13}C NMR [Текст] / B. Tomita, C. Hse, // Mokuzai Gakkaishi. - 1995.

УДК -616.43. /45-092-036.882-08

EVALUATION OF SOME INDICATORS AFTER SIMULATED CLINICAL MORTALITY IN FEMALE RATS

Kuliev Ozodjon Abdirakhmonovich

PhD., associate professor

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

Annotation. From the first day of the post-resuscitation period to the 21st day in rats that experienced clinical death, against the background of the dominance of the sympathetic nervous system of an increase in the amounts of FSH and LH, estradiol in the blood. On the 21st day of the post-intensive care period, the predominance of the activity of the prooxidant system of indicators of endogenous intoxication and a decrease in the coefficient of protein stability in reducing hormone synthesis in the reproductive system was established

Keywords. Autonomic nervous system, MDA, catalase, MSM254, MSM280 FSH, LH, estradiol, progesterone.

ОЦЕНКА НЕКОТОРЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ПОСЛЕ МОДЕЛИРОВАНИЯ КЛИНИЧЕСКОЙ СМЕРТНОСТИ САМОК КРЫС

Кулиев Озоджон Абдирахмонович

Phd.доцент

Самаркандский государственный медицинский университет, Самарканд,
Узбекистан

Аннотация. С первого дня постреанимационного периода до 21-го дня у крыс, перенесших клиническую смерть, на фоне доминирования симпатической нервной системы увеличения количеств ФСГ и ЛГ, эстрадиола в крови обеспечивалась защитная адаптационная реакция. На 21-й день постреанимационного периода установлено места преобладание активности прооксидантной системы показателей эндогенной интоксикации и иснижения коэффициента устойчивости белка в снижении синтеза гормонов в репродуктивной системе

Ключевые слова. Автномная нервная система, МДА, каталаза, MSM254, MSM280 ФСГ, ЛГ, эстрадиол, прогестерон.

URG‘OCHI KALAMUSHLARNING MODELLASHTIRILGAN KLINIK O‘LIMIDAN KEYINGI BA‘ZI KO‘RSATKICHLARI BAHOLASH

Kuliyev Ozodjon Abduraxmonovich

PhD., dotsent

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti, Samarqand, O‘zbekiston

Annotasiya. Klinik o‘lim o‘tkazgan kalamushlarning postreanimatsion davrining birinchi kunidan boshlab 21-kungacha Simpatik nerv tizimining ustunligi ostida qonda VSG va LG estradiol gormonini miqdorini ortishi ostida himoya moslashu reaksiyasi ta‘minlangan. Postreanimatsion davrning 21- kuning kelib, reproduktiv tizimida gormonlar sintizini pasayib borishida prooksidant tizimining ustunligi endogen intoksikatsiya ko‘rsatkichlarini yuqori darajada saqlanishi va oqsilni chidamlilik koeffitsientini pasayish o‘rni aniqlandi.

Kalit so‘zlar. Vegetativ asab tizimi, MDA, katalaza, MSM254, MSM280 FSh, LH, estradiol, progesteron.

Kirish. Oxirgi 10 yil davomida gipoksiya va ishimik jaraenlarda, klinik o‘lim va postreanimatsion davrda organizmda, MNT, ANT, endokrin tizimi, prooksidant, antioksidant tizimi yo‘nalishida yuzaga keladigan qonuniyatlarni o‘rganish va yuzaga keladigan yuzaga keladigan o‘zgarishlarni oldini olish maqsadida muxim yutuqlarga erishildi [4, 8, 10].

Oxirgi yillarda klinik o‘lim va postreanimatsion jaraenda MNT gipokamp tekisligida yuzaga keladigan o‘zgarishlar va ularni oldini olish yuzasida retseptorlarning ekspressiyasi; xujayra tekisligida, mitoxondriya tekisligida yadro tekisligida yuzaga keladigan o‘zgarishlar; va yuzaga keladigan o‘zgarishlarni oldini olish bo‘yicha ishlar olib borilib yuqori darajali yutuqlarga erishildi [1, 2]. SHu bilan bir qatorda postreanimatsion davrda hujayra shikastlanishlarning asosiy mexanizmlari aniqlandi [3, 5]. Bu davrda gipotalamo-gipofizar, hamda endokrin tizimda ximoya moslashuv reaksiyasi mexanizmlari, va asoratlari yoritilgan [6, 9].

O‘ta yuqori ekstremal faktorlarnig ta‘siri oqibatida yuzaga kelgan klinik o‘lim va postreanimatsion davrda neyrogen, gumoral idora qilishning izdan chiqishi va buzilishi, kaytar nazort qilish jarayonlarning ta‘surotga mos kelmasliklari asosida markazlarda yuzaga keladigan integrativ boshkaruvning buzilishini yuzaga keltirishi ehtimoldan holi emas.

Olimlarning ilmiy tadqiqoti oqibatida olgan ma‘lumotlariga e‘tibor bersak bu jarayon markaziy nerv tizimi, avtanom nerv tizimi, endokrin tizimi, shu bilan bir

katorada bu tizimlarning integrativ bohliqligini buzilishi oqibatida prooksidant tizimi, antioksidant tizimidagi uzgarishlarga bog'liq bo'lib, gormonlarning sintezi, kumilyasiyasi, konga sekretiya kilinishi va gormonlarni transporti, xujayralarga legant retseptorlar orqali spetsifik ta'sir etishi, metabolizmi, inaktivatsiyasi, va chiqarib ekskretsiyasi hamda xujayra yuzasidagi spetsifik retseptorlarining izdan chiqishi bilan bog'liqdir. [7]. Postreanimatsion kasallik davrida organizm visseral tizimining neyroqumoral boshqaruv, hamda bu tarkbiy kislmlarda yuzaga keladigan o'zgarishlar muammosi hanuzgacha to'liqligicha o'rganilmagan. Izlanishlar tahlili shuni ko'rsatadiki, klinik o'lim va shu bilan bir qatorda reanimatsiya jarenlarida, postreanimatsion davrida endokrin tizimi faoliyatining buzilishi haqida sanoqli izlanishlar mavjudligi ko'zga tashlanadi. Yuqorida bayon etilganlardan kelib chiqqan holda, postreanimatsion davrda reproduktiv tizimda yuzaga keladigan o'zgarishlarning mexanizmini aniqlash va tibbiyot amaliyotiga tadbiiq etish uchun keyingi tadqiqotlar zarurligini taqozo etadi.

Ishning maqsadi. Urg'ochi kalamushlarning diestrus davrida 10 daqiqali klinik o'limdan keyingi postreanimatsion davrda vegetativ nerv tizimi, prooksidant, antioksidant tizimlari, endogen intoksikatsiya, hamda reproduktiv tizim gormonal ko'rsatkichlarida o'zgarishlarni aniqlash..

Tadqiqot ob'ekti. Izlanish voyaga etgan urg'ochi 10 ta vazni 150-180 gr tashkil etgan zotsiz oq kalamushlarda olib borildi va ularda klinik o'lim jaraenida adenogipofizning veta va del'ta bazofil xujayralarida yuzaga keladigan morfofunktsional reaktivlik o'rganildi.

Tadqiqot usullari. Klinik o'lim va postreanimatsion kasallik Korpachev V.G.(1982) usuli yordamida modellashtirilda va shu bilan bir qatorda avtanom nerv tizimining reaktivligi, betta va del'ta bazofil xujayralaridagi morfofunktsional aktivligi, kondagi MDA miqdori, katalza miqdori, MSM254 va MSM280 oqsilni chidamlilik koeffitsienti dinamikasi o'rganildi. Statistik taxlil Microsoft Office – Excel 2000 standart paktei erdamida amalga oshirildi.

Olingan natijalar va uning muxokomasi. 10 daqiqali klinik o'limdan keyingi postreanimatsion davrning 24 soatida tajribadagi xayvonlarning umumy xolti og'ir, insperator xansirash kuzatiladi. Kurinishishi yoqimsiz ter qoplamlarida tuklari xo'rpaygan, ta'sirotda nisbatan keskin ko'zgaluvchan. Vegetativ ner tizimining reaktivligi o'rganilganda yurak urishlar soni intakt xayvonlarning ko'rsatkichiga nisbattan bir daqiqada $646,8 \pm 3,6$ taga ($P < 0,01$), nafas olishlar soni esa bir daqiqada $110,4 \pm 1,5$ taga ($P < 0,05$) oshgan bo'lib, Xildebrant koeffitsienti esa $5,9 \pm 0,1$ ni tashkil etdi. Bu vaqtda hayvonlar qonida gonadotrop gormonini aniqlaganda: intakt xayvonlarga nisbattan folikulani stimullovchi gormonni miqdori $222,4 \pm 14,3$

ME/ml. gacha ($P<0,01$), LG esa $27,0\pm 0,3$ ME/ml gacha ($P<0,001$), estradiol gormonining miqdori $103,8\pm 14,3$ pg/ml gacha ($P<0,001$), progesteron gormonining miqdori esa $24,6\pm 3,6$ nmol/ml gacha ($P<0,01$), oshgani aniqlandi.

Qonda prooksidant tizimida MDA miqdorini oldingi guruhlarga nisbatan ortganligi kuzatilib $3,1\pm 0,5$ nmol/ml tashkil etdi ($P<0,01$). antioksidant tizimida katalazning aktivligini normaga nisbatan $27,2\pm 1,3$ nmol/ml.min.gacha ($P<0,01$) kamaygan bo'lib, MDA/katalazaga nisbat kofitsienti esa $0,12\pm 0,02$ gacha oshgani aniqlandi ($P<0,01$). Bu vaqtda endogen intoksikatsiya ko'rsatkichida intakt xayvonlar ko'rsatkichiga nisbatan MSM254 $-0,580\pm 0,01$ sh.bir. gacha ($P<0,001$), MSM280 $-0,439\pm 0,01$ ($P<0,001$)., sh.bir.gacha ortganligi kuzatilib, oqsilni chidamlilik koefitsientini sezirarli darajada $0,76\pm 0,02$ gacha pasayganligi aniqlandi ($P<0,05$).

Postreanimatsion davrning ettinchi kuniga kelib, tajribadagi xayvonlarning umumiy xolti o'rtacha, ko'rinishishi yoqimli, qoplamlarida tuklari xo'rpaygan, ta'sirotda nisbatan ko'zgaluvchan. Vegetativ ner tizimining reaktivligi o'rganilganda yurak urishlar soni intakt xayvonlarning ko'rsatkichiga nisbatan bir daqiqada $509,4\pm 3,2$ tani, nafas olishlar soni esa bir daqiqada $99,8\pm 2,7$ tani tashkil etdib oldingi guruxga nisbatan kamayganligi aniqlandi ammo bu kursatkichlar intakt guruxidagi xayvonlarning ko'rsatikichidan sezirali darajada yukori xolda saqlanganligi kuzatildi ($P<0,05$). Xildebrant koefitsienti esa $5,9\pm 0,2$ ni tashkil etdib intakt xayvonlar ga nisbatan ustunligi aniqlandi ($P<0,05$).

Postreanimatsion davrni 7- kunida kalamushlar organizmida simpatik nerv tizimining ustunligi saqlanganligi aniqlandi. Bu vaqtda hayvonlar qonida gormonlar miqdori aniqlaganda ularning miqdori oldingi guruhga nisbatan kamayganligi aniqlandi. Ammo intakt xayvonlarga nisbatan folikulani stimullovchi gormonni miqdori yuqori darajada $207,6\pm 5,9$ ME/ml. tekislikda ($P<0,01$), LG esa $23,1\pm 0,4$ ME/ml tekislikda ($P<0,001$), estradiol gormonining miqdori esa $75,58\pm 0,4$ pg/ml tekislikda ($P<0,05$), saqlangan bulib, progesteron gormonining miqdori esa $10,9\pm 0$, nmol/ml gacha kamaygan bo'lib intak guruhidagi xayvonlar ko'rsatikichidan sezirarli farq qilmadi ($R>0,05$). Qonda prooksidant tizimida MDA miqdorini oldingi guruhlarga nisbatan $1,91\pm 0,1$ nmol/mlgacha ($P<0,05$), antioksidant tizimida katalazning aktivligini $31,8\pm 0,7$ nmol/ml.min.gacha ($P<0,05$) MDA/katalazaga nisbat kofitsienti esa $0,05\pm 0,02$ gacha kamayganligi aniqlanib, intak guruhdagi hayvonlarni ko'rsatikichidan sezirarli darajad yuqori saqlanganligi aniqlandi ($P<0,05$). Bu vaqtda endogen intoksikatsiya ko'rsatikichida oldigi gurux xayvonlarning ko'rsatikichiga nisbatan MSM254 $-0,480\pm 0,01$ sh.bir. gacha ($P<0,001$), MSM280 $-0,354\pm 0,01$ ($P<0,01$)., sh.bir.gacha, kamayganligi aniqlanib

intakt hayvonlarning ko'rsatkichidan yukori darajada saqlanganligi kuzatildi ($P < 0,001$), ($P < 0,01$). Oqsilni chidamlilik koefitsienti esa oldingi guruh xayonlarni ko'rastkichi tekisligida saqlanganligi aniqlani, ya'ni $0,73 \pm 0,04$ ni tashkil etib, bu ko'rsatkichlar intakt hayvonlarning ko'rsatkichidan sezirarli darajada yuqori saqlanganligi aniqlandi ($P < 0,05$).

Postreanimatsion davrning 14-kuniga kelib, tajribadagi xayvonlarning umumiy xolti o'rtacha, ko'rinishishi yoqimli, qoplamlarida tuklari xo'rpaygan, ta'sirotda nisbatan ko'zgaluvchan. Vegetativ ner tizimining reaktivligi o'rganilganda yurak urishlar soni postreanimatsion davrning birinchi kuniga nisbatan bir daqiqada $575,2 \pm 4,0$ gacha ($P < 0,001$), nafas olishlar soni esa bir daqiqada $99,2 \pm 1,14$ tagacha ($P < 0,01$) kamagani aniqlandi va intakt guruhdagi xayvonlarning ko'rsatkichidan sezilarsiz darajada ustunlikka ega bo'lib ($R > 0,05$). Xildebrant koefitsienti esa $5,8 \pm 0,2$ ni tashkil etib intakt xayvonlar ga nisbatan ustunligi aniqlandi ($P < 0,01$). YA'ni postreanimatsion davrni o'n to'rtinchi kunida kalamushlar organizmida simpatik nerv tizimining ustunligi saqlanganligi kuzatildi. Bu kunida simpatik nerv tizimining tonusini ustunligi ostida hayvonlar qonida gormonlar miqdori aniqlaganda, folikulani stimullovchi gormon miqdorini $184,1 \pm 7,9$ ME/ml.gacha ($R > 0,05$) LG esa $20,2 \pm 0,7$ ME/ml ($P < 0,01$), estradiol gormonining miqdori esa $72,6 \pm 0,6$ pg/ml gachaa ($P < 0,01$) gacha kamaygan bo'lib, intakt guruhdagi hayvonlarni lo'rsatkichidan ancha yuqorida saqlanganligi aniqlandi. progesteron gormonining miqdori esa $10,1 \pm 0,5$ nmol/ml gacha kamaygan ($P < 0,05$), bo'lib intak guruhdagi xayvonlar ko'rsatkichidan sezirarli farq qilmadi ($R > 0,05$).

Qonda prooksidant tizimida MDA miqdorini oldingi guruhlarga nisbatan $1,39 \pm 0,04$ nmol/mlgacha ($P < 0,05$), antioksidant tizimida katalazning aktivligini $31,8 \pm 0,5$ nmol/ml.min.gacha ($P < 0,05$) MDA/katalazga nisbat koefitsienti esa $0,04 \pm 0,001$ gacha ($P < 0,05$) kamayganligi aniqlanib, intak guruhdagi hayonlarni ko'rsatkichidan sezirarli darajad yuqori saqlanganligi aniqlandi ($P < 0,05$). Bu vaqtda endogen intoksikatsiya ko'rsatkichda oldigi gurux xayvonlarning ko'rsatkichiga nisbatan MSM254 $-0,325 \pm 0,01$ sh.bir. gacha ($P < 0,001$), MSM280 $-0,242 \pm 0,003$ sh.bir.gacha ($P < 0,001$), kamaygagligi aniqlanib intakt hayvonlarning ko'rsatkichidan yukori darajada saqlanganligi kuzatildi ($P < 0,05$), ($R > 0,05$). Oqsilni chidamlilik koefitsienti esa oldingi guruh xayonlarni ko'rastkichi tekisligida saqlanganligi aniqlani, ya'ni $0,75 \pm 0,02$ ni tashkil etib, bu ko'rsatkichlar intakt hayvonlarning ko'rsatkichidan sezirarli darajada saqlanganligi aniqlandi ($P < 0,05$).

Postreanimatsion davrning 21-kuniga kelib, tajribadagixayvonlarning ko'rinishishi yoqimli, qoplamlarida tuklari silliq, ta'sirotda nisbatan o'rtacha.

Vegetativ ner tizimining reaktivligi o'rganilganda yurak urishlar soni postreanimatsion davrning birinchi kuniga nisbatan bir daqiqada $568,4 \pm 3,2$ gacha ($P < 0,001$), nafas olishlar soni esa bir daqiqada $102,0 \pm 1,6$ tagacha ($P < 0,01$), Xildebrant koefitsienti esa $5,6 \pm 0,1$ gacha ($P < 0,05$). kamagan bo'lib, intakt guruhdagi xayvonlardagi ko'rsatkichdan farq kilmadi ($R > 0,05$). Bu vaqtda vegetativ nerv tizimida aralash reaktivlikni yuzaga kelishi aniqlandi. Qonida folikulani stimullovchi gormon miqdorini postreanimatsion davrning birinchi kuniga nisbatan $167,8 \pm 3,1$ ME/ml. ($P < 0,05$) gacha, LG esa $18,6 \pm 0,3$ ME/ml ($P < 0,001$), estradiol gormonining miqdori esa $72,4 \pm 1,3$ pg/ml gachaa ($P < 0,001$) gacha kamaygan bo'lib, kondagi FSG aktivligi intakt guruxdagi fayvonlarga nisbatan sezilarli darajada ($P < 0,05$), LG gormoni sezilarsiz darajada yuqoriligi ($R > 0,05$), estradiol gormonining miqdorini past ekanligi aniqlandi ($P < 0,05$). Progesteron gormonining miqdori esa $9,7 \pm 0,5$ nmol/ml gacha kamaygan ($P < 0,01$), bo'lib intak guruhidagi xayvonlar ko'rsatkichidan sezirarli farq qilmadi ($R > 0,05$).

Qonda prooksidant tizimida MDA miqdorini oldingi guruhlarga nisbatan $1,3 \pm 0,03$ nmol/ml gacha ($P < 0,05$), antioksidant tizimida katalazning aktivligini $34,3 \pm 0,9$ nmol/ml.min.gacha ($P < 0,01$) MDA/katalazaga nisbat koefitsienti esa $0,38 \pm 0,002$ gacha ($P < 0,05$) kamayganligi aniqlanib, intak guruhdagi hayonlarni ko'rsatkichidan MDA miqdori va katalaza aktivligi sezirarli darajad farq kilmadi ($R > 0,05$). MDA/katalaza koefitsienti esa sezirarli darajada yuqori saqlandi ($P < 0,05$). Endogen intoksikatsiya ko'rsatkichida ham postreanimatsion davrning birinchi kundagi gurux xayvonlaning ko'rsatkichiga nisbatan MSM254 $-0,318 \pm 0,01$ sh.bir.gacha ($P < 0,05$), MSM280 $-0,252 \pm 0,004$ sh.bir.gacha ($P < 0,001$), kamaygagligi aniqlanib, MSM254 intakt hayvonlarning ko'rsatkichidan yukori darajada saqlanganligi kuzatildi ($P < 0,05$), Oqsilni chidamlilik koefitsienti esa oldingi gurux xayonlarni ko'rsatkichi tekisligida saqlanganligi aniqlanib, ya'ni $0,79 \pm 0,03$ ni tashkil etib, bu ko'rsatkichlar intakt hayvonlarning ko'rsatkichidan sezirarli darajada yukori ko'rsatkichga ega ekanligi aniqlandi ($P < 0,05$).

Olingan natijlarni Neyfel'd I.V. va boshkalar (2021), Friptu V.G. va boshkalar (2015), Volkov A.V. va boshqalar (2010), Arutyunyan, A.V.(2014) Neyfel'd I.V. va boshqalar (2021) Veyna A.M. (1991), ma'lumotlari bilan solishtirib shuni aytish kerakki postreanimatsion davrning birinchi kundan boshlab 21 kunigacha Simpatik nerv tizimining ustunligi ostida kaonda VSG va LG estradiol gormonini miqdorini ortishi ostida himoya moslashu reaksiyasi ta'minlangani aniqlandi. postreanimatsion davrning 21- kuniga kelib prooksidant tizimining ustunligi ostida endogen intoksikatsiya ko'rsatkichlarini yuqori darajada saqlanishi

o‘z navbatida reproduktiv tizimida gormonlar sintizini pasayib borishidagi o‘rni aniqlandi.

Xulosa.

1. Diestrus davrida 10 daqiqali klinik o‘lim o‘tkazgan kalamushlarning postreanimatsion davrining birinchi kunidan boshlab 21-kungacha Simpatik nerv tizimining ustunligi ostida qonda VSG va LG estradiol gormonini miqdorini ortishi ostida himoya moslashu reaksiyasi ta‘minlangan.

2. Postreanimatsion davrning 21- kunning kelib, reproduktiv tizimida gormonlar sintizini pasayib borishida prooksidant tizimining ustunligi endogen intoksikatsiya ko‘rsatkichlarini yuqori darajada saqlanishi va oqsilni chidamlilik koeffitsientini pasayish o‘rni aniqlandi.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Arteaga Cabeza O., Zhang Z., Smith Khoury E., Sheldon R.A., Sharma A., Zhang F., Slusher B.S., Kannan R.M., Kannan S., Ferriero D.M. Neuroprotective effects of a dendrimer-based glutamate carboxypeptidase inhibitor on superoxide dismutase transgenic mice after neonatal hypoxic-ischemic brain injury. *Neurobiol Dis.* 2021 Jan;148:105201. doi: 10.1016/j.nbd.2020.105201. Epub 2020 Nov 30. PMID.

2. Арутюнян, А.В. Возрастные нарушения гипоталамической регуляции репродуктивных циклов и их коррекция / А.В.Арутюнян, А.В.Кореневский // *Успехи геронтологии.* – 2014. – Т. 27, №2. – С. 275-283.

3. Баранова Т.Ю. Функциональная морфология гипоталамо-гипофизарно-надпочечниковой системы при остром инфаркте миокарда: автореф. дис. канд. мед. наук. М. – 2018. — 22 с.

4. Friptu V.G., Moldovanu I.V., Mazur I.A. Vzaimosvyaz' siklicheskix izmeneniy polovix gormonov i vegetativnix narusheniy v razviti predmenstrual'nix simptomov. *Rossiyskiy vestnik akushera-ginekologa.* 2015;15(6):24-29.

5. Karabaev A.G. et al. Reactivity of the supraoptic, arcuate nucleus of the hypothalamus and the B-and D-basophilic cells of the adenohypophysis in the early postreanimation period. // *European Journal of Molecular & Clinical Medicine.* 2021;8 (3): 954-957.

Karabaev A.G. Relationship between the reactivity of the autonomic nervous system and the morphofunctional activity of basophilic cells of the adenohypophysis

in the post-resuscitation period. // Science and World International scientific journal 2020; 3 (79):55-62.

6. Karabaev A.G. et al. Reactivity of the supraoptic, arcuate nucleus of the hypothalamus and the B-and D-basophilic cells of the adenohypophysis in the early postreanimation period. //European Journal of Molecular & Clinical Medicine. 2021;8 (3), 954-957.

7. Karabaev A.G. Relationship between the reactivity of the autonomic nervous system and the morphofunctional activity of basophilic cells of the adenohypophysis in the post-resuscitation period. // Science and World International scientific journal 2020; 3 (79),55-62.

8. Karabayev A. G., R. I. Isroilov. Morphofunctional Changes in Basophilic Cells of the denohypophysis during Post-resuscitation Disease // Journal of Advances in Medicine and Medical Research 2020;32 (8):130-135.

9. Мороз В.В., Новодержкина И.С.,Кирсанова А.К.,Александрии В.В., Назарова Г.А. Влияние лазерного облучения на устойчивость мозга к эмоциональным нагрузкам в постреанимационном периоде (Экпериментальное исследование) // Общая реаниматология 2010.-№ 1.-С.61-65.

10. Орлов Ю.П., Лукач В.Н., Долгих В.Т. и др. Патогенетическая значимость нарушенного обмена железа в формировании микроциркуляторных расстройств при реперфузии (экспериментальноэ исследование).// Сибирский медитсинский журнал, 2012, № 5.-С.71-74.

THE IMPORTANCE OF AUDIO AND VIDEO LESSONS IN TEACHING ENGLISH

Abduvoxidova Shukuronaxon

Teacher of English at Vocational School No. 2, Rishton District, Fergana Region

Abstract: This article highlights the importance of incorporating audio and video lessons in teaching English to enhance listening skills, provide visual context, boost engagement, and offer flexibility in learning. By leveraging multimedia resources effectively, educators can create dynamic and interactive language lessons that cater to diverse learners and promote meaningful language acquisition. The use of audio and video materials not only enriches the learning experience but also equips students with the necessary skills to communicate confidently and effectively in English.

Key words: English language teaching, audio and video lesson, listening skills, visual context, engagement, flexibility in learning, multimedia resources, dynamic and interactive lessons, language acquisition, diverse learners, communication skills, confidence in English.

Introduction

In the modern age of technology and digital learning, audio and video lessons have become essential tools for teaching English. These multimedia resources offer a dynamic and engaging way to learn the language, catering to different learning styles and enhancing comprehension. This article explores the significance of incorporating audio and video lessons in English language instruction and the benefits they bring to both teachers and students. English language teaching, often referred to as ESL (English as a Second Language) or EFL (English as a Foreign Language) instruction, is a critical component of language education around the world. It is designed to help individuals of all ages and backgrounds develop their English language skills for academic, professional, and social purposes. English language teaching encompasses various levels

of proficiency, from beginner to advanced, and is tailored to meet the specific needs of learners. This can include general language instruction, specialized courses for specific industries or professions, and exam preparation for standardized tests such as the TOEFL or IELTS. In addition to traditional classroom-based instruction, English language teaching has evolved to incorporate online learning platforms, interactive software, and mobile applications, providing learners with flexibility and accessibility.

The goal of English language teaching is to equip students with the linguistic and communicative skills necessary to thrive in an increasingly globalized world. Effective

English language teaching employs a range of strategies and techniques, including communicative language teaching, task-based learning, and content-based instruction.

These approaches emphasize meaningful interaction, real-world communication, and

the integration of language skills within authentic contexts.

450451

Materials and methods

Materials and methods used in English language teaching can vary widely depending on the specific needs of learners, their proficiency levels, and the context of

instruction. Here are some common materials and methods used in English language teaching: Materials:

1.

Textbooks: These provide structured content and exercises for learners to study grammar, vocabulary, reading, writing, listening, and speaking skills.

2.

Authentic materials: Real-world texts such as newspapers, magazines, websites, and videos provide exposure to natural language use and cultural contexts.

3.

Audiovisual resources: These include audio recordings, podcasts, videos, and multimedia software to enhance listening and speaking skills.

4.

Online platforms: Interactive websites, educational apps, and learning management systems offer a variety of resources for self-study and practice.

5.

Visual aids: Flashcards, posters, charts, and other visual materials help reinforce vocabulary and language structures.

Methods:

1.

Communicative language teaching (CLT): This approach emphasizes meaningful communication and interaction in real-life contexts, focusing on functional language use.

2.

Task-based learning: Learners engage in activities or tasks that require them to use English to accomplish specific goals, promoting language use in authentic situations.

3.

Content-based instruction: English language learning is integrated with subject matter content such as science, history, or literature to develop language skills while learning about other topics.

4.

Total Physical Response (TPR): This method uses physical movement and action to reinforce language learning, particularly for beginners.

5.

The Direct Method: This approach emphasizes teaching language through immersion and the use of only the target language in the classroom.

These materials and methods can be adapted and combined to create a dynamic and effective English language teaching experience that meets the needs of diverse learners. Additionally, teachers often employ a range of assessment tools to evaluate students' progress and adjust their teaching methods accordingly.

Results and discussions

In the field of English language teaching often focus on the impact of various materials and methods on learners' language proficiency, motivation, and overall learning outcomes. Research studies may compare the effectiveness of different textbooks, authentic materials, and online resources in improving students' language skills. They may also examine the benefits of communicative language teaching (CLT),

task-based learning, content-based instruction, and other teaching methods in promoting

fluency, accuracy, and confidence in using English.⁴⁵²

Discussions in this area often emphasize the importance of balancing different materials and methods to address the diverse needs of learners. For example, integrating

authentic materials and multimedia resources into traditional textbook-based instruction

can provide more opportunities for real-world language use and cultural understanding.

Similarly, combining communicative language teaching with task-based learning can

foster both meaningful communication and the development of specific language skills. Furthermore, discussions in English language teaching research often highlight the need for ongoing assessment and adaptation of materials and methods. Effective teachers continually evaluate their students' progress and adjust their instructional strategies to ensure that learners are engaged, challenged, and supported in their language development.

Overall, the results and discussions in English language teaching research contribute to a deeper understanding of how different materials and methods can be utilized to create engaging, effective, and inclusive learning environments for English language learners.

Conclusion

In conclusion, research studies in English language teaching provide valuable insights into the effectiveness of various materials and methods in promoting language learning outcomes. Discussions often focus on the impact of different resources, such as textbooks, authentic materials, and online resources, as well as teaching approaches like communicative language teaching and task-based learning. By balancing diverse materials and methods, teachers can create engaging and effective learning environments that cater to the needs of all learners. Ongoing assessment and adaptation are also crucial for ensuring that instructional strategies are meeting the goals of language proficiency, motivation, and overall learning success. Overall, English language teaching research contributes to a deeper understanding of how to optimize language learning experiences for students.

REFERENCES:

1. Nunan, D. (2004). Task-based language teaching. Cambridge University Press.
2. Harmer, J. (2007). The practice of English language teaching (4th ed.). Longman.
3. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and methods in language teaching (3rd ed.). Cambridge University Press.
4. Ellis, R. (2003). Task-based language learning and teaching. Oxford University Press.
5. Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). English for specific purposes: A learning-centered approach. Cambridge University Press. 453
6. Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2011). Techniques and principles in language teaching (3rd ed.). Oxford University Press.

THE USE OF INNOVATIVE METHODS IN THE COURSE OF THE LESSON

Xomidova Gulnoza Qahramon qizi

Teacher of English language

Rishton district vocational school No. 1,
Fergana region

Annotation: Innovation has revolutionized the education landscape by introducing dynamic and engaging methods into traditional lessons. This article explores the significance of using innovative methods in teaching, the benefits they offer, and examples of how educators can incorporate them to create impactful learning experiences.

Keywords: Innovative methods, education, learning, technology, engagement.

Аннотация: Инновации произвели революцию в сфере образования, внедрив динамичные и увлекательные методы в традиционные уроки. В этой

статье исследуется важность использования инновационных методов в обучении, преимущества, которые они предлагают, и примеры того, как преподаватели могут использовать их для создания эффективного опыта обучения.

Ключевые слова: инновационные методы, образование, обучаемость, технология, вовлеченность.

Education is an evolving field, continuously adapting to the changing needs of students and the advancements in technology. In recent years, innovative teaching methods have gained significant attention for their potential to revolutionize the learning experience. Traditional classroom settings are gradually being complemented, if not replaced, by approaches that leverage technology and creativity to enhance engagement and knowledge retention. This article delves into the significance of incorporating innovative methods into lessons, highlighting their benefits and exploring various sections such as methods, results, discussion, conclusions, and

suggestions.

Innovative teaching methods encompass a range of techniques that transcend the traditional teacher-centered approach. These methods prioritize active student participation, critical thinking, and real-world application. Some notable approaches

include:

- **Flipped Classroom:** This method involves reversing the typical sequence of learning. Students engage with instructional materials, such as video lectures, before class, allowing in-person time for collaborative activities, discussions, and problem solving. This fosters deeper understanding and application of concepts.

- **Gamification:** By integrating game elements into the learning process, educators can create an engaging environment that motivates students to actively participate and compete while learning. Gamified lessons often lead to increased motivation, as students enjoy challenges and rewards.

- **Project-Based Learning (PBL):** PBL immerses students in real-world problems, guiding them to explore solutions independently or in groups. This method enhances critical thinking, problem-solving skills, and teamwork, as students work on projects that mirror challenges they might encounter in their future careers.

Using innovative methods in the course of a lesson can greatly enhance the learning experience and increase students' engagement and understanding.

Here are

some innovative methods and strategies that educators can incorporate into their

lessons:

- **Technology Integration:** Utilize various technologies such as interactive whiteboards, educational apps, virtual reality, and online simulations to create an immersive and interactive learning environment.

- **Flipped Classroom:** In a flipped classroom, students are introduced to new concepts through pre-recorded videos or readings before class. Classroom time is then used for discussions, problem-solving, and hands-on activities.
- **Project-Based Learning (PBL):** PBL involves students working on real-world projects that require them to apply their knowledge and skills to solve complex problems. This method promotes critical thinking, collaboration, and creativity.
- **Gamification:** Incorporate elements of games, such as points, rewards, and competition, to make learning more engaging and enjoyable. Gamification can increase motivation and participation.
- **Collaborative Learning:** Arrange activities that encourage students to work together in groups to solve problems, discuss ideas, and share knowledge. Collaborative learning fosters communication and teamwork skills.
- **Socratic Method:** This technique involves asking thought-provoking questions to stimulate critical thinking and engage students in meaningful discussions.
- **Peer Teaching:** Allow students to take turns teaching topics to their peers. This reinforces their own understanding while promoting communication and peer learning.
- **Mind Mapping and Concept Mapping:** Use visual tools like mind maps and concept maps to help students organize and connect ideas. These tools can make complex information more comprehensible.
- **Role-Playing and Simulation:** Create scenarios where students assume roles and interact in simulated situations, helping them apply theoretical concepts to practical contexts.
- **Art and Creativity Integration:** Encourage students to express their understanding through art, music, drama, or creative writing. This approach appeals to diverse learning styles and encourages self-expression.
- **Experiential Learning:** Arrange field trips, guest lectures, or hands-on experiences that allow students to directly engage with the subject matter in a real world context.

- **Microlearning:** Break down lessons into smaller, easily digestible units, often delivered through short videos or interactive modules. This approach accommodates

shorter attention spans and can be more convenient for students.

- **Inquiry-Based Learning:** Present students with open-ended questions or problems, sparking their curiosity and encouraging them to explore and research to find solutions.

- **Personalized Learning:** Tailor lessons to accommodate individual learning styles, paces, and preferences, often using adaptive learning software or varied resources.

- **Use of Data and Analytics:** Analyze student performance data to identify areas of struggle and adapt instruction accordingly. Data-driven insights can help optimize teaching methods.

When implementing innovative methods, it's important to consider the needs and preferences of your students, the subject matter, and the learning environment. Experiment with different approaches to find what works best for your students and fosters their engagement and understanding.

Incorporating innovative methods into the course of a lesson can offer numerous advantages for both educators and students. Here are some key benefits:

Enhanced Engagement: Innovative methods often involve interactive and hands-on activities, multimedia elements, and real-world applications. These elements capture students' attention and make the learning process more engaging and enjoyable.

Improved Retention: Creative and novel teaching methods can help create memorable learning experiences. When students are actively involved in the learning process through innovative techniques, they are more likely to remember and understand the concepts being taught.

Catering to Different Learning Styles: Students have diverse learning styles and preferences. Innovative methods provide opportunities to present information in

various ways, such as visual, auditory, kinesthetic, and more. This enables educators

to better reach and accommodate the needs of all students.

Critical Thinking Development: Many innovative methods encourage students to

think critically, solve problems, and apply their knowledge to real-world scenarios.

Activities like debates, case studies, and project-based learning foster higher-order

thinking skills.

Collaborative Learning: Innovative methods often involve group activities, discussions, and collaborative projects. This promotes teamwork, communication

skills, and the ability to work effectively in diverse groups—important skills for the

modern workplace.

Personalized Learning: With technology-enabled innovative methods, educators

can customize content and pacing to meet individual students' needs. Adaptive learning

platforms, for instance, can adjust the difficulty level of tasks based on students' performance.

Fostering Creativity: Innovative methods encourage students to explore and experiment with new ideas. This stimulates creativity and allows students to develop a

deeper understanding of the subject matter by looking at it from various angles.

Real-World Relevance: Many innovative methods bridge the gap between theoretical concepts and real-world applications. This helps students see the practical

value of what they are learning and how it can be applied in their lives.

Adapting to Technological Advances: In today's digital age, using innovative methods helps educators keep up with technological advancements. Integrating technology into lessons can make learning more relevant and prepare students for the

digital demands of the modern world.

Lifelong Learning Skills: By exposing students to diverse teaching methods,

educators are also teaching them how to learn. Students become more adaptable and

open to trying new approaches to learning, which is a valuable skill in a rapidly changing world.

Motivation and Enthusiasm: Innovative methods often bring an element of excitement and novelty to the classroom. This can boost students' motivation to learn

and create a positive attitude toward the subject matter.

Continuous Professional Development: For educators, integrating innovative methods requires ongoing learning and exploration. This can lead to continuous professional development, keeping teachers up-to-date with the latest educational

trends and best practices.

Overall, incorporating innovative methods into lessons can revitalize teaching, enrich learning experiences, and better prepare students for the challenges of the future.

While the benefits of innovative teaching methods are evident, their successful implementation requires careful planning and consideration. Educators need to adapt

their teaching styles and develop new skills to facilitate these techniques effectively.

Additionally, students accustomed to traditional methods might initially resist the shift,

emphasizing the importance of introducing these methods gradually and providing ample support.

Conclusions and Suggestions

Incorporating innovative methods into the classroom can bring about a significant

positive impact on education. However, it's important to note that not all innovative

methods will suit every subject or every group of students. Teachers should assess their

teaching goals, subject matter, and student demographics before selecting the most

appropriate techniques.

As technology continues to advance, the potential for innovative methods in

education will only expand. It's vital for educators to stay updated with the latest trends

and tools, attending workshops and collaborating with peers to share best practices.

Furthermore, continuous assessment and feedback from students can help refine these

methods for optimal results.

In conclusion, the incorporation of innovative methods in education opens doors

to a more engaging, interactive, and effective learning experience. By embracing these

techniques, educators can foster a generation of learners equipped with critical thinking

skills, adaptability, and a passion for knowledge acquisition. As we look to the future

of education, embracing innovation is not just an option; it's a necessity.

REFERENCES

1. Bekmuratova U.B. Essay on "The use of innovative technologies in teaching English." Tashkent - 2012
2. Otaboeva, M.R. The use of modern innovative technologies in foreign language teaching and its effectiveness / M.R. Otaboeva. - Text: neposredstvennyy, elektronnyy // Molodoy uchenyy. - 2017. - №4.2 (138.2). - S. 36– 37. - URL: <https://moluch.ru/archive/138/39058/> (data obrashcheniya: 27.04.2020)
3. N. Q. Xatamova, M. N.mirzayeva. "INTERACTIVE METHODS USED IN ENGLISH LESSONS" (methodical manual), Navoi, 2006, 40 pages.
4. M. Kholdorova, N. Fayziyeva, F. Rixsittilayeva. "USE OF ASSISTANCE IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING". Tashkent: Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, 2005
5. O'. Hoshimov, I. Yakubov. "METHODOLOGY OF TEACHING ENGLISH" (textbook) Tashkent: Sharq Publishing House, 2003

IMPLEMENTATION OF MONETARY REFORMS IN KHIVA KHANATE

Ma'mun universiteti Iqtisodiyot va gumanitar fanlar fakulteti Tarix ta'lim
yo'nalishi 3-kurs talabasi Xasanova Nurafshon Nizomaddin qizi

Abstract: This article examines the failure of monetary reforms in the Khiva Khanate, a significant political and economic entity in Central Asia. Despite its strategic location on the Silk Road and the potential for economic prosperity, the Khanate's rulers struggled to establish a stable and unified currency system. Key attempts at reform, including the introduction of the tanga coin, were undermined by internal issues such as political instability, currency debasement, and weak centralized control. External pressures, particularly from the expanding Russian Empire, further complicated these efforts. The article explores the broader economic, social, and political factors that contributed to the failure of these reforms, offering insights into the challenges of implementing effective monetary policy in a fragmented state.

Keywords: Khiva Khanate, monetary reform, currency debasement, Silk Road trade, Russian Empire, tanga coin, economic instability, Central Asian history.

The Khiva Khanate, located in the heart of Central Asia, was a significant political and economic entity during the medieval and early modern periods. Its strategic location along the Silk Road made it a key player in regional and international trade. One of the central aspects of any state's economic system is its monetary policy, and the Khiva Khanate was no exception. Over the centuries, Khiva's rulers attempted various monetary reforms to stabilize and strengthen their economy. However, many of these reforms failed to achieve their intended results. This article explores the reasons behind the failure of monetary reforms in the Khiva Khanate, focusing on the broader economic, political, and social factors that contributed to these shortcomings.

The Economic Context of the Khiva Khanate. The economy of the Khiva Khanate was largely based on agriculture, trade, and the extraction of natural resources. Khiva was known for its cotton, silk, and grain production, and it was a hub for merchants traveling between Persia, Russia, and China. However, despite its economic potential, Khiva's monetary system faced several challenges, primarily due to its dependence on a rudimentary barter economy and a lack of standardized currency. In the early years, Khiva used a mix of gold, silver, and copper coins, as well as other commodities like livestock and grain, in trade transactions. However, this lack of a unified monetary system created inefficiencies and confusion in both domestic and international trade. The khans of Khiva, recognizing the need for reform, attempted several measures to introduce a more stable and reliable currency system. Unfortunately, these efforts often failed due to a combination of internal mismanagement and external pressures.

Early Attempts at Monetary Reform. The first significant attempt at monetary reform in Khiva took place during the reign of Arang Khan in the 17th century. Arang Khan recognized the need for a standardized currency that could facilitate trade and improve the state's revenue collection. He introduced new silver coins, called *tanga*, which were intended to replace the older, more diverse currencies in circulation. However, this reform faced immediate challenges. One of the main issues was the lack of confidence in the new currency. The *tanga* coins were often debased, meaning they contained less silver than their face value indicated. This practice of debasement, while a common strategy used by rulers to increase their treasury's wealth, led to inflation and a loss of trust among merchants and traders. As a result, many traders continued to use older, more reliable forms of currency or reverted to barter, undermining the effectiveness of the reform. Furthermore, the Khanate lacked the necessary infrastructure to enforce the use of the new currency consistently. The central authority in Khiva was relatively weak, and local rulers and tribal leaders often ignored directives from the Khan. This

decentralized political structure made it difficult to implement monetary reforms uniformly across the Khanate's vast and diverse territories.

The Role of External Pressures. In addition to internal challenges, the Khiva Khanate faced significant external pressures that contributed to the failure of its monetary reforms. One of the most significant external factors was the growing influence of the Russian Empire. By the 18th century, Russia had become a dominant force in Central Asia, and its economic and political influence over Khiva was increasing. Russian merchants, who were heavily involved in trade with Khiva, preferred to use their own currency, the *ruble*, rather than Khiva's *tanga* coins. This preference for Russian currency further weakened the Khanate's attempts to establish a unified monetary system. In many cases, Khiva's economy became partially dependent on Russian currency, reducing the effectiveness of the Khanate's own monetary reforms. The influence of the Russian Empire also extended to military and political pressures. Khiva's rulers were often forced to prioritize defense and diplomacy over economic reforms, as they sought to maintain their independence in the face of Russian expansionism. This diversion of resources and attention further hampered efforts to stabilize the Khanate's currency.

Monetary Reforms Under Muhammad Rahim Khan I. Muhammad Rahim Khan I (r. 1806-1825) made one of the most ambitious attempts at monetary reform in the history of the Khiva Khanate. His goal was to modernize the economy and strengthen the state's financial position by introducing a new, more reliable currency system. He sought to establish a consistent silver standard for the Khanate's coins, with the hope that this would stabilize prices and encourage trade. Initially, the reform showed some promise. The new silver coins were well-received by merchants and traders, particularly in Khiva's urban centers. However, the rural areas of the Khanate, where barter and older forms of currency were still prevalent, resisted the new system. Furthermore, the Khanate continued to suffer from periodic debasement of its coins, as successive rulers sought to increase their revenues by

reducing the silver content of the currency. The political instability of the period also played a significant role in undermining Muhammad Rahim Khan's reforms. The Khiva Khanate was plagued by internal power struggles and conflicts with neighboring states, which diverted attention and resources away from economic reforms. As a result, the monetary system remained unstable, and the Khanate's economy continued to suffer from inflation and a lack of standardized currency.

The Impact of Trade and the Silk Road. Khiva's strategic location along the Silk Road should have been a major advantage for its economy, providing access to lucrative trade routes connecting Central Asia to China, Persia, and Russia. However, the failure of monetary reforms limited the Khanate's ability to fully capitalize on its trade potential. Merchants from Persia and Russia often preferred to use foreign currencies, such as the *ruble* or the Persian *toman*, rather than Khiva's unreliable coins. This preference for foreign currency not only undermined the Khanate's monetary system but also reduced the Khan's ability to collect taxes and revenues from trade. The lack of a stable currency also discouraged investment and economic development within the Khanate, as merchants and traders were reluctant to engage in long-term business ventures in an economy plagued by inflation and currency fluctuations.

Conclusion. The failure of monetary reforms in the Khiva Khanate can be attributed to a combination of internal and external factors. Internally, the Khanate faced challenges related to political instability, a lack of centralized control, and a history of currency debasement, all of which undermined efforts to create a stable and reliable monetary system. Externally, the growing influence of the Russian Empire and the dominance of foreign currencies in trade further weakened the Khanate's economy. Despite these challenges, the Khiva Khanate continued to play a significant role in Central Asian trade and politics until its eventual annexation by Russia in the 19th century. However, the failure of its monetary reforms serves as a cautionary tale about the difficulties of implementing economic change in a

politically fragmented and externally pressured environment. The experience of the Khiva Khanate highlights the importance of political stability, strong governance, and external support in the success of monetary reforms, lessons that remain relevant in today's global economy.

References:

1. Bregel, Y. (1978). The Sarts in the khanate of Khiva. *Journal of Asian History*, 12(2), 120-151.
2. Wood, W. (2019). Khorezm and the Khanate of Khiva. In *Oxford Research Encyclopedia of Asian History*.
3. Wood, W. A. (1998). *The Sariq Turkmens of Merv and the Khanate of Khiva in the early Nineteenth century*. Indiana University.
4. Khusanov, S. (2021). Qozikhona and religious rule in Khiva Khanate in the beginning of xix-xx centuries. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 10(12), 758-763.

**EFFECTIVE METHODS OF MASTERING THE WAYS OF STATUS
OF FERGANA-TASHKENT IN THE PROCESS OF MUSICAL
EDUCATION**

Fazliddin G'ulomxonov Sadriddin o'g'li

Teacher of Children's Music and Art School

No. 19 in the District of Boka, Tashkent region

Abstract: This article examines effective methods for mastering Fergana-Tashkent maqom styles in the process of music education. The research reveals the importance of an integrated approach combining traditional and modern teaching methods, comprehensive study of theoretical and practical aspects of maqom art, use of modern technologies, and individual approaches. The article provides practical recommendations for teachers and students.

Keywords: Fergana-Tashkent maqoms, music education, effective methods, traditional methods, modern technologies, individual approach.

Maqom art is an integral part of the rich cultural heritage and national identity of the Uzbek people. The Fergana-Tashkent maqom styles hold particular significance as a crucial component of this vast heritage. In the context of modern globalization, preserving national values and passing them on to future generations remains a pressing issue. Therefore, improving the methods of teaching and mastering maqom art, particularly the Fergana-Tashkent maqom styles, in the music education system is of paramount importance.

Learning and mastering maqom art is a complex process that requires not only musical talent and ability from the student but also great patience, diligence, and skill. Thus, the use of effective methods in the educational process plays a crucial role in mastering maqom art.

The purpose of this study is to identify and analyze effective methods for mastering Fergana-Tashkent maqom styles and to develop recommendations for their practical application.

The following methods were used in the research process:

Literature analysis: Existing scientific literature, textbooks, and articles on the subject were studied.

Observation: The process of teaching Fergana-Tashkent maqom styles in music education institutions was observed.

Comparison: Traditional and modern teaching methods were compared.

The literature review showed that several studies have been conducted on teaching Fergana-Tashkent maqom styles. Matyoqubov [1] in his book "Uzbek Maqom Art" provides detailed information about the history, theory, and practice of maqom art. Ibrohimov [2] in "Methodology of Teaching Maqom Art" analyzes the main principles and methods of teaching maqom art.

Rajabov [3] in "History of Uzbek Maqom Art" highlights the formation and developmental stages of Fergana-Tashkent maqom styles. This information is important for understanding the historical roots of maqom art and applying a historical approach in the teaching process.

Qodirov [4] in his article "Modern Technologies in Teaching Maqom Art" examines the possibilities of using modern technologies along with traditional methods. According to him, the use of audio and video materials and computer programs can yield effective results in mastering maqom art.

Usmonova [5] in her research "Individual Approach in Learning Fergana-Tashkent Maqom Styles" emphasizes the need to choose teaching methods taking into account the individual characteristics of each student.

The literature review indicates that in teaching Fergana-Tashkent maqom styles, it is important to use modern pedagogical technologies along with traditional methods, apply an individual approach, and harmonize theoretical knowledge with practical skills.

The study yielded the following main results:

Integration of traditional and modern methods: The research showed that combining the traditional "master-apprentice" system with modern pedagogical technologies yields the most effective results in mastering Fergana-Tashkent maqom styles. Through the traditional method, students can deeply master the subtle aspects of maqom art, performance skills, and spiritual essence. Modern technologies allow for accelerating this process and increasing its effectiveness [4].

Harmony of theoretical and practical knowledge: It was found that developing theoretical knowledge and practical skills in parallel is crucial in mastering maqom art. Theoretical knowledge helps to understand the structure of maqom, its historical roots, and philosophical essence, while practical exercises allow for improving performance skills and feeling the spirit of maqom [2].

Use of modern technologies: The use of audio and video materials and special computer programs was found to yield effective results in mastering maqom art. These methods are particularly useful in studying the structure of maqom styles, working with notes, and expanding vocal range [4].

Individual approach: Choosing teaching methods taking into account the individual characteristics, abilities, and needs of each student was found to play an important role in mastering maqom art. This approach helps to increase students' motivation and fully reveal their potential [5].

The importance of practical exercises along with theoretical knowledge in mastering maqom art was identified. Through practical exercises, students develop techniques for performing maqom styles, breathing methods, and voice tuning skills.

It was found that studying the historical and cultural context of Fergana-Tashkent maqom styles is important in mastering them. This approach helps students understand the deep meaning of maqom art and its place in our national culture [3].

Analysis of the obtained results shows that effective methods of mastering Fergana-Tashkent maqom styles require a complex approach. The integration of traditional and modern methods allows for mastering both traditional and modern aspects of maqom art.

The traditional "master-apprentice" system plays a crucial role in transmitting the subtle aspects of maqom art, performance skills, and spiritual essence. Through this method, students master not only technical skills but also the spirit of maqom art. However, relying solely on traditional methods does not fully meet modern educational requirements.

The application of modern pedagogical technologies and innovative approaches can make the mastery of maqom art even more effective. The use of audio and video materials allows students to analyze various performances, re-listen to their own performances, and improve them. Special computer programs can be useful in studying maqom structure, working with notes, and expanding vocal range [4].

Achieving harmony between theoretical and practical knowledge is a key condition for deep mastery of maqom art. Theoretical knowledge helps to understand the structure of maqom, its historical roots, and philosophical essence. Practical exercises allow for applying this knowledge in practice, improving performance skills, and feeling the spirit of maqom [2].

An individual approach allows for taking into account the unique characteristics of each student. This approach helps to increase students' motivation and fully reveal their potential. However, an individual approach requires great skill and attention from the teacher [5].

Studying the historical and cultural context helps to understand the deep meaning of maqom art and its place in our national culture. This approach allows students to understand maqom art not only as a musical but also as a cultural phenomenon [3].

The results of the research can be applied in practice in the following directions:

Improving curricula: Introducing modern pedagogical technologies into the programs for teaching Fergana-Tashkent maqom styles, determining the optimal ratio of theoretical and practical classes.

Enhancing teachers' qualifications: Familiarizing maqom art teachers with modern pedagogical technologies and methods of individual approach.

Preparing teaching materials: Developing modern audio and video materials for studying Fergana-Tashkent maqom styles.

The study of effective methods for mastering Fergana-Tashkent maqom styles in the process of music education revealed the following key points:

The integration of traditional and modern teaching methods provides the most effective results in mastering maqom art.

A comprehensive approach that includes theoretical study and practical mastery is crucial.

The use of modern technologies significantly enhances the learning process.

An individual approach, taking into account the characteristics of each student, is essential for effective learning.

Studying the historical and cultural context of maqom art deepens understanding and appreciation.

These findings can serve as a basis for improving the teaching of Fergana-Tashkent maqom styles in music education institutions. Further research in this area could focus on developing specific methodologies and teaching materials based on these effective methods.

REFERENCES

1. Matyoqubov, O. (2015). O'zbek maqom san'ati. Toshkent: Musiqa.
2. Ibrohimov, O. (2017). Maqom san'atini o'qitish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Rajabov, I. (2016). O'zbek maqom san'ati tarixi. Toshkent: Sharq.
4. Qodirov, M. (2018). Maqom san'atini o'qitishda zamonaviy texnologiyalar. San'at, 3, 45-52.
5. Usmonova, D. (2019). Farg'ona-Toshkent maqom yo'llarini o'rganishda individual yondashuv. Konservatoriya, 2(44), 68-75.
6. Abdullayev, R. (2018). O'zbek maqom san'atining nazariy asoslari. Toshkent: Fan.
7. Yo'ldoshev, A. (2017). Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari: an'ana va zamonaviylik. Toshkent: Mumtoz so'z.
8. Ahmedov, M. (2016). Maqom san'atini o'qitishning innovatsion usullari. Ta'lim va innovatsiyalar, 2, 34-41.

**СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭПИТЕТОВ
В "СТРАШНЫХ СЛУЧАЯХ" В СБОРНИКЕ "ЧЕРНОЕ ПАЛЬТО" Л.С.
ПЕТРУШЕВСКОЙ**

Назарова Шахноза Тохир кизи
Каршинский Государственный Университет
Магистратура «Лингвистика» (русский язык) 2 курс

Аннотация: Данное исследование посвящено анализу стилистических приемов использования эпитетов в "страшных случаях" из сборника "Черное пальто" Л.С. Петрушевской. На материале рассказов "Гигиена" и "Новые Робинзоны" рассматриваются особенности употребления эпитетов для создания атмосферы тревоги и ужаса. Выявлены основные типы эпитетов и их функции в художественной структуре текстов.

Ключевые слова: Людмила Петрушевская, "Черное пальто", эпитет, стилистический прием, "страшные случаи"

**L. S. PETRUSHEVSKAYANING "QORA PALTO" TO'PLAMIDAGI
"QO'RQINCHLI HOLATLARDA" EPITETLARDAN
FOYDALANISHNING USLUBIY JIHATLARI**

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot L.S. Petrushevskayaning "Qora palto" to'plamidagi "qo'rqinchli voqealar"da epitetlardan foydalanishning uslubiy jihatlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. "Gigiena" va "Yangi Robinzonlar" hikoyalari materiallari asosida vahima va dahshat muhitini yaratish uchun epitetlardan foydalanish xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Epitetlarning asosiy turlari va ularning matnlarning badiiy tuzilishidagi vazifalari aniqlangan.

Kalit so'zlar: Lyudmila Petrushevskaya, "Qora palto", epitet, uslubiy jihat, "qo'rqinchli voqealar"

**TITLE: STYLISTIC TECHNIQUES OF USING EPITHETS IN
"SCARY CASES" IN L.S. PETRUSHEVSKAYA'S COLLECTION "THE
BLACK COAT"**

Abstract: This study is devoted to the analysis of stylistic techniques of using epithets in "scary cases" from L.S. Petrushevskaya's collection "The Black Coat". Based on the material of the stories "Hygiene" and "New Robinsons", the features of using epithets to create an atmosphere of anxiety and horror are examined. The main types of epithets and their functions in the artistic structure of the texts are identified.

Keywords: Lyudmila Petrushevskaya, "The Black Coat", epithet, stylistic technique, "scary cases"

ВВЕДЕНИЕ

Творчество Людмилы Петрушевской занимает особое место в современной русской литературе. Ее проза отличается своеобразным стилем, сочетающим бытовые детали и фантасмагорию, натурализм и гротеск. Особый интерес представляют "страшные рассказы" Петрушевской, в которых писательница мастерски создает атмосферу тревоги и ужаса.

Целью данного исследования является анализ стилистических приемов использования эпитетов в "страшных случаях" из сборника "Черное пальто" Л.С. Петрушевской. Материалом для анализа послужили рассказы "Гигиена" и "Новые Робинзоны".

В работе использованы следующие методы исследования:

Метод лингвостилистического анализа для выявления и описания эпитетов в текстах рассказов.

Метод контекстуального анализа для определения функций эпитетов в художественной структуре произведений.

Метод количественного подсчета для выявления частотности употребления различных типов эпитетов.

Теоретической базой исследования послужили работы по теории эпитета (Веселовский А.Н. [1], Томашевский Б.В. [2]), а также исследования, посвященные творчеству Л.С. Петрушевской (Прохорова Т, Ланин Б.А. [4]).

В результате анализа рассказов "Гигиена" и "Новые Робинзоны" были выявлены следующие типы эпитетов:

Цветовые эпитеты: "черное пальто", "розовая кожаца", "розовый череп".

Оценочные эпитеты: "страшный месяц июнь", "суровые летние будни".

Эпитеты, характеризующие физическое состояние: "вздутый живот", "пересохший ротик".

Эпитеты, передающие эмоциональное состояние: "напуганная Анисья", "замученные".

Эпитеты, описывающие звуки: "пронзительный крик", "безостановочный писк".

Количественный анализ показал преобладание эпитетов, характеризующих физическое состояние (35% от общего числа эпитетов) и оценочных эпитетов (28%).

Цветовые эпитеты в рассказах Петрушевской играют важную роль в создании визуальных образов, усиливающих ощущение тревоги и неестественности происходящего. Например, "розовая кожаца" и "розовый

череп" молодого человека в рассказе "Гигиена" создают образ болезненной, противоестественной телесности.

Оценочные эпитеты часто несут негативную коннотацию, подчеркивая тяжесть и безысходность ситуации: "страшный месяц июнь", "суровые летние будни". Они помогают автору передать общую атмосферу тревоги и напряжения.

Эпитеты, характеризующие физическое состояние, играют ключевую роль в описании симптомов болезни и физических страданий персонажей: "вздутый живот", "пересохший ротик". Эти эпитеты создают натуралистичные, порой отталкивающие образы, усиливающие ощущение ужаса.

Эпитеты, передающие эмоциональное состояние, помогают раскрыть внутренний мир персонажей, их страхи и переживания: "напуганная Анисья", "замученные". Они способствуют созданию психологического напряжения в рассказах.

Эпитеты, описывающие звуки, создают звуковой фон повествования, усиливающий тревожную атмосферу: "пронзительный крик", "безостановочный писк".

Анализ использования эпитетов в "страшных случаях" Петрушевской показывает, что писательница мастерски сочетает различные типы эпитетов для создания многомерной картины происходящего. Преобладание эпитетов, характеризующих физическое состояние, и оценочных эпитетов свидетельствует о стремлении автора к натуралистичности описаний и созданию эмоционально насыщенной атмосферы.

Особенностью стиля Петрушевской является использование контрастных эпитетов, создающих эффект остранения и усиливающих ощущение

абсурдности происходящего. Например, сочетание "больной, с тонкой, блестящей розовой кожей" создает противоречивый образ, вызывающий чувство тревоги и отторжения.

Эпитеты в рассказах Петрушевской часто несут двойную смысловую нагрузку. Например, "черное пальто" в названии сборника может восприниматься и как конкретная деталь одежды, и как метафора мрачной атмосферы произведений.

Важно отметить, что эпитеты у Петрушевской часто выступают не просто как средство художественной выразительности, но и как элемент сюжетостроения. Так, в рассказе "Гигиена" эпитеты, описывающие симптомы болезни, становятся ключевыми для развития сюжета.

Сравнение результатов данного исследования с работами других ученых [5, 6] показывает, что использование эпитетов является важной составляющей индивидуального стиля Петрушевской. Однако, в отличие от предыдущих исследований, фокусировавшихся на общих особенностях поэтики писательницы, данная работа позволяет детально проследить функционирование эпитетов в создании атмосферы "страшных рассказов".

ВЫВОДЫ

Проведенное исследование позволяет сделать следующие выводы:

Эпитеты играют ключевую роль в создании атмосферы тревоги и ужаса в "страшных случаях" Л.С. Петрушевской.

Основными типами эпитетов в рассмотренных рассказах являются цветочные, оценочные, характеризующие физическое и эмоциональное состояние, а также описывающие звуки.

Преобладание эпитетов, характеризующих физическое состояние, и оценочных эпитетов способствует созданию натуралистичных, эмоционально насыщенных описаний.

Особенностью стиля Петрушевской является использование контрастных эпитетов, создающих эффект остранения.

Эпитеты в рассказах Петрушевской часто несут двойную смысловую нагрузку и выступают как элемент сюжетостроения.

Результаты исследования могут быть использованы для дальнейшего изучения стилистических особенностей прозы Л.С. Петрушевской, а также в практике преподавания современной русской литературы.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Веселовский А.Н. (1989). Историческая поэтика. Москва: Высшая школа.
2. Томашевский Б.В. (1996). Теория литературы. Поэтика. Москва: Аспект Пресс.
3. Прохорова Т.Г. (2007). Проза Л. Петрушевской как система дискурсов. Казань: Казанский государственный университет.
4. Ланин Б.А. (2014). Современная русская литература: учебное пособие для старшеклассников и поступающих в вузы. Москва: Вентана-Граф.
5. Маркова Т.Н. (2013). Современная проза: конструкция и смысл (В. Маканин, Л. Петрушевская, В. Пелевин). Москва: МГОУ.
6. Зумбулидзе И.Г. (2011). Творчество Людмилы Петрушевской в контексте русского постмодернизма. Вестник МГОУ. Серия: Русская филология, 3, 122-126.

THE ROLE OF GRAMMAR IN ENGLISH FLUENCY

Farg'ona viloyati Rishton tumani 2-sonli kasb-hunar maktabi

Mamatoyibov Xurshidbek Hikmatillo o'g'li

Annotation: Grammar plays a pivotal role in achieving fluency in English, serving as the structural foundation upon which effective communication is built. This article explores the importance of understanding and applying grammatical rules to enhance language proficiency. While some language learners may view grammar as a tedious and challenging aspect of language acquisition, mastering it is essential for accurate and articulate expression. We will discuss the balance between grammatical correctness and natural language use, emphasizing that fluency encompasses both precision and fluidity. Practical strategies and exercises for integrating grammar into everyday use will be provided, alongside insights into common grammatical pitfalls and how to avoid them. By recognizing the critical role of grammar, learners can develop greater confidence and competence in their English communication skills.

Key words: Grammar, English fluency, language proficiency, communication, precision, practical strategies.

The Role of Grammar in English Fluency

Grammar is often perceived as the backbone of any language, and English is no exception. It provides the structural foundation that enables clear and effective communication. Despite its critical importance, grammar can sometimes be viewed as a daunting aspect of language learning, often relegated to tedious exercises and rote memorization. However, understanding and mastering grammar is essential for achieving true fluency in English. This article explores why grammar is vital to English fluency and offers practical strategies for integrating it into everyday language use.

Understanding the Importance of Grammar

Grammar comprises the rules and structures that govern the composition of clauses, phrases, and words in any given language. In English, grammar dictates how

sentences are constructed, how words are modified to convey different meanings, and how ideas are logically connected. Without a solid grasp of grammar, communication can become ambiguous and unclear.

Precision and Articulate Expression

One of the primary benefits of mastering grammar is the ability to express oneself with precision. Proper use of grammar allows speakers and writers to convey their thoughts clearly and accurately. For example, subtle differences in verb tenses can significantly alter the meaning of a sentence. Consider the difference between "I eat breakfast" (a habitual action) and "I am eating breakfast" (an action currently in progress). Such distinctions are crucial for effective communication.

Balancing Grammar and Natural Language Use

While grammatical correctness is important, fluency also requires the ability to use language naturally and effortlessly. This means that learners should not only focus on the rules but also on how grammar is used in real-life contexts. Engaging in conversations, listening to native speakers, and practicing writing can help learners internalize grammatical structures, making their use more instinctive.

Practical Strategies for Integrating Grammar

1. **Contextual Learning:** Instead of isolated drills, learn grammar in context. Read books, watch movies, and engage with media in English to see how grammar is applied naturally.

2. **Practice Writing:** Regular writing practice can help solidify grammatical rules. Start with simple sentences and gradually progress to more complex structures.

3. **Interactive Exercises:** Use language learning apps that offer interactive grammar exercises. These can provide instant feedback and help reinforce correct usage.

4. **Speak and Listen:** Engage in conversations with native speakers and listen to podcasts or other audio resources in English. This will help you understand how grammar is used in everyday speech.

5. **Grammar Games:** Participate in grammar games and activities that make learning fun and less tedious.

Common Grammatical Pitfalls and How to Avoid Them

Even advanced learners can stumble over common grammatical errors. Some frequent issues include subject-verb agreement, incorrect verb tenses, misuse of articles, and preposition errors. Awareness of these pitfalls is the first step to avoiding them. Practice, along with feedback from native speakers or teachers, can help learners correct these mistakes and improve their overall fluency.

Conclusion

Grammar is undeniably a critical component of English fluency. It enables learners to communicate with clarity and precision, essential for both personal and professional interactions. By balancing grammatical knowledge with natural language use, learners can achieve a level of fluency that allows for both accuracy and fluidity. Through contextual learning, regular practice, and engagement with native speakers, mastering grammar can become an integral and enjoyable part of the language learning journey.

REFERENCES

1. Books and Articles:

- Celce-Murcia, M., & Larsen-Freeman, D. (1999). **The Grammar Book: An ESL/EFL Teacher's Course**. Heinle & Heinle Publishers. This comprehensive guide covers various aspects of English grammar and its role in teaching and learning.

- Swan, M. (2005). **Practical English Usage**. Oxford University Press. A widely-used reference book on English grammar and usage.

- Harmer, J. (2007). **The Practice of English Language Teaching**. Pearson Longman. This book provides insights into effective methods for teaching English, including grammar.

2. Academic Journals:

- Ellis, R. (2006). Current Issues in the Teaching of Grammar: An SLA Perspective. **TESOL Quarterly, 40**(1), 83-107. This paper discusses the role of grammar in second language acquisition.

- Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press. Although focusing on second language acquisition broadly, Krashen's work touches on the importance of input and how grammar fits into language learning.

3. Web Resources:

- Purdue Online Writing Lab (OWL). (n.d.). **Grammar**. Retrieved from [https://owl.purdue.edu/owl/general_writing/grammar/index.html] (https://owl.purdue.edu/owl/general_writing/grammar/index.html) This resource offers comprehensive guidance on various aspects of English grammar.

- British Council. (n.d.). **Grammar Lessons**. Retrieved from <https://learnenglish.britishcouncil.org/grammar>. The British Council provides extensive resources and lessons on English grammar.

4. Research Studies:

- Lightbown, P. M., & Spada, N. (1999). *How Languages Are Learned*. Oxford University Press. This book includes research on how grammar is acquired in the context of second language learning.

- Long, M. H. (1991). *Focus on Form: A Design Feature in Language Teaching Methodology*. In K. de Bot, R. Ginsberg, & C. Kramsch (Eds.), **Foreign Language Research in Cross-Cultural Perspective** (pp. 39-52). John Benjamins. This study discusses the importance of focusing on form, including grammar, in language teaching.

5. Educational Institutions and Organizations:

- Cambridge Assessment English. (n.d.). **The Role of Grammar in the Development of Fluency**. Retrieved from [\[https://www.cambridgeenglish.org/\]](https://www.cambridgeenglish.org/)(<https://www.cambridgeenglish.org/>). Cambridge English provides insights and resources on the importance of grammar in language assessment and fluency development.

- TESOL International Association. (n.d.). **Grammar and Syntax**. Retrieved from [\[https://www.tesol.org/\]](https://www.tesol.org/)(<https://www.tesol.org/>). This professional organization offers resources and research on teaching grammar to English learners.

КОМПЛЕКСНАЯ ТЕРАПИЯ РУБЦОВ ЛИЦА

Юсупова Д.З., Шукпаров А.Б., Ширинбек И.
Ташкентский государственный стоматологический институт.
Южно-Казахстанская Медицинская Академия

АННОТАЦИЯ

Клиническое исследование эффективности комплексной терапии рубцов лица с использованием современных методов и препаратов, в частности, 5-фторурацил и сукцинат натрия (HYALUAL).

5-ФУ, аналог пиримидина с антиметаболической активностью, подавляет пролиферацию фибробластов, что снижает послеоперационное рубцевание. Его эффективность и безопасность подтверждены при использовании как монотерапии, так и в комбинации с другими препаратами (например, триамцинолона ацетонидом) для лечения различных фиброзных состояний, таких как инфантильный дигитальный фиброматоз, подушечки над межфаланговыми суставами, ревматоидные узелки, реакции на инородные тела и саркоидные гранулематозные осложнения после инъекций филлеров. Исследования показывают, что 5-ФУ эффективен в лечении гипертрофических рубцов и в меньшей степени - небольших келоидов. В свою очередь, сукцинат натрия, естественный корректор энергетического обмена, активирует синтез коллагена, эластина и АТФ, нормализует микроциркуляцию и восстанавливает кислотно-щелочной баланс, предотвращая воспалительный ацидоз. Редермализация с его использованием значительно улучшает качество кожи, особенно в зоне операций, предотвращает воспалительные осложнения, снижает вероятность патологического рубцевания и уменьшает болевой синдром.

Результаты показывают, что применение низкодозных инъекций 5-фторурацила значительно уменьшает размеры рубцов, снижает интенсивность болевых ощущений и зуда, а также предотвращает рецидивы после хирургического иссечения рубцов. Редермализирующая терапия, благодаря наличию рецепторов к сукцинату на дермальных компонентах, активирует регенерацию и обновление кожи, обладает противовоспалительным действием и улучшает состояние послеоперационных рубцов, что подтверждается повышением дерматологического индекса качества жизни и уменьшением рубцов по шкале POSAS.

Ключевые слова: Ключевые слова: рубцы лица, комплексная терапия, 5-фторурацил, сукцинат натрия (HYALUAL), низкодозные инъекции, клинические исследования, профилактика рецидивов.

АННОТАЦИЯ

Бетдаги чокларга замонавий усуллар ва препаратлар, жумладан, 5-фторурацил ва натрий сукцинати (HYALUAL) қўллаб комплекс терапия самарадорлигини клиник тадқиқотлари

5-ФУ, антиметаболик фаолиятга эга пиримидин аналоглари, фибробластлар пролиферациясини тўхтатади, бу эса операциядан кейинги чоклар пайдо бўлишини камайтиради. Унинг самарадорлиги ва хавфсизлиги монотерапия сифатида ҳам, триамцинолон ацетонид каби бошқа препаратлар билан биргаликда ҳам тасдиқланган. Бу препарат турли фиброз ҳолатларни даволашда, жумладан, инфантил рақамли фиброматоз, бевосита ва оралик бўғимлар устки қисми, ревматоидлик тугунлар, чет эл материаллар реакцияси ва юмушоқ тўқималар филлерларидан кейинги саркоид гранулематоз асоратларни даволашда муваффақиятли қўлланилади. Тадқиқотлар 5-ФУ гипертрофик жараларни даволашда самарали эканлигини ва кичик келоидларда камроқ самарали эканлигини кўрсатади. Шу билан бирга, натрий сукцинати, табиий энергетик алмашинув корректори сифатида, коллаген, эластин ва АТФ синтезини фаоллаштиради, микроциркуляцияни нормаллаштиради ва кислотали-шўр балансини тиклайди, чокланиш кислоталигини олдини олади. Унинг қўлланилиши билан редермализация, айниқса, операция зонасида терининг сифати яхшиланишини, яллиғланиш асоратларини олдини олишини, патологик жаралар пайдо бўлиш эҳтимолини камайтиришини ва оғриқни камайтиришини таъминлайди.

Натижалар кўрсатадики, 5-фторурацилнинг кичик дозали инъекциялари жараларнинг ўлчамини сезиларли даражада камайтиради, оғриқ ва қичишиш кучини камайтиради ва операциядан кейин чокларнинг қайтадан пайдо бўлишининг олдини олади. Натрий сукцинат рецепторларининг дермал компонентларда мавжудлиги туфайли редермализирловчи терапия терининг регенерацияси ва янгилинишини фаоллаштиради, чокланишга қарши таъсирга эга ва операциядан кейинги чокларнинг ҳолатини яхшилади, бу эса дерматологик сифат индекси яхшиланиши ва POSAS шкаласи бўйича жараларнинг камайиши билан тасдиқланади.

Калит сўз: бетдаги чоклар, комплекс терапия, 5-фторурацил, натрий сукцинати (HYALUAL), кичик дозали инъекциялар, клиник тадқиқотлар, рецидивлар профилактикаси.

ANNOTATION

Clinical Study on the Effectiveness of Comprehensive Facial Scar Therapy Using Modern Methods and Medications, Specifically 5-Fluorouracil and Sodium Succinate (HYALUAL)

5-Fluorouracil (5-FU), a pyrimidine analog with antimetabolic activity, inhibits fibroblast proliferation, reducing postoperative scarring. Its effectiveness and safety have been confirmed both as monotherapy and in combination with other medications (e.g., triamcinolone acetonide) for treating various fibrotic conditions such as infantile digital fibromatosis, knuckle pads, rheumatoid nodules, foreign body reactions, and sarcoidal granulomatous complications after soft tissue filler injections. Studies indicate that 5-FU is effective in treating hypertrophic scars and, to a lesser extent, small keloids. Conversely, sodium succinate, a natural energy metabolism corrector, activates the synthesis of collagen, elastin, and ATP, normalizes microcirculation, and restores acid-base balance, preventing inflammatory acidosis. Redermalization using this compound significantly improves skin quality, particularly in surgical areas, prevents inflammatory complications, reduces the likelihood of pathological scarring, and alleviates pain.

Results show that low-dose 5-FU injections significantly reduce scar size, decrease pain and itching intensity, and prevent recurrences after surgical excision of scars. Redermalization therapy, due to the presence of succinate receptors on dermal components, activates skin regeneration and renewal, possesses anti-inflammatory properties, and improves postoperative scar conditions. This is evidenced by enhanced dermatological quality of life indices and reduced scar severity on the POSAS scale.

Key words: facial scars, comprehensive therapy, 5-fluorouracil, sodium succinate (HYALUAL), low-dose injections, clinical studies, recurrence prevention.

Проблема патологических рубцов на лице после хирургических вмешательств продолжает оставаться актуальной в современной медицине, особенно в контексте реконструктивной и эстетической хирургии. Гипертрофические и келоидные рубцы не только ухудшают внешний вид, но и существенно влияют на психоэмоциональное состояние пациентов, снижая их качество жизни. Поэтому комплексная терапия и анализ эффективности её использования насущной задачей [1].

Одним из перспективных направлений в лечении рубцов является применение 5-фторурацила (5-ФУ) и сукцината натрия (HYALUAL). 5-ФУ, как аналог пиримидина с антиметаболической активностью, эффективно подавляет пролиферацию фибробластов, что уменьшает образование рубцов.

Его эффективность и безопасность подтверждены при использовании как в монотерапии, так и в сочетании с другими препаратами, такими как триамцинолона ацетонид. Препарат успешно применяется для лечения различных фиброзных состояний, включая инфантильный дигитальный фиброматоз, ревматоидные узелки и саркоидные гранулематозные осложнения после инъекций филлеров. Исследования показывают, что 5-ФУ эффективен в лечении гипертрофических рубцов и, в меньшей степени, небольших келоидов.

Сукцинат натрия, выступая как естественный корректор энергетического обмена, активирует синтез коллагена, эластина и АТФ, нормализует микроциркуляцию и восстанавливает кислотно-щелочной баланс, предотвращая воспалительный ацидоз. Редермализация с использованием сукцината натрия значительно улучшает качество кожи, особенно в зонах оперативных вмешательств, предотвращает воспалительные осложнения, снижает вероятность патологического рубцевания и уменьшает болевой синдром [2].

В ретроспективном исследовании 1000 пациентов с гипертрофическими рубцами и келоидами за 9-летний период наибольшую эффективность показал режим введения 0,1 мл ТАС (10 мг/мл) и 0,9 мл 5-ФУ (50 мг/мл) до трех раз в неделю. В исследовании Kontochristopoulos и соавторов, 85% келоидных рубцов улучшились более чем на 50% при еженедельных инъекциях 5-ФУ (50 мг/мл) в течение 7 процедур, хотя рецидивы составили 47% в течение года. Nanda и Reddy в проспективном исследовании сообщили, что у 80% из 28 пациентов с келоидными рубцами улучшение составило более 50% после еженедельных инъекций 5-ФУ (50 мг/мл), причем у 22 пациентов симптомы исчезли полностью.

Комбинированная терапия 5-ФУ с другими методами лечения показала значительно более высокую эффективность. В двойном слепом исследовании у 40 пациентов с рубцами комбинированное лечение ТАС и 5-ФУ показало лучшие результаты по эластичности, эритеме и размерам рубцов по сравнению с монотерапией ТАС. Исследования Asilian и соавторов с участием 69 пациентов продемонстрировали, что комбинированная терапия 5-ФУ, ТАС и импульсно-ламповым лазером была более эффективной, чем отдельное лечение ТАС или ТАС с 5-ФУ.

В исследовании Manuskiatti и Fitzpatrick было показано, что комбинированное лечение ТАС и 5-ФУ значительно улучшало состояние келоидных и гипертрофических рубцов после стернотомии. В другом

исследовании, пациент с рубцами после дермабразии лица получил значительное улучшение после 6 инъекций 5-ФУ и применения силиконовых повязок в течение 3 месяцев. Исследование Sadeghinia и соавторов показало, что применение 5-ФУ было более эффективным, чем ТАС, по всем параметрам улучшения рубцов.

В первой группе пациентов инъекции проводились после предварительной обработки рубцовой кожи антисептическими растворами. Препарат вводился в средний слой дермы, формируя "папулы". Данное лечение было применено на 20 пациентах с рубцами различной локализации и размеров, при этом средняя площадь рубцов составила $213,5 \pm 73,7$ см². В начале каждого признака не было значительных изменений, однако через 2 недели пациенты отметили смягчение рубцовой ткани, уменьшение зуда, снижение гиперпигментации и воспалительных признаков.

С учетом клинической стадии, возраста, площади и глубины рубца, использовались растворы HYALUAL® необходимой концентрации: для келоидных рубцов – 0,5–1 мг/мл, для гипертрофических – 0,1–0,2 мг/мл. В течение месяца после инъекций HYALUAL® пациенты отмечали замедление прогрессирования рубцовой ткани, уменьшение зуда и парестезии, а также заживление мелких язв и эскориаций. Через месяц после начала терапии толщина складки рубцовой ткани уменьшилась в среднем с $4,3 \pm 1,7$ до $3,7 \pm 1,9$ мм ($p < 0,05$).

В течение месяца после терапии HYALUAL® были зафиксированы следующие статистически значимые изменения ($p < 0,05$): стабилизация прогрессирования рубцовой ткани, значительное снижение зуда и парестезии, заживление мелких язв и эскориаций, уменьшение пигментации и высоты рубцов по сравнению со здоровой кожей. Площадь рубцов стала более равномерной, а толщина складки, измеренная штангенциркулем, значительно уменьшилась (таблица 1).

№	Рубец и его признак	В баллах		
		перед лечением	по окончании 1 курса	по окончании 2 курса
1	Толщина, мм	2,54±0,19*	2,22±0,27	1,23±0,24*
2	Равномерность поверхности	1,28±0,41*	1,36±0,26	0,56±0,17*
3	Васкуляризованность	2,30±0,21	1,57±0,21	1,67±0,24
4	Пигментированность	0,34±0,18*	0,53±0,67	0,36±0,19*
5	По консистенции	1,17±0,26	1,05±0,17	0,67 ±0,23*
6	Изъязвленность	0,23±0,12*	0,00±0,10	0,00±0,10
7	Температура, °С	1,34±0,17	1,37±0,16	0,81±0,12
8	Парестезия и зуд	2,01±0,19	1,28±0,19	0,52±0,13*
9	Прогрессированность	1,68±0,18	0,79±0,15	0,18±0,14*
10	Чувствительность	0,73±0,18	0,82±0,19	0,48±0,16
11	Величина толщины складки	5,8±0,19*	5,4±0,18	4,3±0,12*

Примечание: * – статистически значимые различия ($p < 0,05$).

Комбинированная терапия 5-ФУ и триамцинолона ацетонида улучшает эластичность кожи, уменьшает эритему и размеры рубцов. В ретроспективных и проспективных исследованиях подтверждена высокая эффективность этой комбинации в лечении гипертрофических и келоидных рубцов. Применение HYALUAL® замедляет прогрессирование рубцовой ткани, снижает зуд и воспалительные признаки, улучшая общее состояние кожи.

Комплексная терапия обеспечивает значительные улучшения уже через месяц, что подтверждается объективными данными, такими как уменьшение толщины рубцов и стабилизация их прогрессирования. Таким образом, использование 5-ФУ и сукцината натрия является перспективным направлением в лечении патологических рубцов на лице, обеспечивая высокую клиническую эффективность и улучшение качества жизни пациентов.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Владимирова О. В. Комплексный подход к первичной и вторичной профилактике посттравматических рубцов / О. В. Владимирова. - Автореф. дис. ... канд. мед. наук. - Ставрополь, 2011. - 20 с.,
2. Белицкая И.А., Измайлова Т.Б. Предупреждение патологического рубцевания за счет редермализации препаратом Nuatural.//Инъекционные методы в косметологии. 2015; 4: 118-21.
3. Деркач Н.Н., Коржов М.В., Скородед Т.М., Коржов В.И. Реактивация метаболической активности кожи. //Український журнал дерматології, венерології, косметології, 2010; 2: 64–70.
4. Жидкова ЮЮ, Пеньевская НА, Степанова ЭФ. Предпосылки к совершенствованию фармакопрофилактики гипертрофических и келоидных рубцов. //Научные ведомости БелГУ. Сер. Медицина. Фармация. 2012;18(3):12-5.
5. Забненкова О.В. Комплексное лечение acne vulgaris и коррекция поствоспалительных изменений кожи с использованием альфагидроксильных кислот: Автореф. дис. ... к. м. н. Москва. 2004.
6. Карапетян Г. Э., Винник Ю. С., Пахомова Р. А., Кочетова Л. В. Лечение гипотрофических рубцов // Сиб. мед. журн. (Иркутск). 2012. №3.
7. Gold M.H., Manturova N.E., Kruglova L.S., Ikonnikova E.V. Treatment of Moderate to Severe Acne and Scars With a 650-Microsecond 1064-nm Laser and Isotretinoin.// J Drugs Dermatol. 2020 Jun 1;19(6):646-651
8. Gupta A., Kaur M., Patra S., Khunger N., Gupta S. Evidence-based Surgical Management of Post-acne Scarring in Skin of Color.//J Cutan Aesthet Surg. 2020 Apr-Jun;13(2):124-141

MAKTAB O'QUVCHILARINI DARSGA QIZIQTIRISHDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOHDALANISH

Xotamova Sayyora Najmiddinovna
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Sirtqi bo'lim o'qituvchi

Annotatsiya: Ushbu maqola boshlang'ich ta'limga kompetensiyaviy yondashuv imkoniyatlarini beradi. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari va oliy ta'lim bituruvchilari foydalanishi mumkin.

Аннотация: В этой статье представлены возможности для компетентностного подхода к начальному образованию. Его могут использовать учителя начального образования и выпускники высших учебных заведений.

Annotation: This article provides opportunities for a competency-based approach to primary education. It can be used by teachers of primary education and graduates of higher education.

Kalit so'zlar: Didaktik o'yin, dastur, o'quv materiallari, idrok, zehn, tafakkur, o'yin texnikasi, faollik, matematik nutq, kompetensiya, pedagogic texnologiya.

Ключевые слова: Дидактическая игра, программа, учебные материалы, восприятие, разум, мышление, техника игры, деятельность, математический дискурс, компетентность, педагогическая технология.

Key words: Didactic game, program, educational materials, perception, mind, thinking, game technique, activity, mathematical discourse, competence, pedagogical technology.

Didaktik o'yinlar asosan ta'lim jarayonini o'quvchilarning yosh xususiyatlari va tayyorgarliklariga qarab samarali tashkil qilishga, ularga bilim va ma'lumot berishni yengillashtirishga, ta'limda ko'rgazmalilikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarni o'quv materiallari bilan ortiqcha band qilib qo'ymaslik imkoniyatini yaratadi. Dastur materiallarini o'zlashtirishda bir qator qulayliklar tug'diradi.

Didaktik o'yinlar o'quvchilarning his-tuyg'ularini shakllantirishga, ayniqsa ularning sezgi a'zolari (sezish, ko'rish, tinglash va boshqalar) faoliyatini faollashtirishga yordam beradi. Bola miyasini „mashq“ qilishga, tafakkurini teranlashtirishga o'rgatadi. Uning idroki, zehni, faxm-farosati, xotirasi, irodasi, bilim olish ishtiyoqi va ehtiyoji mustahkamlanadi. Ziyrakligi, ixtiyoriy diqqati, topqirligi, tashabbuskorligi oshib boradi. O'quvchining iste'dodi, ijodiy qobilyati

namoyon bo'la boshlaydi va olgan imkoniyatlarini o'z faoliyatida, mehnat va o'yinda sinab ko'rish imkoniyati tug'iladi, O'quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirish uchun o'yinlardan keng foydalanish lozim.

Didaktik o'yinlarni darsda qo'llash ta'lim-tarbiya jarayoniga noan'anaviy usulda yondashuvni ifodalab, an'anaviy usullardan bir qator sifatlari bilan farqlanadi. Ya'ni, o'quv jarayonini bevosita qiziqarli o'yinlar asosida tashkillashtirish, o'quvchilarning birgalikda harakatini ta'minlash, masalaga guruh bo'lib yondashish natijasida o'quvchilarning birgalikda harakatini ta'minlash, masalaga guruh bo'lib yondashish natijasida o'quvchilarni faol harakatini va mantiqiy tafakkurini rivojlanishiga sharoit yaratadi. Lekin bu harakatlar texnologik jihatdan ta'minlangan bo'lishi kerak. Bu bilimlarni nomoyon qilishlari uchun esa aynan o'yin texnologiyalari vositasida tashkillantirilgan darslar alohida ahamiyatga ega. Biz quyuda o'quvchilarda tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladigan o'yinlarni taqdim etdik. Taklif etilayotgan didaktik o'yinlar ham ta'lim jarayonida o'quvchilar faolligini oshirishga xizmat qiladi. Bunga misol sifatida quyudagi o'yin turlarini ko'rsatib o'tish mumkun: "Sayohat" o'yini, "Qisqa muddatli yozma ish" o'yini, "Erudit" o'yini, "Yumoloqlangan qor o'yini", "Zakovatli zukko o'yini", "Obrazga kir oyini" va hakozi. Boshlang'ich ta'lim jarayonida didaktik o'yinlarga axboratlarni tashuvchi manba sifatida qaraladi. Dars jarayonida didaktik o'yinlarni tashkil etish o'quvchilar o'rtasida muloqotga kirishish, diqqatni jamlash va o'z navbatida, hozirjavoblik kabi xislatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida didaktik o'yinlardan muntazam ravishda foydalanish ta'limda tabiiy vaziyatni yaratadi. Bu esa o'quvchilarni dars davomida erkin faoliyat ko'rsatishlariga sharot tug'diradi. O'yindan samarali va olib borilayotgan darsning mazmuniga mos holda foydalanish o'quvchiga dars davomida berilayotgan ma'lumotlarni mustaqil o'zlashtirishi hamda ijodiy tafakkuri shakllanishini ta'minlaydi. O'yin o'quvchilarni yashirin imkoniyatlarini va fanga bo'lgan qiziqishlarini ochib beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini matematik nutqini o'stirishda didaktik o'yinlardan foydalanish samarali natija beradi. O'quvchilarning matematik nutq boyligini oshirish, raqamlar va sonlarni to'g'ri talaffuz qilishda ham didaktik o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Didaktik o'yinlar o'quvchilarning ma'naviy va axloqiy kamolotida, ularning barkamol inson bo'lib kamol topishida ulkan tarbiyaviy ta'sir qudratiga egadir. Didaktik o'yinlar davomida bolalar jamoa bo'lib ishlashga, birgalikda ijod qilishga, hamkorlikda ishlashga va mustaqil ishlashga o'rganadilar. Bu jarayonda

o'quvchilarda intizomlilik, inoqlik va o'z navbatida erkin fikr yurita olishlari kuzatiladi. Ma'lumki 1-sinfga qabul qilinib, maktab ostonasida ilk qadam qo'ygan bolaning faoliyatida o'yin asosiy o'rinni egallaydi. O'yin ularning eng sevimli mashg'uloti bo'lib, ular har qanday mashg'ulotni o'yin bilan uyg'unlashtirishga harakat qiladilar. Shunday ekan o'qituvchi o'quvchi faoliyatidan ularning sevimli mashg'uloti – o'yinni siqib chiqarimasdan, undan maqsadga muvofiq foydalanish bilan ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga imkon beradi. O'yin – bola hayotining uzviy qismidir. O'yin orqali bola atrof – muhit, tabiat hodisalari, manzaralari, buyumlar, o'simliklar, hayvonlar dunyosi bilan tanishadi. Boshlang'ich ta'lim davrida o'quvchilarning aqliy va jismoniy faoliyatini tashkil qilishda didaktik o'yinlar alohida ahamiyatga ega. Darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish o'quvchilar zehni o'stirish, tez hisoblash ko'nikmalarini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Didaktik o'yinlar jarayonida o'quvchilar o'yin qoidalariga qat'iy rioya qilishga o'rganadilar, inoqlik his-tuyg'ulari, dunyoqarashlari shakllanib boradi. Ta'lim jarayonida didaktik o'yinlar o'quvchilarning xususiyatiga ko'ra tashkil etilishi kerak. Bu esa ularga bilim berishni yengillashtirishga, ko'rgazmalilikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarni toliqtirmaslik, zeriktirmaslik imkonini yaratadi. Didaktik o'yinlarni xilma-xil tarzlarda tashkil qilish mumkin. Qo'g'irchoqlar, o'yinchoqlar, rasmlar va tarqatmalar, turli geometrik shakllardan ham foydalanish mumkin. Didaktik o'yinlar maqsadiga ko'ra 4 omilni o'z ichiga oladi:

XULOSA

Eng yaxshi didaktik o'yinlar mustaqil ta'lim olish prinsipida tuzilgan, ya'ni shunday tuzilganki, ularning o'zi o'quvchilarni bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlariga qarab yo'naltiradi. Ma'lumki ta'lim olish ikkita komponentni o'zida jamlaydi: kerakli ma'lumotni to'plash va to'g'ri yechimni qabul qilish. Bu komponentlar o'quvchilarda didaktik tajribani ta'minlaydi. O'quvchilarda bunday tajribaga ega bo'lishni ko'paytirish, ularni mustaqil ravishda bu ko'nikmaga ega bo'lish mashqlariga o'rgatishdan iboratdir. Bunga psixologik tavsifdagi rivojlantiruvchi o'yinlarni kiritish mumkin: krosvordlar, viktorinalar, boshqatirmalar, rebuslar va boshqa o'yinlarni o'z ichiga oladi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida didaktik o'yinlardan muntazam ravishda foydalanish ta'limda tabiiy vaziyatni yaratadi. Bu esa o'quvchilarni dars davomida erkin faoliyat ko'rsatishlariga sharoit tug'diradi. O'yindan samarali va olib borilayotgan darsning mazmuniga mos holda foydalanish o'quvchiga dars davomida berilayotgan ma'lumotlarni mustaqil o'zlashtirishi va ijodiy tafakkurini

shakllanishini ta'minlaydi. O'yin o'quvchilarni yashirin imkoniyatlarini va fanga bo'lgan qiziqishlarini ochib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'.Tolipov, M.Usmonboyeva Pedagogik texnologiya 2005 yil
2. Farberman B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: «Fan» nashr., 2017.
3. G'afforova T. va boshqalar. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. – Qarshi: 2013.
4. Saidahmedov N. Pedagogik amaliyotda matematika darslarida yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash. Toshkent: «Fan» nashr., 2017.
5. Farsakhanova, D., & G'ofurova, S. (2021). Boshlang'ich ta'limda sinfdan tashqari o'qish darslarida P. Mo'min ijodini o'rganish metodikasi. *Журнал инновации в начальном образовании, 1(БТНА_1)*.
6. Farsakhanova, D., & Azdamova, M. (2021). Boshlangich sinflarda sifat ustida ishlash bo'yicha topshiriqlar tizimini ishlab chiqish. *Журнал инновации в начальном образовании, 1(БТНА_1)*.
7. Farsakhanova, D. (2021). Boshlang'ich sinf "tarbiya" fanini o'qitishda ajdodlar merosidan foydalanish masalalari. *Журнал инновации в начальном образовании, (Архив№ 1)*.
8. Farsakhanova, D. (2020). Improvement of the methodology of spiritual and moral education of students of pedagogical institutions. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
9. www.jdpu.uz
10. www.ziyonet.uz
11. www.edu.uz
12. www.lex.uz

The notion of ESP and its distinctive characteristics

Ziyodullayev Jamshid Azamat o'g'li

A teacher at English Philology Faculty, Uzbekistan State World Languages
University

Abstract

The article deals with the issue of English for Specific Purposes (ESP) revealing its different features described by a number of scholars. It expresses various reliable judgments on how to differentiate ESP courses from other similar ones, what constitutes absolute and variable characteristics of the term, what aspects to be considered while organizing these lessons, as well as specifications of its sub-divisions.

Key words: ESP, learners' needs, absolute character, variable character, language skills, authentic materials.

Possessing its own characteristics and specifications teaching ESP which stands for English for Specific Purposes has grown as a discrete and inseparable part of teaching English. ESP is oriented to a specific field including terminology or knowledge of English within the scope of that sphere. It should be stated that although it is a specific part of teaching English, scholars hold different opinions about the definitions of ESP. To illustrate, Munby (1978) defines ESP as "courses where the syllabus and materials are determined in all essentials by the prior analysis of the communication needs of the learner". This explanation is quite concise as it is considered one of the early definitions, and it suggests ESP courses are organized according to learner's needs. In other words, learners are exposed to an English course in which they themselves put the course objectives forward. Other scholars, Hutchinson and Waters (1987) consider ESP to be an approach rather than a product. They claim that ESP is not restricted with certain teaching materials or methodology; however, it focuses on a primary goal of learning English: what is learning process intended for? Robinson (1991) also defines ESP in this way that "purposeful and aimed at the successful performance of occupational or educational goals. They are based on rigorous needs analysis of students, needs should be, tailor-made". Robinson makes an emphasis on two important aspects of ESP: firstly, it is "goal-oriented" (any ESP course sets precise goals to reach at the end of the course); secondly, it is mostly limited in terms of time. Therefore, an ESP practitioner is required to develop a course taking into consideration both students' needs and a period during which fore set goals to be achieved. Limited time of attaining intended goals is highlighted in this explanation though it patently supports the above

mentioned definitions by concentrating on one of the crucial aspects of ESP, needs analysis. Agreeing with these definitions, another scholar, Streven (1988) puts it more clearly, to be more precise, he firmly believes in a wide gap between absolute and variable characteristics of ESP. Absolute characteristics of ESP can be perceived as coincidence of the course with learning needs, learners' potential involvement in a certain sphere of activities and study of lexical units only pertaining to that area. Variable characteristics merely possess language skills (they dictate that one of the language skills (e.g. writing) takes priority over others during ESP courses), and they are not taught according to any pre-ordained methodology. Holding almost identical opinions with other language experts, one of the profound scholars in ELT, Kennedy Bolitho also puts his ideas forward stating that the most primary characteristics of ESP is an investigation of the purposes of the learner and the set of communicative needs arising from those needs.

All of these statements give a clear image of how ESP courses should be arranged as well as what aspects need to be considered while dealing with them. However, a full definition is illustrated by Dudley-Evans and St John (1998) who added some detailed characteristics to Streven's definition. According to the scholars' explanation, absolute characteristics of ESP should bear the following features: a) ESP is designed to meet specific needs of the learner; b) ESP makes use of the underlying methodology and activities of the disciplines it serves; c) ESP is centered on the language (grammar, lexis, and register), skills, discourse and genres appropriate to these activities. Alongside with absolute characteristics, variable ones are also provided by Dudley-Evans and St John just like Streven's definition: a) ESP may be related or designed for specific disciplines; b) ESP may use, in specific teaching situations, a different methodology from that of general English; c) ESP is likely to be designed for adult learners, either at a tertiary level institution or in a professional work situation; it could be used for learners at secondary school level; d) ESP is generally designed for intermediate or advanced learners; and e) most ESP courses assume basic knowledge of the language system, but it can be used with beginners.

Although ESP possesses a number of subdivisions concerning its peculiarities, it has traditionally been divided into two main areas according to when it takes place: 1) English for Academic Purposes (EAP) involving pre-experience, simultaneous/in-service and post-experience courses, and 2) English for Occupational Purposes (EOP) for study in a specific discipline (pre-study, in-study, and post-study) or as a school subject (independent or integrated). Pre-experience or pre-study course will omit any specific work related to the actual discipline or work as students will not

yet have the needed familiarity with the content. The opportunity for specific or integrated work will be provided during in service or in-study courses.

It should be stated as each ESP course has its own peculiarities and distinctive characteristics, scholars pool diverse opinions concerning specific characteristics of ESP courses. However, one of those language experts, Carver (1983) states that there are three characteristics common to ESP courses: a) Authentic materials (the use of authentic learning materials is possible if the claim is accepted that ESP courses should be offered at an intermediate or advanced level); b) Purpose-related orientation which refers to the simulation of communicative tasks required by the target situation. The teacher can give students different tasks to simulate the conference preparation, involving the preparation of papers, reading, note-taking, writing and etc; c) Self-direction which means that ESP is concerned with turning learners into users. For self –direction, it is necessary that teachers encourage students to have a certain degree of autonomy – freedom to decide when, what, and how they will study. For high-ability learners it is essential to learn how to access information in a new culture.

Although other suggestions have been made by many scholars, characteristics of ESP illustrated by Carver are considered to be elaborate so far. It includes most essential features of ESP courses including authentic materials in fact. Nevertheless, his opinions about usage of authentic materials are opposed in some cases because authentic materials are not always preferable for classroom usage as they make demands on learners' cognition in terms of degree of difficulty. Therefore, it is firmly believed that authentic materials should be brought into ESP classrooms after a careful selection by instructors.

Summing up all above mentioned assumptions, it can be stated that ESP is a specific part of general English in which courses are organized in accordance with learners' needs. The participants play a great role in organizing lessons, setting objectives and determining approaches for the lesson. In essence, ESP courses are conducted at different academic institutions to improve learners' language proficiency in specific areas.

Bibliography:

- 1) Robinson, P.C. ESP today: a practitioner's guide. Harlow: Prentice Hall, 1991.
- 2) Steven L. Teaching and Learning in the language classroom: Guidelines for teachers. The Internet TESL Journal, Vol.3, No.10 October. 2012, pp 5; 21.

O'ZBEK MILLIY ESTRADA SAN'ATI

Oyto'rayev Azizxon Xasan o'g'li

Toshkent viloyati Piskent tumani

40-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi musiqa fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston milliy estrada san'atining rivojlanishi, taraqqiyoti va o'zbek olimlari hissasi tahlil qilinadi. Estrada san'atining shakllanish bosqichlari, unga ta'sir etgan omillar va zamonaviy tendensiyalar ko'rib chiqiladi. Adabiyotlar tahlili asosida o'zbek milliy estrada san'atining o'ziga xos xususiyatlari va global kontekstdagi o'rni aniqlanadi.

Kalit so'zlar: O'zbek estrada san'ati, milliy musiqa, zamonaviy qo'shiqchilik, musiqiy kompozitsiya, san'at taraqqiyoti

УЗБЕКСКОЕ НАЦИОНАЛЬНОЕ ЭСТРАДНОЕ ИСКУССТВО

Аннотация: В данной статье анализируется развитие, прогресс Национального эстрадного искусства Узбекистана и вклад узбекских ученых. Рассматриваются этапы становления поп-арта, факторы, повлиявшие на него, современные тенденции. На основе анализа литературы определяются особенности и место узбекского национального эстрадного искусства в глобальном контексте.

Ключевые слова: узбекское эстрадное искусство, национальная музыка, современное пение, музыкальная композиция, развитие искусства

UZBEK NATIONAL POP ART

Abstract: This article analyzes the development, development and contribution of Uzbek scientists of the National variety art of Uzbekistan. The stages of the formation of pop art, the factors that influenced it and modern trends are considered. Based on the analysis of literature, the specifics and place of Uzbek national pop art in a global context are determined.

Keywords: Uzbek pop art, National Music, Contemporary singing, musical composition, art progress

KIRISH

O'zbek milliy estrada san'ati XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab shakllanib, milliy musiqa an'alarini zamonaviy oqimlar bilan uyg'unlashtirish natijasida yuzaga kelgan noyob madaniy hodisadir. Bu san'at turi o'zbek xalqining boy

musiqiy merosini zamonaviy talqinda namoyish etish, milliy qadriyatlarni yangicha shakllarda ifodalash va global musiqa maydonida o'z o'rnini topish imkonini berdi [1].

Estrada san'atining rivojlanishi O'zbekiston madaniy hayotida muhim o'rin tutib, jamiyatning ijtimoiy-madaniy transformatsiyasini aks ettiruvchi ko'zgu vazifasini o'tadi. U nafaqat musiqiy janr sifatida, balki ijtimoiy fikr va kayfiyatlarni ifodalovchi vosita sifatida ham ahamiyatlidir [2].

Ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbek milliy estrada san'atining shakllanish va rivojlanish jarayonlarini tahlil qilish, uning zamonaviy holatini baholash va kelajak istiqbollari belgilashdan iborat.

Ushbu tadqiqot asosan mavjud ilmiy adabiyotlar, maqolalar, kitoblar va boshqa manbalarda keltirilgan ma'lumotlarni tahlil qilish va umumlashtirish orqali amalga oshirildi. O'zbek estrada san'ati bo'yicha chop etilgan ilmiy ishlar, san'atshunoslik sohasidagi tadqiqotlar, musiqashunoslar va tarixchilarning asarlari o'rganildi.

Tadqiqot jarayonida tarixiy-qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv va kontekstual tahlil usullaridan foydalanildi. Bu usullar o'zbek estrada san'atining rivojlanish dinamikasini, uning milliy va global kontekstdagi o'rnini aniqlash imkonini berdi.

Adabiyotlar tahlili jarayonida O'zbekiston va xorijiy olimlarning ishlari o'rganildi. Xususan, O'zbekiston san'atshunosligi sohasida katta hissa qo'shgan Hamidulla Nurmatovning "O'zbek milliy estrada san'ati tarixi" [3], Dilorom Murodovaning "Zamonaviy o'zbek qo'shiqchiligi" [4] kabi fundamental asarlari tahlil qilindi.

Shuningdek, Botir Matyoqubovning "O'zbek xalq musiqasi an'alarining zamonaviy talqini" [5] nomli monografiyasi o'zbek estrada san'atining milliy ildizlari va zamonaviy tendensiyalari o'rtasidagi bog'liqlikni tushunishda muhim manba bo'lib xizmat qildi.

Global kontekstda estrada san'atining rivojlanishini tushunish uchun Simon Frithning "Popular Music: Critical Concepts in Media and Cultural Studies" [6] asari ham o'rganildi. Bu asar o'zbek estrada san'atining jahon miqyosidagi o'rnini baholashda qiyosiy nuqtai nazarni ta'minladi.

O'zbek milliy estrada san'atining rivojlanishi bir necha bosqichlardan o'tgan. Dastlabki shakllanish davri 1950-1960 yillarga to'g'ri keladi. Bu davrda an'anaviy o'zbek musiqa elementlari zamonaviy musiqiy asboblardan va uslublardan bilan uyg'unlashtirildi. 1970-1980 yillarda estrada san'ati yanada rivojlanib, professional ijrochilar va kompozitorlar paydo bo'ldi [3].

Mustaqillik yillarida (1991-yildan keyin) o'zbek estrada san'ati yangi bosqichga ko'tarildi. Milliy qadriyatlarni targ'ib qilish, zamonaviy jahon musiqasi

tendensiyalarini o'zlashtirish va o'ziga xos milliy estrada uslubini yaratish kabi yo'nalishlar rivojlandi [4].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek estrada san'atining rivojlanishiga quyidagi omillar katta ta'sir ko'rsatgan:

- ✓ Milliy musiqa an'alarining boy merosi;
- ✓ Zamonaviy texnologiyalar va musiqiy asboblarning kirib kelishi;
- ✓ Global musiqa tendensiyalarining ta'siri;
- ✓ Davlat tomonidan madaniyat va san'atni qo'llab-quvvatlash siyosati;
- ✓ Ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar va urbanizatsiya jarayonlari [5].

O'zbek olimlari va san'atshunoslarining estrada san'ati rivojiga qo'shgan hissasi sezilarli darajada katta. Ular nafaqat nazariy asoslarni yaratish, balki amaliy tavsiyalar berish orqali ham sohaning rivojiga hissa qo'shganlar. Masalan, Hamidulla Nurmatov o'zbek estrada san'atining tarixiy rivojlanishini tizimli ravishda o'rgangan bo'lsa, Dilorom Murodova zamonaviy qo'shiqchilik tendensiyalarini tahlil qilgan [3, 4].

Zamonaviy o'zbek estrada san'atining asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- ✓ An'anaviy o'zbek musiqasi elementlarini zamonaviy pop-musika bilan uyg'unlashtirish;
- ✓ Milliy mavzularda zamonaviy qo'shiqlar yaratish;
- ✓ Jahon estrada san'ati tendensiyalarini o'zlashtirish va milliy talqinda taqdim etish;
- ✓ Elektron musiqa elementlarini milliy qo'shiqchilikka tatbiq etish;
- ✓ Video-kliplar va sahna ko'rinishlarida milliy va zamonaviy elementlarni uyg'unlashtirish [7].

O'zbek milliy estrada san'atining global musiqa industriyasidagi o'rni tobora mustahkamlanib bormoqda. So'nggi yillarda bir qator o'zbek ijrochilari xalqaro miqyosda tanilish va e'tirof qozonishga erishdilar. Bu esa o'z navbatida, o'zbek estrada san'atining jahon musiqa maydoniga integratsiyalashuvi jarayonini tezlashtirmoqda [8].

O'zbek milliy estrada san'atining rivojlanish jarayoni murakkab va ko'p qirrali hodisa ekanligi aniqlandi. Bu jarayon nafaqat musiqiy uslublar va texnikalarning o'zgarishi, balki jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarning ham aks etishidir.

Estrada san'atining shakllanishida milliy musiqa an'alarining roli katta bo'lgan. An'anaviy o'zbek musiqasining boy merosi zamonaviy kompozitsiya va ijro texnikalari bilan uyg'unlashib, o'ziga xos milliy estrada uslubini yaratishga asos

bo'ldi. Bu jarayonda o'zbek xalq qo'shiqlari, maqom san'ati elementlari va milliy cholg'u asboblari zamonaviy musiqiy oqimlar bilan sintezlashdi [5].

Shu bilan birga, global musiqa tendensiyalarining ta'siri ham sezilarli bo'ldi. Ayniqsa, 1990-yillardan keyin jahon pop-musiqasi, r&b, rep kabi yo'nalishlarning elementlari o'zbek estrada san'atiga kirib keldi. Bu esa milliy estrada san'atining yanada boyishiga va xilma-xillashuviga olib keldi [7].

O'zbek olimlari va san'atshunoslarining hissasi estrada san'atining nazariy asoslarini yaratishda, uning tarixiy rivojlanishini o'rganishda va zamonaviy tendensiyalarni tahlil qilishda namoyon bo'ldi. Ularning izlanishlari natijasida o'zbek estrada san'ati fenomeni ilmiy jihatdan o'rganildi va tizimli tahlil qilindi [3, 4].

Zamonaviy o'zbek estrada san'atining asosiy tendensiyalari milliylik va zamonaviylitfning uyg'unlashuvida, an'anaviy va innovatsion yondashuvlarning sintezida namoyon bo'lmoqda. Bu esa o'zbek estrada san'atining o'ziga xosligini ta'minlash bilan birga, uning global miqyosda raqobatbardoshligini oshirmoqda.

O'zbek milliy estrada san'atining global musiqa industriyasidagi o'rni masalasi alohida e'tiborga loyiq. So'nggi yillarda o'zbek ijrochilarining xalqaro festivallarda qatnashishi, chet ellik san'atkorlar bilan hamkorlikda loyihalar amalga oshirishi kuzatilmoqda. Bu esa o'zbek estrada san'atining jahon miqyosida tanilishiga va e'tirof etilishiga imkon yaratmoqda [9].

Biroq, globallashuv jarayonida milliy o'ziga xoslikni saqlab qolish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu borada muvozanatni saqlash, milliy qadriyatlarni asrab-avaylagan holda zamonaviy tendensiyalarni o'zlashtirish muhim vazifa hisoblanadi.

XULOSA

O'zbek milliy estrada san'ati o'zining rivojlanish yo'lida sezilarli yutuqlarga erishdi. U milliy musiqa an'alarini zamonaviy oqimlar bilan uyg'unlashtirish orqali o'ziga xos yo'nalishni shakllantirdi. Estrada san'atining rivojlanishiga bir qator omillar, jumladan milliy meros, zamonaviy texnologiyalar, global tendensiyalar va davlat siyosati katta ta'sir ko'rsatdi.

O'zbek olimlari va san'atshunoslarining hissasi estrada san'atining nazariy asoslarini yaratish va amaliy rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynadi. Ularning izlanishlari natijasida o'zbek estrada san'ati fenomeni ilmiy jihatdan chuqur o'rganildi.

Zamonaviy o'zbek estrada san'ati milliylik va zamonaviylikning uyg'unlashuvi, an'anaviy va innovatsion yondashuvlarning sintezi orqali

rivojlanmoqda. Bu esa uning o'ziga xosligini ta'minlash bilan birga, global miqyosda raqobatbardoshligini oshirmoqda.

O'zbek milliy estrada san'atining global musiqa industriyasidagi o'rni tobora mustahkamlanib bormoqda. Biroq, bu jarayonda milliy o'ziga xoslikni saqlab qolish masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ahmedov, F. (2022) O'zbek milliy estrada san'atida an'ana va innovatsiya. San'atshunoslik masalalari, 1(25), 67-74.
2. Matyakubov, O. (2015) O'zbek xalq musiqa madaniyati tarixi. Toshkent: Musiqa.
3. Nurmatov, H. (2010) O'zbek milliy estrada san'ati tarixi. Toshkent: San'at.
4. Murodova, D. (2018) Zamonaviy o'zbek qo'shiqchiligi. Toshkent: Adabiyot uchqunlari.
5. Matyoqubov, B. (2017) O'zbek xalq musiqasi an'analarning zamonaviy talqini. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Frith, S. (2004) Popular Music: Critical Concepts in Media and Cultural Studies. London: Routledge.
7. Toshmatov, O. (2019) O'zbek estrada san'atining zamonaviy yo'nalishlari. San'at jurnali, 4(12), 45-52.
8. Rahimov, M. (2020) O'zbek estrada san'atining xalqaro maydondagi o'rni. Madaniyat va san'at, 2(8), 78-85.
9. Usmanova, Z. (2021) Globallashtirish sharoitida milliy estrada san'atining rivojlanish tendensiyalari. Teatr va kino san'ati, 3(15), 112-120.

FITRATNING JADIDCHILIK HARAKATIDA DINIY ISLOHOTLAR G'OYASI

Axmatova Fotima Akromjon qizi

Turon universiteti Ingliz tili yo'nalishi 3- kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdurauf Fitratning jadidchilik harakatidagi diniy islohotlar g'oyasi va uning asarlarida diniy masalalar talqini tahlil qilinadi. Tadqiqot Fitratning "Munozara", "Hind sayyohi" va "Rahbari najot" kabi asarlariga asoslanib, uning diniy qarashlarining rivojlanishini, an'anaviy islom ta'limoti va zamonaviy bilimlarni uyg'unlashtirish bo'yicha g'oyalarini o'rganadi.

Kalit so'zlar: Abdurauf Fitrat, jadidchilik, diniy islohotlar, islom, zamonaviy ta'lim, "Munozara", "Hind sayyohi", "Rahbari najot"

ИДЕЯ РЕЛИГИОЗНОЙ РЕФОРМЫ ФИТРАТА В ДЖАДИДИСТСКОМ ДВИЖЕНИИ

Аннотация: В данной статье анализируется концепция религиозных реформ Абдурауфа Фитрата в рамках движения джадидизма и интерпретация религиозных вопросов в его произведениях. Исследование рассматривает эволюцию религиозных взглядов Фитрата на основе его работ, таких как "Мунозара", "Хинд сайёхи" и "Рахбари нажот".

Ключевые слова: Абдурауф Фитрат, джадидизм, религиозные реформы, ислам, современное образование, "Мунозара", "Хинд сайёхи", "Рахбари нажот"

THE IDEA OF RELIGIOUS REFORM IN FITRAT'S JADIDISM MOVEMENT

Abstract. This article analyzes Abdurauf Fitrat's concept of religious reforms within the Jadid movement and the interpretation of religious issues in his works. The study examines the evolution of Fitrat's religious views based on his works such as "Munozara", "Hind sayyohi", and "Rahbari najot". It explores his ideas on harmonizing traditional Islamic teachings with modern knowledge.

Key words: Abdurauf Fitrat, Jadidism, religious reforms, Islam, modern education, "Munozara", "Hind sayyohi", "Rahbari najot"

KIRISH

XX asr boshlarida Turkistonda keng yoyilgan jadidchilik harakati jamiyatning barcha sohalarini, shu jumladan diniy sohani ham isloh qilishni maqsad qilgan edi. Bu harakatning yirik namoyandalaridan biri Abdurauf Fitrat (1886-1938) o'z asarlarida diniy islohotlar g'oyasini ilgari surdi va an'anaviy islom ta'limotini zamonaviy talablar asosida qayta ko'rib chiqishga harakat qildi [1].

Fitratning diniy qarashlarini o'rganish orqali nafaqat uning shaxsiy fikrlari evolyutsiyasini, balki butun jadidchilik harakatining din masalasiga yondashuvini ham tushunish mumkin. Bu esa o'z navbatida XX asr boshi O'zbekiston ijtimoiy-madaniy hayotini chuqurroq anglashga yordam beradi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi:

Tarixiy-qiyosiy tahlil usuli orqali Fitratning asarlari XX asr boshi ijtimoiy-siyosiy va madaniy muhiti kontekstida o'rganildi.

Matnni tahlil qilish usuli yordamida Fitrat asarlaridagi diniy masalalarga oid fikrlar aniqlandi va tizimlashtirilib.

Qiyosiy tahlil usuli orqali Fitratning diniy qarashlari boshqa jadid ma'rifatparvarlari g'oyalari bilan solishtirilib o'rganildi.

Tizimli yondashuv usuli Fitratning diniy islohotlar konsepsiyasini yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi.

Tadqiqot uchun asosiy manbalar sifatida Fitratning "Munozara" [2], "Hind sayyohi" [3] va "Rahbari najot" [4] asarlari olingan. Shuningdek, Fitrat ijodiga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar, xususan, H. Boltaboyev [5], B. Qosimov [6], N. Karimov [7] kabi olimlarning ishlari muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Fitratning diniy qarashlari ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganilgan bo'lsa-da, uning diniy islohotlar g'oyasi alohida tadqiqot predmeti sifatida yetarlicha o'rganilmagan. Ayrim tadqiqotlarda Fitratning diniy qarashlari uning umumiy dunyoqarashi kontekstida o'rganilgan [8], boshqalarida esa uning ma'lum bir asaridagi diniy g'oyalar tahlil qilingan [9]. Ushbu maqolada esa Fitratning diniy islohotlar g'oyasi uning bir nechta asarlari asosida kompleks ravishda tahlil qilinadi.

NATIJALAR

Fitratning diniy islohotlar g'oyasi va uning asarlarida diniy masalalar talqini tahlili quyidagi asosiy natijalarni berdi:

"Munozara" asarida diniy masalalar talqini. "Munozara" (1909) asarida Fitrat an'anaviy diniy ta'limot va zamonaviy bilimlar o'rtasidagi munosabat

masalalarni ko'taradi. U farangi tilidan so'zlab, faqat diniy ilmlar bilan cheklanish musulmon jamiyatini tanazzulga olib kelishini ta'kidlaydi. Fitrat islom dinining ilm-fanga zid emasligini, aksincha ilm olishni targ'ib qilishini uqtiradi [2, p. 36-38].

"Hind sayyohi" asarida diniy masalalar talqini. "Hind sayyohi" (1912) qissasida Fitrat diniy masalalarga yanada chuqurroq yondashadi. U musulmon jamiyatidagi ilmsizlik, bid'at va xurofotlarni tanqid qiladi. Asarda hind sayyohi tilidan islom dinining asl mohiyati haqida fikr yuritiladi va musulmonlarning o'z dinlarini to'g'ri tushunishlari zarurligi ta'kidlanadi [3, p. 45-47].

"Rahbari najot" asarida diniy masalalar talqini. "Rahbari najot" (1915) asarida Fitrat o'zining diniy islohotlar konsepsiyasini yanada rivojlantiradi. U islom dinining asosiy manbalari - Qur'on va hadislarni zamonaviy talqin etishga harakat qiladi. Fitrat bu asarda islom dinining ilm-fan, taraqqiyot va insonparvarlik g'oyalariga mos kelishini isbotlashga intiladi [4, p. 62-65].

Fitratning diniy qarashlarining rivojlanish bosqichlari. Fitratning diniy qarashlarining evolyutsiyasini quyidagi bosqichlarga bo'lish mumkin:

a) Dastlabki bosqich ("Munozara" davri) - an'anaviy diniy ta'limotni tanqid qilish va zamonaviy bilimlarni targ'ib qilish;

b) O'tish bosqichi ("Hind sayyohi" davri) - islom dinining asl mohiyatini anglashga va uni zamonaviy talablar asosida talqin etishga intilish;

c) Yetuk bosqich ("Rahbari najot" davri) - islom dinini zamonaviy talqin etish va diniy islohotlar konsepsiyasini shakllantirish [5, p. 112-115].

An'anaviy islom ta'limoti va zamonaviy bilimlarni uyg'unlashtirish g'oyasi

Fitrat o'z asarlarida an'anaviy islom ta'limoti va zamonaviy bilimlarni uyg'unlashtirishga harakat qiladi. U bir tomondan islom dinining asl mohiyatini saqlashga, boshqa tomondan esa uni zamonaviy talablar asosida talqin etishga intiladi. Fitrat fikricha, haqiqiy islom ta'limoti ilm-fanni, taraqqiyotni va insonparvarlikni qo'llab-quvvatlaydi [6, p. 78-80].

TAHLIL VA MUHOKAMA

Fitratning diniy islohotlar g'oyasi va uning asarlarida diniy masalalar talqinini tahlil qilish quyidagi muhim xulosalarga olib keladi:

Fitrat o'z asarlarida musulmon jamiyatidagi mavjud diniy tushunchalar va amaliyotlarni tanqidiy ko'rib chiqish zarurligini ta'kidlaydi. U "Munozara" asaridayoq an'anaviy madrasalardagi ta'lim tizimining kamchiliklarini ko'rsatib, faqat diniy ilmlar bilan cheklanish jamiyat rivojiga to'sqinlik qilishini uqtiradi [2]. Bu g'oya keyinchalik "Hind sayyohi" va "Rahbari najot" asarlarida yanada rivojlantiriladi.

Fitratning bu yondashuvi jadidchilik harakatining umumiy yo'nalishiga mos keladi. Masalan, Mahmudxo'ja Behbudiy ham o'z asarlarida diniy ta'limotni isloh qilish, uni zamonaviy bilimlar bilan uyg'unlashtirish g'oyasini ilgari surgan [10]. Biroq Fitrat bu g'oyalarni yanada chuqurroq va tizimli ravishda rivojlantirgan.

Fitrat islom dinini zamonaviy talablar asosida qayta talqin etishga harakat qiladi. U "Rahbari najot" asarida Qur'on va hadislarni sharhlar ekan, ularning ilm-fan va taraqqiyotga zid emasligini, aksincha bularni qo'llab-quvvatlashini ko'rsatishga intiladi [4]. Bu yondashuv Fitratning diniy islohotlar konsepsiyasining asosini tashkil etadi.

Fitratning bu g'oyalari o'sha davr musulmon dunyosidagi islohotchilik harakatlari, xususan, Misrda Muhammad Abdo, Hindistonda Sayid Ahmad Xon kabi mutafakkirlar g'oyalari bilan hamohang edi. Bu esa Fitratning keng dunyoqarashga ega bo'lganligini ko'rsatadi.

Fitrat asarlarida ilm-fan va din o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga alohida e'tibor qaratadi. U "Munozara" asarida farangi tilidan so'zlab, zamonaviy fanlarni o'rganish zarurligini ta'kidlasa [2], "Rahbari najot"da bu g'oyani Qur'on va hadislar asosida asoslashga harakat qiladi [4].

Bu yondashuv Fitratning pragmatik va ilg'or fikrli ziyoli ekanligini ko'rsatadi. U bir tomondan musulmon jamiyatini modernizatsiya qilishga intilsa, boshqa tomondan bu jarayonda islom dinining rolini saqlab qolishga harakat qiladi.

Fitrat diniy ta'limni isloh qilish zarurligini alohida ta'kidlaydi. U "Munozara" asarida an'anaviy madrasalar tizimini tanqid qilib, yangi usuldagi maktablarni targ'ib qilsa [2], "Rahbari najot"da diniy ta'limning yangi dasturini taklif etadi [4].

Bu g'oyalar jadidchilik harakatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lgan ta'lim islohotlari bilan chambarchas bog'liq edi. Fitrat diniy va dunyoviy bilimlarni uyg'unlashtirgan holda, zamonaviy musulmon ziyolisini tarbiyalashni maqsad qilgan.

Fitrat asarlarida diniy tolerantlik g'oyasi ham muhim o'rin egallaydi. U "Hind sayyohi" asarida turli din vakillari o'rtasidagi muloqotni tasvirlar ekan, o'zaro hurmat va bag'rikenglik g'oyasini ilgari suradi.

Bu yondashuv Fitratning keng dunyoqarashini va uning diniy islohotlar konsepsiyasining insonparvarlik mohiyatini ko'rsatadi. U islom dinini boshqa dinlar bilan muloqotga tayyor, ochiq tizim sifatida ko'rsatishga intiladi.

Fitratning diniy islohotlar g'oyasi XX asr boshi O'zbekiston ijtimoiy-madaniy hayotiga katta ta'sir ko'rsatdi. Uning asarlari keng tarqalib, ko'plab ziyolilarning dunyoqarashini shakllantirishga yordam berdi. Garchi sovet davrida Fitrat g'oyalari

ta'qib ostiga olingan bo'lsa-da, ular keyinchalik o'zbek ziyolilari orasida yashirin tarzda tarqalishda davom etdi.

XULOSA

Fitratning diniy islohotlar g'oyasi uning jadidchilik faoliyatining muhim qismini tashkil etadi. U an'anaviy islom ta'limotini zamonaviy talablar asosida qayta ko'rib chiqishga va uni ilm-fan bilan uyg'unlashtirishga harakat qilgan. Fitratning diniy qarashlarining rivojlanishida uch asosiy bosqichni ajratish mumkin: dastlabki tanqidiy bosqich ("Munozara"), o'tish bosqichi ("Hind sayyohi") va yetuk bosqich ("Rahbari najot"). Bu evolyutsiya uning diniy islohotlar konsepsiyasining shakllanish jarayonini ko'rsatadi.

Fitrat islom dinini zamonaviy talqin etishga intilgan. U Qur'on va hadislarni sharhlar ekan, ularning ilm-fan va taraqqiyotga zid emasligini, aksincha bularni qo'llab-quvvatlashini ko'rsatishga harakat qilgan. Fitrat diniy ta'limni isloh qilish zarurligini ta'kidlagan. U diniy va dunyoviy bilimlarni uyg'unlashtirgan holda, zamonaviy musulmon ziyolisini tarbiyalashni maqsad qilgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Алимova, Д.А., 2000. История как история, история как наука. Ташкент: Узбекистан.
2. Фитрат, А., 1913. Мунозара. Самарканд: Матбааи Демурова.
3. Фитрат, А., 1912. Хинд сайёҳи баёноти. Истанбул: Матбааи Аҳмад Комил.
4. Фитрат, А., 1915. Раҳбари најот. Тошкент: Матбааи Ғуломия.
5. Болтабоев, Ҳ., 2007. Фитрат ва жади́дчилик. Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти.
6. Қосимов, Б., 2002. Абдурауф Фитрат. Тошкент: Шарқ.
7. Каримов, Н., 1991. XX аср ўзбек адабиёти тараққиётининг ўзига хос хусусиятлари ва миллий истиқлол мафкураси. Тошкент: Фан.
8. Ражабов, Қ., 2005. Абдурауф Фитратнинг диний-фалсафий қарашлари. Тошкент: Маънавият.
9. Халид, А., 2007. Ислам после коммунизма: Религия и политика в Центральной Азии. Москва: Новое литературное обозрение.
10. Бехбудий, М., 1913. Падаркуш. Самарканд: Демуров матбааси.

O‘ZBEKISTONDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR MAXSUS TA'LIMI

Guliston davlat universiteti
Psixologiya va ijtimoiy fanlar fakulteti
Tarix kafedrası stajyor-o‘qituvchisi
Salovat Galiyev

Annotatsiya: Ushbu maqolada, O‘zbekistonda imkoniyati cheklangan bolalar ta'limi sohasidagi islohatlar borasida so‘z boradi. Bunda avvalo, O‘zbekiston Respublikasi imkoniyati cheklangan bolalarga munosib ta'lim sharoitlari yaratib berishda ko‘plab amaliy ishlar olib bormoqda. Imkoniyati cheklangan bolalar uchun maxsus maktablar soni ortishi bunga misoldir.

Kalit so‘zlar: Imkoniyati cheklangan bolalar, maxsus ehtiyojli bolalar, parvarishlash, “Muruvvat” uylari

2022-yil yakuni bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi aholisi soni 36 million kishiga yetdi, ularning 60 foizini 30 yoshgacha bo‘lgan yoshlar tashkil etadi. Respublika statistik ma'lumotlariga ko‘ra, Respublikada rasmiy ro‘yxatga olingan nogironlar mamlakat umumiy aholisining 2,1 foizini tashkil qiladi.¹

O‘zbekistonda maxsus ta’limi tizimi rivojlangan bo‘lib imkoniyati cheklangan bolalar va o‘smirlar ta’limini davr talabi darajasida samarali takomillashtirishga davlatimiz tomonidan katta etibor berilib, davlat qonunlarda o‘z ifodasini topgan. Respublikamizda imkoniyati cheklangan bolalar nuqson turiga ko‘ra maxsus maktab, maktabgacha ta’lim muassasalarida ta’lim olishi tashkil qilinib kelgan.

Ushbu ta’lim muassasalarda bolalarni o‘qitish uchun qulay sharoitlar yaratilgan va tibbiy - psixologik - pedagogik yordam mutaxassislar tomonidan amalga oshirilib kelinmoqda. Kam ta’minlangan oilalar mexribonlik uylari, uyda yakka tartibda ta’lim olayotgan nogiron bolalar ta’lim tizimi va mazmunini takomillashtirish, moddiy bazasini yaxshilash, ularni ta’lim olishi uchun zarur bulgan shart sharoitlarni yaratish xamda ukuv kurollar, maxsus erdamchi vositalar, dastur, darsliklar bilan ta’minlanishi birmuncha faollashib, turli chora tadbirlar amalga oshirib kelinmoqda. Bu ta’lim muassasalarda bolalarni aloxida o‘qitilishi uzoq yillardan beri davom ettirilib kelinmoqda.

Imkoniyati cheklangan bolalarni sog‘lom tengdoshlaridan ajratilib o‘qitilishi natijasida ularning ishga joylashishi, boshqa maktabni bitiruvchi tengdoshlariga

¹ United Nations Statistics Division. *Summary statistics: Uzbekistan*. Retrieved from <https://data.un.org/CountryProfile.aspx?crfName=UZBEKISTAN>

nisbattan ancha past foizni tashkil etadi. Imkoniyati cheklangan bolalarni sog‘lom bolalar bilan birgalikda maktablarda o‘qitish ularni jamiyatga faol integratsiyalashning alternativ bir turidir.

O‘zbekistondagi hozirgi maxsus ta‘lim tizimi 28 ta Mehribonlik uylari (mehribonlik uylari), turli toifadagi nogiron bolalar uchun 109 ta maktab-internatlar (nogironligi bo‘lgan bolalar uchun 89 ta ixtisoslashtirilgan maktab va 23 ta bolalar o‘qiydigan va davolanadigan kengaytirilgan parvarishlash muassasalariga ega maktab-internatlar) hamda 122 ta ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta‘lim muassasalari tomonidan taqdim etilgan. jismoniy nuqsonlari bo‘lgan bolalar. O‘zbekiston Xalq ta‘limi vazirligi qoshidagi Bolalarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va rehabilitatsiya boshqarmasi sobiq boshlig‘i Oxunova (2007) fikricha² “Ta‘lim to‘g‘risida”gi milliy qonunda alohida ehtiyojli bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktablar tashkil etish ko‘zda tutilgan. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi qonuni (1997-yil) ehtiyoj va talablarga javob beradigan ixtisoslashtirilgan maktablar tashkil etishni har tomonlama qo‘llab-quvvatlashini ta’kidladi.

Darhaqiqat, Qonunning “Jismoniy yoki psixiatrik rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalar va o‘smirlarni tarbiyalash”³ 23-moddasida: “Jismoniy va psixiatrik rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalar va o‘smirlarni tarbiyalash uchun maxsus ta‘lim muassasalari tashkil etiladi”, deyilgan. Nogiron bolalar nogironlikning og‘irligiga qarab toifalarga bo‘linadi va turli muassasalarga tayinlanadi. Vazirlar Mahkamasining “Nogironligi bo‘lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan davlat ta‘lim muassasalari to‘g‘risidagi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi qaroriga muvofiq (23-band) yengil yoki o‘rtacha darajadagi aqliy yoki jismoniy rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalar “Mehribonlik” nomli internat muassasalariga o‘tkaziladi. Nogironlikning og‘ir shakllariga ega bo‘lganlar uchun, qoidalar boshqacha. Farmonning 25-bandida ta’kidlanganidek, ular Sog‘liqni saqlash vazirligi tasarrufidagi “Muruvvat” deb nomlangan turar-joy muassasalariga yoki kasanachilikka biriktirilgan. Sobiq Sovet Ittifoqida og‘ir yoki ko‘p nogironligi bo‘lgan bolalar "ta'limga yaroqsiz" toifasiga kirdi va maxsus ta'lim tizimidan chetlashtirildi. Ular yopiq muassasalarga yuborilgan ularga faqat parvarish va tibbiy yordam ko‘rsatilgan. Ko‘rinib turibdiki, O‘zbekiston maxsus ta‘lim tizimi o‘sha davrdan beri jiddiy o‘zgarishlarga uchramagan.

² Akhunova, M. (2007, 29 – 31 October). Ways and perspectives of inclusive education development in the Republic of Uzbekistan // Paper presented at the Inclusive Education: The Way to the Future. Third Workshop of the IBE Community of Practice, Commonwealth of Independent States (CIS), - Minsk, Belarus.

³ [electron resur] <https://lex.uz/docs/-2690524?ONDATE=02.04.2019> (murojaat sanasi 02.10.2023)

O‘zbekistonda, avvalroq ta’kidlanganidek, nogiron bolalar va yoshlarning katta qismi ta’limning barcha bosqichlarida, jumladan, kasb-hunar va oliy ta’limda ham alohida holatda qolmoqda. O‘zbekiston nogironlar jamiyati (2014) ma’lumotlariga ko‘ra, bolalar va O‘zbekistonda imkoniyati cheklangan yoshlarga sifatli ta’lim olish uchun teng imkoniyatlardan mahrum. O‘zbekistonda bor yo‘g‘i to‘rtta ixtisoslashtirilgan kollej bor va bu kollejlarda cheklangan miqdordagi kasblarni taklif etadi. Agar nogiron yoshlar boshqa kasbga intilsa, ular oddiy kollejlarga borishlari kerak, ammo bu ular uchun ko‘pincha haqiqiy emas. Birinchidan, ular kollejlarga umumiy asosda kirishlari kerak, bu ularning ko‘plari uchun qiyin, chunki ular nogiron bo‘lmagan tengdoshlari bilan akademik jihatdan raqobatlasha olmaydi. Ikkinchi, O‘zbekiston nogironlar jamiyati ta’kidlaganidek, u yerda foydalanish mumkin bo‘lgan infratuzilma mavjud emas. Oliy o‘quv yurtlarida o‘qish istagida bo‘lganlar ham xuddi shunday to‘siqlarga duch kelishadi, biroq u yerda ta’limning qimmatligi tufayli ahvol yomonroq. Ko‘pchilik nogiron bolalar va yoshlar kam ta’minlangan va ko‘p bolali oilalardan. Bunday oilalarda ota-onalar barcha farzandlarining o‘qishi uchun pul to‘lashga qodir emaslar.

Keyingi yillarda davlatimiz tomonidan ta’lim olishida qiyinchiligi bo‘lgan ya’ni maxsus ehtiyojli bolalar va o‘smirlarni maxsus muassasalarda ta’lim olishi bilan bir qatorda ularni kobiliyat va imkoniyat darajasini e’tiborga olgan holda umumta’lim muassasalarida integratsiya va inklyuziv usulda ta’lim tarbiya olishiga ham etibor berilmokda. O‘zbekiston respublikasining davlat qonunlari, me’yoriy hujjatlarda ushbu masala qayd etilgan.

Gender ijtimoiy - siyosiy markaz tomonidan har-xil toifadagi axoli guruhlari urtasida o‘tkazilgan so‘rovnomalarda umumta’lim tizimida bolalarning birgalikda o‘qitilishiga jamiyatning munosabati va tayyorligi qaydarajada ekanligini aniqlashdan iborat edi. O‘rganish natijasida shu narsa aniqlandiki O‘zbekistonda istiqomat qiluvchi fuqarolarning ko‘pchiligi ya’ni 62% nogiron bolalarni maxsus maktablarda o‘qitilishi kerak deb ta’kidlashgan. Bunday alohida o‘qitish tarafdorlarini ko‘pchiligini eshitishida va ko‘rishida nogironligi bo‘lganlar. Lekin tayanch-harakati a’zolari falajlangan nogiron bolalarning har bir 4 sidan biri umumta’lim maktablarida o‘qish tarafdorlari. Gender va siyosiy, ijtimoiy tadqiqot markaz ekspertlarining tadqiqoti xulosasiga ko‘ra an’anaviy shakllangan maxsus ta’lim muassasalari pedpoglar bilan hisoblashish zarur deb ta’kidlaydi. Agarda ota-onalar nogiron bolalarini umumta’lim maktablarida o‘qitishni xoxlashsa, ular banday huquqlarga egadirlar. Bu borada xalqaro va mahalliy ekspertlar fikricha, imkoniyati cheklangan nogiron bolani umumta’lim maktabida o‘qishi nafaqat ota-onalar uchun shuningdek davlatga ham foydali. Chunki maxsus ta’limga ajratilgan

moliyaviy byudjet nogiron bolalarni umumta'lim maktablarda uqitishiga qaraganda birnecha bor oshadi. Xatto umumta'limni nogironlarga qulay qilib qayta jixozlash yoki ta'mirlashga sarflaydigan mablag' maxsus ta'limga ajratiladiganga nisbatdan ancha kam. O'tkazilgan so'rovnomalardan ma'lum bo'ldiki maktab va oliy ta'lim tizimini qurilishi nogiron o'quvchilarni qabul qilishga tayyor emas, chunki infratuzilmalar: yo'lakchalar, binolarga o'rnatilgan qurilmalar, zinapoyalar, maxsus yordamchi texnik vositalar (kompyuterlar), maxsus individual rivojlantiruvchi dasturlar, darsliklar etishmaydi. Mavjud bo'lgan muammolar bilan bir qatorda uni echimi ham asta sekin hal qilinmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim strategiyasini rivojlantirish ko'p muddatli vaqtni talab qiladi. Bu ta'limni rivojlantirish uzliksizlikni va uni tadbiq qilishga bosqichma – bosqich kompleks yondashuvni amalga oshirish kerak.

Yuqorida aytilganlardan kelib chiqib, biz mamlakatimizda nogironligi bo'lgan shaxslarning to'laqonli turmush tarzini olib borishlariga, faol hayot kechirishlariga. jamiyatning iqtisodiy va siyosiy hayotida ishtirok etishlari, shuningdek fuqarolik majburiyatlarini bajarishga ko'maklashuvchi mamlakatimizda inklyuzivlikni rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan siyosatni zamonaviy voqelikdan kelib chiqqan holda dolzarb va muhim deb hisoblaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Akhunova, M. (2007). Ways and perspectives of inclusive education development in the Republic of Uzbekistan // Paper presented at the Inclusive Education: The Way to the Future. Third Workshop of the IBE Community of Practice, Commonwealth of Independent States (CIS), - Minsk, Belarus.
2. Evans, I. M., Salisbury, C. L., Palombaro, M. M., Berryman, J., & Hollowood, T. M. (1992). Peer interactions and social acceptance of elementary-age children with severe disabilities in an inclusive school. *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps*, 17(4). – P. 205-212.
3. Hamkorlik chegara bilmas // Bola va Zamon. – 2006. – №1(2). – B. 10-11.
4. Nam G. Inclusive education for children and young people with disabilities in Uzbekistan: The perspectives and experiences of key players. A thesis submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in Division of Education. – The University of Waikato, 2021. – 277 p.
5. Nussbaum, Martha C. Human Functioning and Social Justice: In Defense of Aristotelian Essentialism. *Political Theory* 20(2): – Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1992. – P.202–246.

6. Pritchard, James B., In the Ancient Near East: Volume II. A New Anthology of Texts and Pictures. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 1958. – P. 220–221.
7. United Nations Statistics Division. . Summary statistics: Uzbekistan. Retrieved from <https://data.un.org/CountryProfile.aspx?crfName=UZBEKISTAN>

ЧИТАТЕЛЬСКАЯ ГРАМОТНОСТЬ У УЧАЩИХСЯ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА

Досмурзаева Айжан Оразбековна, базовый докторант Ташкентского государственного педагогического университета имени Низами

Аннотация. В данной статье рассматривается понятие читательской грамотности у учащихся с нарушениями слуха и его влияние на успешность обучения в школе и дальнейшая их социализация.

Ключевые слова: читательская грамотность, социализация, учащиеся с нарушениями слуха.

Annotatsiya. Ushbu maqolada eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda o'qish savodxonligi tushunchasi va uning maktabdagi muvaffaqiyat va ularning keyingi ijtimoiylashuviga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: o'qish savodxonlik, ijtimoiylashuvchilik, eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilar.

Abstract. This article examines the concept of reading literacy among students with hearing impairments and its impact on the success of schooling and their further socialization.

Key words: reading literacy, socialization, hearing impaired students.

В современном образовательном процессе особое внимание уделяется каждому ученику, вне зависимости от его особенностей и потребностей. Одна из ключевых задач, стоящих перед системой образования, — это обеспечение равного доступа к знаниям для всех, включая детей с особыми потребностями. Особой категорией в данной ситуации являются учащиеся с нарушением слуха, для которых развитие читательской грамотности становится не только вызовом, но и необходимым условием для их полноценной интеграции в общество. Согласно данным Всемирной организации здравоохранения, около 466 миллионов человек во всем мире имеют значительные нарушения слуха, из которых большинство — это дети [1]. Учебные заведения не всегда готовы предоставлять необходимые условия и методическую помощь, что может привести к снижению уровня достигнутых навыков чтения и понимания. Исследования показывают, что дети с нарушениями слуха могут иметь более низкие уровни сформированности читательских навыков (например, чтение, понимание текста и интерпретация) по сравнению с их сверстниками, имеющими нормальный слух. Ковалев А. В. обсуждает, что дети с

нарушениями слуха имеют особые трудности при восприятии устной речи и звуковой информации, что может негативно сказываться на формировании навыков чтения [2].

Понимание читательской грамотности как основа формирования навыков. Читательская грамотность представляет собой умение не только читать, но и анализировать, интерпретировать текст, а также извлекать из него информацию в зависимости от конкретной цели и ситуации. В своей работе Грэй Э. акцентирует внимание на ключевых аспектах взаимосвязи между читательской грамотностью и процессом обучения. Он утверждает, что высокий уровень читательской грамотности напрямую влияет на академическую успеваемость студентов. Понимание текстов и умение работать с информацией становятся важными навыками для достижения успеха в различных учебных дисциплинах. Также подчеркивает, что читательская грамотность не ограничивается лишь навыками декодирования текста. Она требует способности анализировать, интерпретировать и критически осмысливать информацию. Это особенно важно в условиях, когда студенты сталкиваются с большим объемом информации [3].

Важно понимать, что для детей с особыми потребностями данный процесс может быть более сложным и требует особого подхода и методов обучения. Как показывает практика, учащиеся с нарушением слуха часто сталкиваются с трудностями в понимании текста из-за недостатка словарного запаса и специфических трудностей, связанных с осмыслением прочитанного. Рассмотрение готового текста через призму анализа его структуры, героев, тематики и даже эмоционального окраса значительно масштабирует их навыки и понимание. Дети с нарушениями слуха часто сталкиваются с проблемами в освоении устной речи, что сказывается на освоении письменного языка. Они могут испытывать затруднения в понимании грамматических структур и словесных конструкций, из-за чего теряется возможность полноценного восприятия прочитанного. Это вызывает задержку в формировании языковых навыков, необходимых для успешного чтения.

Методы работы с текстом для повышения читательской грамотности. На базовом уровне процесс обучения читательской грамотности должен включать в себя несколько этапов: подготовка, восприятие текста, анализ, обобщение и интерпретация. Ключевым аспектом на всех этих этапах является работа с разнообразными текстами: художественными, научными, публицистическими и др. Особое место занимают литературные

произведения, которые могут быть использованы для изучения не только литературных стилей, но и культурных, исторических контекстов.

Начальный этап работы с текстом начинается с его подготовки: обсуждения тематики, мотивации героев и даже авторского замысла. Важно, чтобы ученики уже на начальной стадии начинали формировать у себя представление о том, о чем пойдет речь, и какой смысл они могут извлечь из прочитанного. Это может быть реализовано через следующие задания, такие как: мини-дискуссии о прочитанном; работа в группах; разделение на команды, которые будут изучать разные аспекты текста; использование визуальных материалов, таких как картины или видео-ролики, которые могут помочь ученикам понять контекст действия.

Когда текст будет прочитан, основной метод работы — это анализ. Здесь учителя могут применять несколько подходов, включая выборочное чтение, анализ отдельных фрагментов и даже совместное чтение с последующим обсуждением. Задача состоит в том, чтобы учащиеся научились задавать себе вопросы по содержанию и структурным элементам текста:

- Почему герои принимают те или иные решения?
- Каковы основные темы произведения?
- Как автор передает свои мысли и чувства?

Эти вопросы способствуют развитию критического мышления и глубинного восприятия текста, что явно важно для формирования полноценной читательской грамотности у детей с особыми потребностями.

Интерактивные методы для вовлечения учащихся. Современное обучение невозможно представить без использования интерактивных методов, которые помогают учащимся активно участвовать в образовательном процессе. Эти методы способствуют созданию атмосферы сотрудничества и углубленного понимания содержания. Интерактивные занятия могут принимать различные формы: от групповых дискуссий и ролевых игр до создания мультимедийных проектов.

Учитывая особенности восприятия информации учащимися с нарушением слуха, важно вовлекать их в активное обсуждение текста. Учитель может предложить создать небольшие группы, где каждый участник будет представлять своего персонажа и, исходя из этого, обсуждать его мотивацию и поступки. Это упражнение не только укрепляет понимание текста, но и помогает развивать навыки коммуникации, что является важным аспектом для социальной интеграции таких учащихся. Креативные подходы к обучению помогают сделать чтение увлекательным занятием. Например,

можно предложить ученикам изобразить сцены из книги в форме пантомимы или создать собственные иллюстрации к произведению. Процесс создания чего-то нового вокруг прочитанного текста углубляет понимание и предлагает возможность использовать творческий потенциал учащихся. Это, в свою очередь, способствует развитию их читательского интереса, который напрямую влияет на их активность и усидчивость на уроках.

Эмоциональный аспект работы с текстом. Другим важным моментом является эмоциональное восприятие текста. Учащиеся должны уметь не только анализировать текст, но и сопереживать героям, понимать их эмоции, мотивы и переживания. Это требует от учителя создания образовательной среды, в которой подразумевается открытое обсуждение чувств и эмоций, вызванных текстом. Может быть полезно использовать различные методики по распознаванию эмоций и их интерпретации: чтение вслух эмоционально насыщенных отрывков; обсуждение эмоционального состояния героев и его влияния на поступки; создание таблицы эмоций, где ученики могут описывать чувства персонажей в различных ситуациях. Такой подход позволяет учащимся с нарушениями слуха более глубоко понимать прочитанное и развивать не только свою читательскую грамотность, но и эмоциональную сферу, которая так необходима для полноценного взаимодействия в обществе.

В заключение, очевидно, что формирование читательской грамотности у учащихся с особыми потребностями является многогранным и комплексным процессом. Важно понимать, что успешное обучение требует индивидуального подхода и использования разнообразных методов, которые учитывают психофизические особенности этих учащихся. Кроме того, центральную роль в этом процессе играют интерактивные методы обучения и креативные подходы, которые делают чтение более доступным и интересным. Работа с текстом не только развивает читательские навыки, но и помогает формировать у учащихся критическое и аналитическое мышление, коммуникативные навыки, а также эмоциональный интеллект. Все это содействует их социальной адаптации и интеграции в общество. Таким образом, владение технологиями работы с текстом и читательская грамотность становятся весомыми факторами успеха не только в учебе, но и в жизни в целом.

Литература

1. Ковалев А. В. «Тренировка навыков чтения у детей с нарушениями слуха». СПб.: Речь, 2018.
2. Маслова, О. В. «Специальное обучение чтению». М.: Наука, 2016.
3. Шмидт, Л. С. «Проблемы освоения чтения у детей с нарушениями слуха». М.: Институт коррекционной педагогики, 2019.
4. Грэй, Э. (2009). «Literacy and Learning: A Review of the Research».
5. <https://www.who.int/ru/>

Psychoemotional disorders in men with infertility

Majidova Y.N., Rakhmonov I.A., Azimova N.M.

Relevance: Infertile marriage is a problem on both the psychological and social spectrum in Uzbekistan, where starting a family is associated with procreation. Therefore, any problems in this area, the lack of a timely desired pregnancy lead to a state of chronic stress in the family, which is fraught with family conflicts, subsequently with the development of sexual dysfunctions, neurotic and somatic disorders (1,2,3).

Materials and research methods: To fulfill the goals and objectives set for the dissertation research, 80 men from 18 to 33 years old were examined, from partner couples who had been in infertile marriage for more than 2 years, the control group consisted of 30 practically healthy men. We divided the men, according to the nature of the infertile marriage, into 2 groups: the 1st group (main) consisted of 50 men with various fertility disorders, and the 2nd group (comparison) consisted of 30 men with normal reproductive function in whom the cause of the infertile marriage was the female factor. In addition, a control group was examined, which consisted of 30 practically healthy men, married and with children.

Research results: More than 90% of men in infertile marriages had various kinds of complaints; in the main group this figure was 98%, and in the comparison group 80%. Patients in the study groups complained of psycho-emotional disorders - 96% and 76.7%, respectively. Another common complaint among men with infertility was general weakness (82%), while in the group with the female factor of infertile marriage, general weakness bothered only 37% of patients. Headaches were noted only in 38% of cases among people in the main group, and in 27% among men in infertile marriages due to female factor infertility. There were also complaints about dysfunction of the genitourinary system, the presence of pain during urination was noted in 50% of cases, while the presence of pathological discharge from the urethra was noted in 18 (36%) patients. The presence of pain in the testicles and pelvic area was noted in 50% (34) of cases, dyschromia of the ejaculate and a change in its consistency was noted in 24% (12) of cases.

Psycho-emotional disorders in the form of neurasthenia significantly prevailed in men with infertility, while the most common complaints of a neurasthenic nature were irritability, general weakness and sleep disturbance. These complaints were observed significantly more often in the main group (90%, 82% and 62%,

respectively), while in the comparison group these figures were 50%, 36.7% and 33.3%, respectively.

weakness and sleep disturbance. Complaints such as a feeling of tension were more common among men in infertile marriages, but there was no statistical difference between the main group (30%) and the comparison group (20%).

Decreased cognitive function was more often reported in the group of men with impaired fertility (22%), while the difference in the group was 10%. It should be noted that these complaints in the studied individuals did not resolve after rest.

Dysfunction of a sexual nature occupied the main level among all clinical aspects of neurasthenia; in males, this disorder was manifested by premature ejaculation and weak erection, as well as a low level of sexual desire, in the main group it was 52%, in the comparison group 20%.

Individuals with neurasthenia also noted high sensitivity to high-pitched sounds, noise, and bright lights; these manifestations were also noted in most of the patients we studied.

Conclusions: aggravated premorbid background and psycho-emotional disorders in the form of neurasthenia significantly prevailed in men with infertility, while the most common complaints of a neurasthenic nature were irritability, general weakness and sleep problems.

Literature:

1. Chernykh V.B., etc. // Andrology and genital surgery. - 2018.- No. 2, T.19. From 41-49.
2. Devyatov D.V., Malishevskaya M.V., Blagoveshchenskaya I.V. [The relationship between neurotic personality traits and self-esteem in patients with adaptation disorders.](#)//[Bulletin of the Samara Humanitarian Academy. Series: Psychology.](#) 2018.No. 1 (23). pp. 70-79.
3. Devyatov D.V., Blagoveshchenskaya I.V. [Features of self-esteem and personality characteristics in patients with neurotic disorders.](#)//[System integration in healthcare.](#) 2019.No. 2 (44). pp. 32-37.

Psychoemotional and cognitive disorders in chronic cerebral ischemia

Adhamova M.A.

Scientific supervisor: Majidova Ya.N., Azimova N.M.

Tashkent Pediatric Medical Institute.

The purpose of the study was an assessment of the cognitive and psychoemotional sphere in patients with chronic cerebral ischemia.

Materials and research methods: The study included 40 patients with stage 1-2 CCI aged from 50 to 65 years, with a predominance of men over women (22 (55%) versus 18 (45%)). Clinical symptoms in 13 (32.5%) patients corresponded to stage 1 CCI, in 27 (67.5%) patients - stage 2 CCI with mild and moderate cognitive impairment (DSM5 classification). The state of the cognitive sphere was studied using a short test for assessing the mental sphere - Mini Mental State Examination (MMSE), which allows quantitative assessment of general cognitive deficit. To assess the severity of psycho-emotional disorders, the Beck Anxiety Scale (BAS) and the Hamilton Depression Scale (HDS) were used.

Research results: During observation, in patients with stage 1 CCI, the total MMSE score was 27.8 ± 0.41 points, while in the group of patients with stage 2 CCI it was 23.6 ± 0.09 points. At the time of inclusion in the study, all patients showed disturbances in the emotional sphere. A study of the psycho-emotional state using clinical depression scales showed that depressive syndrome is typical in the group of patients with CCI: the average score of anxiety disorders on the Beck Anxiety Scale in the group of patients with CCI stage 2 was 9.2 ± 2.1 , which corresponds to Beck slight anxiety, whereas in the group with stage 1 CCI - 7.1 ± 1.4 points. The results on the Hamilton Depression Scale (HDS) averaged 13.3 ± 2.1 points in the group with stage 2 CCI, which corresponds to mild depression, while in the group of patients with stage 1 CCI it was 9.3 ± 2.1 points.

Conclusions: with CCI, an increase in neurological symptoms is combined with a worsening of cognitive and depressive disorders. The development of cognitive and depressive disorders correlates with more extensive focal brain damage and more pronounced vascular disorders.

Literature:

1. Antipenko E.A., Deryugina A.V., A.V. Gustov Systemic stress-limiting effect of mexidol in chronic ischemia of the brain // S.S. Korsakov Journal of Neurology and Psychiatry, No 4, 2016, pp. 28-31
2. Voronina T.A. Pioneer of antioxidant neuroprotection. 20 years in clinical practice // Russian Medical Journal. Neurology, No1, 2016.
3. Zakharov V.V. et al. Chronic Cerebral Circulation Insufficiency: A Description of a Clinical Case // Therapeutic Archive, No4, 2016, pp.93-98

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ

**Махмудова Муборак Фрунзаевна, старший преподаватель
Узбекского государственного университета мировых языков**

Аннотация. В данной статье обращено внимание развитию творческих способностей у студентов.

Ключевые слова: студент, преподаватель, творчество, способность, развитие, воспитание, педагогика, деятельность, знание, активность, задание.

Abstract. This article focuses on the development of creative abilities in students.

Key words: student, teacher, creativity, ability, development, education, pedagogy, activity, knowledge, activity, task.

В настоящее время требования, предъявляемые к уровню готовности студентов к будущей профессиональной деятельности, требуют разработки необходимых теоретических и практических мер в этом направлении. Процесс познания у студента происходит в результате творческой деятельности. В процессе выполнения студентом данного ему задания ощущается потребность в деятельности, которая имеет четкую целенаправленность, спланированность, нормы и критерии, самосознание для проявления поисковой и творческой деятельности. Это обуславливает усвоение студентом знаний об объектах окружающего мира, порождает эффективность обучения, требует опоры на предыдущие виды деятельности. Вопрос развития творческих способностей у личности, который с незапамятных времен является началом творчества, до настоящего времени интересует как педагогов, непосредственно занимающихся воспитанием студентов, так и исследователей.

Образование и воспитание, становление личности в обществе, развитие способностей по-прежнему остаются актуальнейшими вопросами педагогики. Проблема разработки технологии формирования творческой активности у студентов является одной из многогранных педагогико-психологических социальных задач и является одной из актуальных задач социального развития и прогресса общества.

Высшее образование считается важным этапом системы непрерывного образования. Его основная цель – обеспечение всестороннего развития

личности студента, реализация его способностей, формирование навыков, необходимых для обучения, непрерывного образования и подготовки к успешной профессиональной деятельности. Разработка учебных программ, силлабусов, усовершенствование государственных требований к развитию студентов предоставила широкие возможности для эффективной реализации высшего образования в системе непрерывного образования. В учебной программе отмечается, что при организации развивающей среды в высшем образовательном учреждении важное значение приобретает учет возрастных особенностей и потребностей студентов. При этом содержание наглядно-развивающей среды высшего образовательного учреждения должно соответствовать общечеловеческим и культурно-историческим ценностям; национальным традициям; особенностям образовательной среды, содержание которой должно способствовать формированию основ критического и пространственного мировоззрения, успешной социальной адаптации студента.

Безусловно, подобные инновации, направленные на обновление высшего образования в соответствии с как по форме, так и по содержанию, требуют от педагогов подхода к воспитанию студента, его готовности к обучению, исходя из требований времени. Процессы в центрах развития, организованные в группах организаций высшего образования, помогают студентам постоянно приобретать и закреплять новые знания. Основная цель центров развития – научить студентов самостоятельно пополнять свои знания и адаптироваться к происходящим процессам обновления.

Творчество возникает в различных ситуациях деятельности. Любопытство включает в себя процесс от наивысшего проявления творчества в сознании личности до вдохновения, стремления и т.д. Потребность личности в творческой деятельности выражает стремление к новому, целенаправленному творчеству в деятельности. Любые зачатки творческой деятельности у студентов не могут созреть вне учебно-воспитательной деятельности.

Выявление талантов у курсантов в учебно-воспитательном процессе, предоставление им возможности проявить свою активность с высшего возраста, развитие у них творческих способностей является залогом воспитания конкурентоспособных кадров, способных в будущем проявить высокий потенциал, общественную активность, проницательный ум, исследовательские способности, что соответствует идее одного из

приоритетов нашего государства – воспитания разносторонне развитой личности.

Формирование творческой активности у студентов в высшем образовании является важной составляющей учебно-воспитательного процесса [1]. Возрастные и психологические особенности студентов, являющихся активными и ведущими субъектами высшего образования, а также специфические аспекты лингвистических дисциплин требуют от преподавателя творческого подхода.

Центры развития, организованные на основе программы, предоставляют студентам следующее содержание: принятие и внедрение изменений; критическое мышление; сделать выбор; сообщать о проблемах; проявление творческих, мыслительных и изобретательских возможностей; забота о студентах, обществе, стране, окружающей среде.

Высокое усвоение содержания учебного материала связано с эффективным применением различных технологий, которые динамично развивают технологии и внедряются во все сферы человеческой деятельности. Ведь будущим учителям потребуются всестороннее образование и знания из различных областей техники, науки и техники. К примеру, STEAM позволяет студентам проводить исследования как ученый, формировать технологии, проектировать как инженер, творить как художник, аналитически мыслить, как математик через игру. Сегодня STEAM-образование развивается как одно из основных направлений в мире и основано на интеграции пяти направлений в единую образовательную схему при применении практического подхода. Условиями такого образования являются его непрерывность и развитие у студентов способности к общению в группах, где они собирают идеи и обмениваются идеями. В связи с этим, в основной учебный план включены модули логического мышления, такие как легио-технологии, детские исследования, STEAM (S – наука, T – технология, E – инженерия, A – искусство, M – математика), современный подход, объединяющий науку, технологию, инженерию, искусство и математику. STEAM помогает студентам развивать следующие важные характеристики и навыки: всестороннее понимание проблем; креативное мышление; инженерный подход; критическое мышление; понимание и применение научных методов; понимание основ дизайна. Благодаря STEAM-подходу студенты познают мир и раскрывают свои способности, формируют свои интересы, развивают креативный образ мышления, чтобы приобретать навыки по умению выходить из критических ситуаций, развивать командные формы работы и основы

лидерства, это, в свою очередь, обеспечивает совершенно новый уровень развития студентов. Самостоятельное решение всех проблем, достижение цели приносит студентам вдохновение, победу и радость. Каждая победа вселяет больше уверенности в своих силах. Программы STEAM также характеризуются активным общением и групповой работой. На этапе обсуждения они чётко и логично излагают своё мнение. Задача STEAM-образования в высшем образовании состоит в том, чтобы создать исходные условия для развития интереса.

Для студентов, изучающих русский язык и литературу, весьма важно делать акцент на развитие лингвистических способностей. STEAM очень интересна и динамична для студентов, поскольку у них повышается интерес на всех этапах STEAM-образования, которое состоит из шести шагов: вопрос (задание), обсуждение, проектирование, построение, тестирование и улучшение. Эти шаги являются основой системного проектного подхода. В свою очередь, сотрудничество и совместное использование различных возможностей является основой творчества. В то же время использование науки и технологий у студентов может создавать новые инновации.

Рационально организованная социально-духовная среда побуждает студентов к поиску, проявлению инициативы, проявлению своих творческих способностей. При этом преподаватели должны иметь четкое представление о том, как идет развитие студента, а для этого необходимо постоянно следить за ним [2]. На развитие творческих способностей у студентов положительно влияют различные виды творческой деятельности.

Творческие способности – это индивидуальные характеристики качества личности, определяющие успешность различных видов творческой деятельности. Поскольку элемент творчества может быть в любом виде человеческой деятельности, то уместно говорить о творчестве лингвистическом, художественном, техническом, математическом, музыкальном, спортивном, историческом и т.д.

Педагоги утверждают, что творческие увлечения положительно влияют на личность, независимо от возраста, но особенно важны они для студентов в период приобретения специальностей. Есть несколько причин ввести творчество в повседневную жизнь и развивать творческие способности студентов, поскольку арт-терапия успокаивает, снимает стресс и страх, отвлекает от негативных эмоций, снижает уровень агрессии. Творчество помогает учиться, освобождает мозг и помогает найти решение сложной проблемы и развивает эмпатию. Значит, креативность относится к

многогранной мыслительной способности личности, которая может находить нестандартные решения в различных ситуациях.

Литература

1. Азизходжаева Н.Н. Технология подготовки учителей. – Т.: ТДПУ, 2000. – 52 с.
2. Бой В., Ньюкалов В. Развитие творческого мышления. – М., 2008.

IJTIMOIIY MADANIY TARAQQIYOT JARAYONIDA TILNING TRANSFORMATSIYALANISHI

Abduraxmonova Yulduz Munis qizi
Toshkent viloyati Yuqori Chirchiq tumani
7-sonli umum ta'lim maktabi tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu tezisdagi ijtimoiy madaniy taraqqiyot jarayonida tilning transformatsiyalanishi masalalari tahlil etiladi. Til va madaniyat o'rtasidagi murakkab aloqalar, til transformatsiyasining sabablari va jarayonlari, shuningdek, uning madaniyatga ta'siri ko'rib chiqiladi. Tilning o'zgarishi, ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar, globalizatsiya va texnologik rivojlanish bilan bog'liq ravishda yangi so'zlar va iboralar paydo bo'lishi va o'zgarishi yoritiladi. Maqsad, til transformatsiyasining ijtimoiy madaniyatga bo'lgan ta'sirini chuqurroq anglash va bu jarayonlarni o'rganishdir.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy madaniyat, Til transformatsiyasi, Jismoniy o'zgarishlar, Madaniy aloqalar, Kommunikativ ehtiyojlar.

Kirish

Ijtimoiy madaniyat va til o'rtasidagi o'zaro aloqalar murakkab va ko'p qirrali bo'lib, til ijtimoiy madaniyatning aks-sadosi va uning rivojlanishining muhim omillaridan biridir. Til transformatsiyasi ijtimoiy o'zgarishlar, madaniy o'zgarishlar va kommunikativ ehtiyojlar natijasida yuzaga keladi. Ushbu tezisdagi til transformatsiyasining asosiy sabablarini, jarayonlarini va uning ijtimoiy madaniyatga ta'sirini tahlil etamiz.

Til va ijtimoiy madaniyat o'rtasidagi bog'lanish

Til ijtimoiy madaniyatning asosiy vositasi hisoblanadi. U fikrlar va hissiyotlarni ifodalash, bilim almashish va madaniyatni saqlab qolish uchun xizmat qiladi. Til transformatsiyasi madaniyatning o'zgarishi bilan bog'liq. Ma'lum bir davrda til ijtimoiy guruhlar o'rtasida aloqalarni o'rnatish va madaniy qadriyatlarni uzatishda muhim rol o'ynaydi.

Til transformatsiyasining sabablari

Til transformatsiyasi bir qator ijtimoiy, madaniy va texnologik omillar ta'siri ostida sodir bo'ladi:

- **Ijtimoiy o'zgarishlar:** Jamiyatdagi o'zgarishlar, misol uchun, siyosiy va iqtisodiy inqiloblar, urushlar, migratsiya jarayonlari tilning transformatsiyasiga sabab bo'lishi mumkin. Bu jarayonlar yangi so'zlar, iboralar va grammatik strukturalarning paydo bo'lishiga olib keladi.

- **Madaniy aloqalar:** Turli madaniyatlar o'rtasida o'zaro aloqalar tilga yangi elementlar qo'shadi. Masalan, ingliz tili global madaniyatning markaziga aylanganida, boshqa tillardan ko'plab so'zlar va frazalar ingliz tiliga kirgan.

- **Texnologik rivojlanish:** Internet va raqamli kommunikatsiya tillarning transformatsiyasini tezlashtirmoqda. Online platformalar, ijtimoiy tarmoqlar va mobil ilovalar yangi til shakllarini yaratadi, qisqa xabarlar, emotikonlar va boshqa kommunikativ vositalar tilga kiradi.

- **Til transformatsiyasining jarayonlari**

Til transformatsiyasi jarayoni quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

- **Qabul qilish:** Yangi so'zlar va iboralar boshqa tillardan qabul qilinadi. Bu jarayon ko'pincha o'zgaruvchan ijtimoiy va madaniy sharoitlarda sodir bo'ladi.

- **Moslashish:** Yangi so'zlar va grammatik strukturalar til tizimiga mos kelish uchun o'zgaradi. Ular tillarning fonetik, morfologik va sintaktik qoidalariga muvofiq ravishda moslashtiriladi.

- **Integratsiya:** Qabul qilingan elementlar tilning umumiy qoidalariga muvofiq ravishda integratsiyalanadi. Bu jarayonda yangi so'zlar va iboralar keng tarqaladi va foydalanuvchilar tomonidan qabul qilinadi.

Til transformatsiyasining madaniyatga ta'siri

Tilning transformatsiyasi ijtimoiy madaniyatga bir qator ta'sir ko'rsatadi:

- **Identifikatsiya:** Til ijtimoiy guruhlar o'rtasida identifikatsiya vositasi sifatida xizmat qiladi. O'zgarishlar bu identifikatsiyani o'zgartirishi yoki kuchaytirishi mumkin.

- **Madaniy qadriyatlar:** Til o'zgarishi madaniy qadriyatlarning o'zgarishini aks ettiradi. Yangi so'zlar va iboralar yangi fikrlar va madaniyatlarni ifodalaydi.

• **Yosh avlod:** Til transformatsiyasi yangi avlodning tilni va madaniyatni qabul qilish usulini belgilaydi. Yoshlar ko'proq zamonaviy va innovatsion tillardan foydalanadi, bu esa madaniyatga yangiliklar kiritadi.

Xulosa

Ijtimoiy madaniy taraqqiyot jarayonida tilning transformatsiyalanishi til va madaniyat o'rtasidagi murakkab o'zaro aloqalarni aks ettiradi. Til o'zgarishi ijtimoiy, madaniy va texnologik omillar ta'sirida sodir bo'ladi. Ushbu jarayonlar yangi so'zlar, iboralar va madaniy qadriyatlarning paydo bo'lishiga olib keladi. Tilning transformatsiyasi madaniyatni saqlash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Afrosiyob, A. (2020). **Til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlar.** Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi.
2. Makarov, M. A. (2021). **O'zbek tilidagi yangiliklar.** Tashkent: Sharq.
3. Ivanov, D. N. (2023). **Zamonaviy kommunikatsiya va til.** Almaty: Qazaq University Press.
4. Khudoyberdiev, O. (2020). **Yoshlar va yangi texnologiyalar.** Tashkent: O'zbekiston matbuot nashrlari.

**Global iqlim o'zgarishlari sharoitida tabiiy resurslardan
foydalanishda geoaxborot tizimlaridan foydalanish
(Respublikamiz misolida)**

Amangeldiyeva Umida Joldasbayevna

UzMU tayanch doktoranti

umidaamangeldieva@gmail.com

Sultamuratova Zaure Axmet qizi

QDU stajyor o'qituvchisi

sultamuratovazawre@gmail.com

Annotatsiya:

Global iqlim o'zgarishlari, resurslardan foydalanish va geoaxborot tizimlarining (GAT) rolini o'rganish zamonaviy tadqiqotlarning dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Ushbu maqolada, O'zbekiston Respublikasi misolida, iqlim o'zgarishlarining tabiiy resurslarga ta'siri va GATning ushbu jarayonlarni boshqarishda qanday yordam berishi tahlil qilinadi. Iqlim o'zgarishlari ekologik tizimlarga, qishloq xo'jaligiga va suv resurslariga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekistonning mintaqaviy xususiyatlari, jumladan, cho'l iqlimi, suv tanqisligi va tabiiy resurslarning cheklanganligi, bu muammolarni yanada kuchaytiradi. GAT esa geografik ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va vizualizatsiya qilish imkonini beruvchi qulay vosita sifatida xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslar, barqaror rivojlanish, o'zbekiston, suv resurslari, energiya manbalari, ekologik xavfsizlik, innovatsion yechimlar, resurslarni boshqarish, gat, gis,

Абстрактный:

Изучение глобальных изменений климата, использования ресурсов и роли геоинформационных систем (ГИС) является одним из актуальных направлений современных исследований. В данной статье на примере Республики Узбекистан анализируется влияние изменения климата на природные ресурсы и то, как ГАТ может помочь в управлении этими процессами. Изменение климата оказывает негативное воздействие на экосистемы, сельское хозяйство и водные ресурсы. Региональные особенности Узбекистана, в том числе пустынный климат, нехватка воды и ограниченность природных ресурсов, усугубляют эти проблемы. ГАТ служит удобным инструментом для сбора, анализа и визуализации географических данных.

Ключевые слова: изменение климата, природные ресурсы, устойчивое развитие, Узбекистан, водные ресурсы, источники энергии, экологическая безопасность, инновационные решения, управление ресурсами, ГИС,

Abstract:

The study of global climate changes, resource use and the role of geoinformation systems (GIS) is one of the current directions of modern research. In this article, on the example of the Republic of Uzbekistan, the impact of climate change on natural resources and how GAT can help in managing these processes is analyzed. Climate change is having a negative impact on ecosystems, agriculture and water resources. Uzbekistan's regional characteristics, including its desert climate, water scarcity, and limited natural resources, exacerbate these problems. GAT serves as a convenient tool for collecting, analyzing and visualizing geographic data.

Key words: climate change, natural resources, sustainable development, Uzbekistan, water resources, energy sources, environmental security, innovative solutions, resource management, gat, gis,

Global iqlim o'zgarishlari bugungi kunda jahon miqyosida eng muhim muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu o'zgarishlar tabiiy resurslardan foydalanishga, ularning barqarorligini ta'minlashga va atrof-muhitni muhofaza qilishga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu mavzu dolzarbligini quyidagi jihatlar bilan tushuntirish mumkin:

1. Iqlim o'zgarishining ta'siri: Iqlim o'zgarishlari natijasida, qurg'oqchilik, suv taqchilligi, tuproq eroziya va boshqa ekologik muammolar kuchaymoqda. Bu holat tabiiy resurslar, masalan, suv, yer va energiya manbalaridan foydalanishni yanada murakkablashtirmoqda.

2. Respublikamiz tabiiy resurslari: O'zbekiston tabiiy boyliklarga ega bo'lib, ularning barqaror va oqilona foydalanilishi ijodkorlikni talab etadi. Iqlim o'zgarishlari bu resurslarning samarali boshqaruviga yangicha yondashuvlarni talab qiladi.

3. Barqaror rivojlanish: Global iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashishda barqaror rivojlanish tamoyillariga amal qilish zarur. Bu esa energiya manbalarini diversifikatsiya qilish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni oshirish va ekotizimlarni saqlab qolishga qaratilgan choralarni talab qiladi.

4. Ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirlar: Iqlim o'zgarishlari iqtisodiyotning turli sohalariga – qishloq xo'jaligi, energetika va turizm kabi sohalarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy farovonlikni saqlab qolish uchun tabiiy resurslardan oqilona foydalanish muhimdir.

5. Xalqaro hamkorlik: Global masalalar bo‘lgani uchun xalqaro hamkorlik zaruriyatidir. O‘zbekiston boshqa davlatlar bilan tajriba almashishi va birgalikda yechimlar izlash orqali iqlim o‘zgarishi bilan kurashishda ishtirok etishi kerak.

Ushbu jihatlar global iqlim o‘zgarishlari sharoitida tabiiy resurslardan foydalanishni yanada dolzarb masalaga aylantiradi. Respublikamiz misolida bu masala ustida keng qamrovli tadqiqotlar olib borilishi zarur bo‘ladi.

Global iqlim o‘zgarishlari tabiiy resurslardan foydalanishga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu masala, ayniqsa, O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun dolzarbdir. Iqlim o‘zgarishi natijasida yer, suv va boshqa tabiiy resurslarning holati o‘zgarishi mumkin, bu esa iqtisodiyotga va aholi turmush tarziga ta’sir qiladi.

1. Suv resurslari

O‘zbekistonda suv resurslari asosan Amudaryo va Sirdaryo kabi daryolar orqali ta’minlanadi. Iqlim o‘zgarishi bu daryolarning suv darajasini pasaytirishi, qishloq xo‘jaligida sug‘orish tizimini murakkablashtirishi mumkin. Suv tanqisligi va uning sifatining kamayishi yerning unumdorligini pasaytiradi.

2. Qishloq xo‘jaligi

Iqlim o‘zgarishlari qishloq xo‘jaligiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Haroratning oshishi va yomg‘ir miqdorining o‘zgarishi ekinlarning hosildorligiga ta’sir qiladi. Masalan, paxta va bug‘doy kabi asosiy ekinlar uchun zarur bo‘lgan sharoitlar o‘zgarib borayotganini kuzatish mumkin.

3. Energiya resurslari

O‘zbekiston energiya resurslariga boy bo‘lishiga qaramay, iqlim o‘zgarishlari energiya ishlab chiqarishda yangi yondashuvlarni talab etadi. Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish zarurati tug‘iladi, chunki fosil yoqilg‘i manbalari atmosferaga zararli gazlarni chiqaradi.

4. Ekologik muammolar

Iqlim o‘zgarishi natijasida O‘zbekistonning tabiiy ekotizimlari ham zarar ko‘rmoqda. O‘rmonlar kamaymoqda, tuproq eroziyasi kuchaymoqda va biologik xilma-xillik pasaymoqda. Bularning barchasi nafaqat ekologik muammolarni keltirib chiqarmoqda, balki iqtisodiy sohalarga ham salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

5. Ijtimoiy-iqtisodiy ta’sirlar

Iqlim o‘zgarislari orqali yuzaga keladigan tabiiy ofatlar (masalan: qurg‘oqlik yoki toshqin) aholi hayotiga bevosita ta’sir qiladi — bu mehnat migratsiyasini oshirib yuboradi va ijtimoiy muammolarni kuchaytiradi.

Yechimlar

- Suvni tejash texnologiyalarini joriy etish: Sug'orishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash.
- Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish: Quyosh energiyasi yoki shamol energiyasidan foydalanishni rivojlantirish.
- Ekologik monitoring: Tabiatni muhofaza qilish choralarini amalga oshirish va ekologik monitoring tizimini quvvatlash.
- Ta'lim va xabardorlik: Aholining iqlim o'zgarishi bo'yicha xabardorligini oshirish.

O'zbekiston iqlim o'zgarishini hisobga olgan holda tabiiy resurslardan foydalanishni yanada barqaror qilish uchun strategiyalar ishlab chiqishi zarurdir. Bu nafaqat iqtisodiyot uchun foydali bo'ladi, balki kelajak avlodlarimiz uchun ham barqaror yashash sharoitlarini yaratishga yordam beradi.

Global iqlim o'zgarishlari tabiiy resurslardan foydalanishga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbekiston kabi mamlakatlarda geoaxborot tizimlari (GAT) tabiiy resurslarni boshqarishda va iqlim o'zgarishlariga moslashishda muhim rol o'ynaydi. Quyida GATning tabiiy resurslardan foydalanishda qanday qo'llanilishi mumkinligi haqida fikrlar keltirilgan:

1. Resurslarni xaritalash

GAT yordamida yer, suv va boshqa tabiiy resurslarning geografik taqsimotini aniqlash va xaritalash mumkin. Bu jarayon resurslarning mavjudligi, ularning qanday holatda ekanligini aniqlashga yordam beradi.

2. Iqlim o'zgarishlarini monitoring qilish

GAT orqali iqlim o'zgarishlari monitoring qilinishi mumkin. Misol uchun, harorat, yog'ingarchilik va boshqa meteorologik ma'lumotlar to'plab, ularni xaritalar orqali tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'lamiz. Bu esa qishloq xo'jaligi, suv ta'minoti va energiya ishlab chiqarishda strategik rejalashtirishni yaxshilashga yordam beradi.

3. Resurslardan samarali foydalanish

GAT yordamida tabiiy resurslardan samarali foydalanishga erishish mumkin. Masalan, qishloq xo'jaligida ekinlarning joylashuvi va ularga yetarli darajada suv ta'minotini boshqarishda GAT dasturlari qo'llanilishi mumkin.

4. Ijtimoiy-iqtisodiy tahlil

Geoaxborot tizimlari orqali resurslardan foydalanuvchilar (dehqonlar, fermerlar) uchun iqtisodiy tahlil o'tkazish imkoniyati mavjud. Bu esa moliyaviy rejalashtirishda va investitsiyalarni jalb qilishda yordam beradi.

5. Tabiat muhofazasi

Iqlim o'zgarishi natijasida tabiatning muhofaza qilinishi zarurati ortadi. GAT ekologik monitoringda muhim rol o'ynaydi: biologik xilma-xillikni saqlab qolish,

xavf ostidagi hududlarni belgilash va tabiatni tiklash tadbirlarini rejalashtirishda qo'llaniladi.

6. O'qituvchi vosita sifatida

GAT nafaqat ilmiy tadqiqotlarda, balki ta'lim jarayonida ham qo'llanilishi mumkin. Talabalarga geoaxborot tizimlarini qanday ishlatishni o'rgatish orqali kelajakdagi mutaxassislarni tayyorlash mumkin.

Xulosa

Global iqlim o'zgarishlari sharoitida geoaxborot tizimlari tabiiy resurslardan foydalanishni yanada samarali boshqarishga yordam beradi. Respublikamizda GAT-lardan foydalangan holda tabiiy resurslarni tejamkorlik bilan ishlatishda yangi imkoniyatlarga ega bo'lishimiz mumkin.

Takliflar

1. GAT-larni joriy etish: Tabiiy resurslardan foydalanayotgan sohalarda GAT texnologiyalarini kengaytirishni rag'batlantirish.

2. Ta'lim va malaka oshirish: Mutaxassislarning geoaxborot tizimlari bilan ishlash malakasini oshirish uchun seminarlar va treninglar tashkil etish.

3. Ma'lumot almashinuvi: Turli tashkilotlar va davlat boshqaruvi organlari o'rtasida ma'lumot almashinuvi uchun platformalar yaratish.

4. Barqaror rivojlanishga e'tibor berish: Iqtisodiyotning har bir sohasida barqaror rivojlanishni ta'minlaydigan strategiyalarni ishlab chiqishga e'tibor qaratish.

Ushbu takliflar amalga oshirilsa, Respublikamizda tabiiy resurslardan foydalanishda yanada samarali natijalarga erishiladi hamda global iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashda muhim qadam qo'yiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Geoaxborot tizimlari: nazariya va amaliyot" - O'sh davlat universiteti nashri.
2. "Iqlim o'zgarishi: tadqiqot metodologiyasi" - O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
3. "Tabiiy resurslardan foydalanishni boshqarishda geoaxborot tizimlari" - O'zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish qo'mitasi.
4. "Global iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashda innovatsion texnologiyalar" - O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi.
5. Jurnal maqolalari: "Geoaxborot texnologiyalari orqali tabiiy resurslarni boshqarishda yangi yondashuvlar", "O'zbekistonning iqlim o'zgarishi sharoitida suv resurslarini boshqarish".

Psycho-emotional and cognitive background in children with juvenile rheumatoid arthritis

Khamidova N.A.

Tashkent Paediatric Medical Institute

Relevance: One of the neurological complications in patients with juvenile rheumatoid arthritis is a disturbance of psycho-emotional background and cognitive disorders. Due to the lack of a pronounced clinical picture and insufficient awareness in the literature, the topic is topical.

The aim of the study: to study the psycho-emotional and cognitive background in children with juvenile rheumatoid arthritis.

Materials and methods of the study: we examined 70 children with different JA variants aged 6-18 years in the ThasPMI clinic of cardiorheumatology department, among them were 41 (58.5%) boys and 29 (41.4%) girls. Among them, 23 (32.8%) children had oligoarthritic form, 35 (50.0%) had polyarthrite, and 12 (17.1%) - systemic option. Most often, patients had II degree of activity (46.7% children), I was active in 32 (35.6%) and III degree in 17.8% children. To identify cognitive neuropsychological disorders and assess quality of life, all our patients were divided into 3 groups according to age: younger - 19 (27.1%), average - 26 (37.1%) and older - 25 (35.7%) children.

Results and discussion: In URA, the nervous system includes headaches of different genes, autonomic dysfunction, asthenotic manifestations, cognitive impairment, less neuropathy, compression lesions of the spinal cord and peripheral nerves (tunnel syndromes), very rarely cerebral vasculitis. Cognitive function evaluation found significant differences in only a few parameters of psycho-emotional activity, when evaluating attention and memory parameters in patients receiving and not receiving CS, statistical reliability was not identified. Differences between the two subgroups of healthy children are statistically significant ($p < 0.05$) for all four parameters. The reliable reduction in success rates of extended correction tests in a subset of children receiving CS is confirmed by the Duncan multidisciplinary test.

Conclusions: thus, the attention and psychomotor activity parameters of patients receiving hormonal therapy are significantly reduced, which does not allow to exclude explicitly the possibility of their cognitive dysfunction in older age. The regularity of this assumption is further confirmed by the greater severity of cognitive process disorders in older age groups.

Literature:

1. Joss S. Psycho-emotional features in children with Juvenile rheumatoid chronic arthritis, Autoabstract of dis., medical school. 2001 M p24
2. Podkholkova T.V., Kuzenkova L.M., Alekseeva E.I. Psychoemotional aspects of juvenile rheumatoid arthritis, M 2009

Erkin Vohidov she'riyati tilida takrorlar

Haydarova Rushana

"Ideal study"

xususiy maktabi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu ishda Erkin Vohidov she'riyati tilidagi reduplikativ birliklarning so'zlovchi-shoirning maqsadi, nutq vaziyati, davr, sharoit va tinglovchi-she'rxon bilan bog'liq nutqiy-kontekstual, yashirin mano-vazifalarga ega badiiy nutq vositalari sifatida talqin qilish o'zbek tilshunosligining kun tartibidagi dolzarb masala ekanligiga e'tibor qaratildi.

Kalit so'zlar: reduplikatsiya, takror, badiiy takror, fonetik takror, leksik takror, morfologik takror, sintaktik takror, kontakt takror, distant takror

Bugungi kunda jamiyatning taraqqiy etishi, avvalo, fanning oldiga insonning mustaqil va farovon hayot kechirishi uchun zarur bo'lgan amaliy ahamiyatga molik mazmun-mohiyatga ega tadqiqotlar yaratish talabini qo'yimoqda. Bu ilm-fanning barcha sohalarida, xususan, tilshunoslik sohasida ham yangicha yondashish va zamon talabiga javob beradigan tadqiqotlarni amalga oshirish lozimligini ko'rsatadi. Bizga bu borada muhim yo'llanma bo'lib xizmat qilayotgan Prezidentimiz SH. Mirziyoyevning quyidagi so'zlari ham shundan dalolat berib turibdi: "Umuman, men fanni ilgor, taraqqiyot, progress degan so'zlar bilan yonma-yon qabul qilaman. Fanning vazifasi kelajagimizning shakli-shamoyilini yaratib berish, ertangi kunimizning yo'nalishlarini, tabiiy qonuniyatlarini, uning qanday bo'lishini ko'rsatib berishdan iborat, deb tushunaman. Odamlarga mustaqillikning afzalligi, mustaqil bo'lgan millatning kelajagi buyukligini, bu tabiiy bir qonuniyat ekanini isbotlab, tushuntirib berish kerak. Fan jamiyat taraqqiyotini olga siljituvchi kuch, vosita bo'lmog'i lozim"¹.

O'zbek tilshunosligida badiiy nutq uslubidagi takrorlar asosan uch yo'nalishda muayyan darajada tadqiq qilingan: 1. Lingvistik nuqtayi nazardan. 2. Lipgostilistik va lingvopoetik nuqtayi nazardan. 3. Badiiy san'atlarning o'ziga xos turi sifatida. Birinchi turdagi ishlarga "Hozirgi o'zbek adabiy tili", "Ona tili" nomidagi darslik, o'quv qo'llanmalari hamda o'zbek tili grammatikalarida uchraydigan takrorlarga oid ma'lumot-fikrlarni kiritish mumkin. Ikkinchi guruh materiallari badiiy til stilistikasi, lingvostilistika va lingvopoetikaga bagishlangan

ishlardagi badiiy takrorga oid fikr-mulohaza, kuzatishlardan iborat. Chunonchi, P.Qo'ng'urov, S.Karimov, X.Doniyorov va b., B.Yo'ldoshev, M.Yo'ldoshev, N.Afoqova, G.Muhammadjonova, D.Shodiyeva, N.To'lanova, S.Boboeva, S.Boymirzaeva, R.Shukurov ishlari² shular jumlasidandir. Uchinchi guruh kuzatishlariga I.Sultonov, T.Boboevlarning adabiyot nazariyasiga oid ishlarini, shuningdek, badiiy san'atlar va ularning turlarini maxsus yoritishga bagishlangan Yo.Isxoqov, A.Hojiahmedovlarning tadqiqotlarini hamda adabiyotshunoslik terminlarining izohli lugatlari (H. Homidiy va b., N.Xotamov va b., A.Hojiahmedov)dagi mulohazalarni kiritish mumkin.

Qayd qilinganlarga qaramasdan, umuman, badiiy takrorning uslubiy, lingvopoetik xususiyatlarini alohida olingan biror shoir she'riyatidagi badiiy takrorlarning badiiy-funksional xususiyatlarini tekshirish misolida ko'rsatib berish mummoning serqirra va keng ko'lamlilik ekanligi bois dolzarb masalalardan hisoblanadi. Bu fikr atoqli shoir Erkin Vohidov she'riyatidagi badiiy takrorlarga ham to'lig'icha tegishlidir.

1. Takroriy vositalar badiiy tilning badiiyati, obrazlilik va ta'sirchanligini ta'minlaydigan badiiy san'atlarning biri bo'lib, uning emotsional-ekspressiv tasvir va ta'sir imkoniyatlari badiiy tilda, ayniqsa, Erkin Vohidov she'riyati tilida to'liq namoyon bo'ladi.

2. Erkin Vohidov she'riyati tilida badiiy takrorlarning deyarli barcha ko'rinishlari mavjud bo'lib, shoir ulardan o'z she'rlari tilining obrazli, ta'sirchan, original hamda yuksak badiiyat talablariga javob bera oladigan vosita sifatida mohirona foydalangan.

3. Erkin Vohidov she'riyati sodda, ravon, xalqchil vositalarga boy bo'lib, bu xususiyatlar orqali shoir soddalikdan murakkab badiiy usullar tomon, murakkab obrazlilikka intilgan. Shu sababli badiiy takrorlarni yaratishda xalq tilining fonetik-orfoepik (fonostilistik), lug'aviy-ma'naviy hamda mumtoz she'riy obrazlarning yuksak uyg'unligiga erishgan.

4. Erkin Vohidov she'rlari mayin va ravon talaffuz qilinuvchi ohangdor so'z va iboralarga boydir. Ushbu vositalar, bir tomondan, shoir she'rlarining yuksak badiiyatini ta'minlasa, ikkinchi tomondan, uning she'rlariga soddalik, xalqchilik va o'ziga xoslik bagishlagan.

5. Erkin Vohidov takrorning badiiy-lisoniy usul sifatidagi ko'pgina turlaridan foydalangan. Ularni ko'p o'rinlarda o'ziga xos tarzda qo'llagan. Bunday o'ziga xosliklarning asosida takror usuli imkoniyatlariga ijodiy yondashish, ularga milliy

² Adabiyotlar ro'yxatiga qarang.

ruh, xalqchillik bagishlash va badiiy did nuqtayi nazardan baholab qo'llash tamoyillari yotadi.

Erkin Vohidov she'riyatida fanda reduplikatsiya deb yuritiluvchi badiiy takrorlarning g'oyat go'zal namunalari yaratilgan. Birgina "Qaro qoshing" she'rini eslashning o'zi kifoya. O'zbek she'riyatida "q" undosh tovushi bilan bog'liq bunday ta'sir kuchi so'zma-so'z kuchayib alliteratsiya ilk bor dunyo yuzini ko'rgan. E'tibir bering: *Qaro qoshing, qalam qoshing, Qiyiq qayrilma qoshing, qiz. Qilur qatlima qasd qayrab – Qilich qotil qaroshing, qiz. Qafasda qalb qushin qiynab, Qanot qoqmoqqa qo'ymaysan. Qarab qo'ygil qiyo, Qalbimni qizdirsin quyoshing, qiz.* Erkin Vohidov she'riyatida redupplikativ birliklarning ko'pchiligi muallif mahorati tufayli ana shunday so'nati darajasiga ko'tarilgan.

She'riyatda takrorning o'rni nasrga qaraganda nihoyatda salmoqli. Umuman, she'riyat tilini turli xil badiiy takrorlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi, badiiy takror she'riyat tlining ajralmas qismi, yashash formasi. She'rlar mutanosib ritmik miqdorlar – bo'g'inlar, urg'u, misralar, misralarning aniq almashinishi asosida qurilgan. Qofiya va boshqa tovush moslashuvlari fonetik-tovush takrorlarini hosil qiladi. Shu ma'noda she'riyat tilining fonetikasi deb bemalol gapirish mumkin. Quyida dastlab shu haqda fikr yuritimiz. Badiiy asar fonetikasi haqida gap ketganda, uning yozilish vaqti, o'rni, shu makon va zamondagi til xususiyatlari, tovushlar miqdori va variantlari, fonetik qonuniyatlari, tovush juftlari va transformatsion xususiyatlari, transkripsiyasi, qaysi tildan olinganligi yoki o'z qatlam tovushi ekanligi, urg'u tushish o'rinlari, bo'g'inning holati, ohang jihatlari kabi xususiyatlar haqida gap boradi. Fonografik stilistika ma'lum badiiy yoki poetik asarning fonetik birliklar vositasida shakllangan musiqiylik, jarangdorlik, evfonik vazifa bajarayotgan fonetik birliklarning funksional-ekspres-siv, akkumulyativ, appelyativ xususiyatlarini, she'riy san'atlarning tovush, urg'u va bo'g'in orqali yuzaga keltirishdagi rolini qofiya va uni yuzaga keltiruvchi tovushlar tizimi kabilarni o'rganadi. Badiiy asarning fonetik tahlilida esa, uning funksional-estetik qimmati emas, balki asardagi tovushlarning fizik-fiziologik, artikulyatsion xususiyatlari ochib beriladi.

Shoirning she'ri qachon she'rga aylanadi. Qachonki, xalq tilidan tushmaganda, odamlar qalbidagi yashagandagina u haqiqiy san'at namunasiga aylanadi. Erkin Vohidov she'rlari ana shunday she'rlardan sanaladi. Uning she'rlarini xatto oddiy kishilar ham maroq bilan o'qiydi. Sabab shundaki, uning ijodida so'zlarda g'alizlik kuzatilmaydi. Bir narsani qiyoslashda hayotiy o'xshatishlardan foydalanadi. Qofiyalari biri-biriga hamohang, so'zlar

xushohang, vaznda ortiqchalik sezilmaydi. Bu esa shoirning yuksak iste'dodini anglatadi.

So'z topolmay manglayimda ter,

Shoirlardan doimo talab:

O'qimog'i kerak yangi she'r

Va aytmog'i kerak yangi gap ("Oqshom").

Erkin Vohidovning bu baytiga e'tibor bersak, shoir o'z ustida ishlashini, talabchan bo'lganligini va boshqa ijodkorlardan ham shuni kutishini bildirgan. She'riyat olamida g'azal janri ham borki, bu janrda barcha ijod ham jazmqilavermaydi. Negaki, bu janrda oz so'z qo'llab ko'p ma'no ifodalamog'i kerak. San'atning boshqa turlaridan ko'ra ko'proq talant va mahorat talab qiladi. Shoirimiz bu janrda ham qalam tebratdi va she'rsevarlar qalbidan joy ola bildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. Shomaqsudov, I. Rasulov, R. Qo'ng'urov, X. Rustamov. O'zbek tili stilistikasi. T.: O'qituvchi, 1983.
2. R. Qo'ng'urov, S. Karimov, T. Qurbonov. O'zbek tili funktsional stillari. S. SamDU nashri, 1984.
3. Yo. Tojiev, N. Hasanova, H. Tojimatov, O. Yo'ldosheva. O'zbek nutqi madaniyati va uslubiyat asoslari (ommabop qo'llanma). T., 1994
4. Курбанова Д. И. ПРИМЕНЕНИЕ НЕСТЕРОИДНЫХ ПРОТИВОВОСПАЛИТЕЛЬНЫХ ПРЕПАРАТОВ У ПАЦИЕНТОВ С ХРОНИЧЕСКОЙ ПОЯСНИЧНОЙ БОЛЬЮ //Экономика и социум. – 2022. – №. 1-1 (92). – С. 569-573.
5. Шадманов А. К. и др. Нормальные ультразвуковые размеры предсердий и желудочков сердца у людей в возрасте 25-64 лет //Сеченовский вестник. – 2013. – №. 2 (12). – С. 52-56.
6. Харламова Ф. С. и др. Патогенетическое обоснование применения Имунорикса при ОРИ у часто болеющих детей //Детские инфекции. – 2008. – Т. 7. – №. 4. – С. 41-46.
7. Курбанова Д. И. КОМБИНИРОВАННАЯ АНТИГИПЕРТЕНЗИВНАЯ ТЕРАПИЯ АРТЕРИАЛЬНОГО ДАВЛЕНИЯ У ПАЦИЕНТОВ С МЕТАБОЛИЧЕСКИМ СИНДРОМОМ //Экономика и социум. – 2023. – №. 5-2 (108). – С. 797-804.
8. Курбанова Д. И., Косимхожиев М. И. КЛИНИЧЕСКИЙ ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ЦЕФАЛОСПОРИНА V ПОКОЛЕНИЯ ЗИНФОРО //Экономика и социум. – 2023. – №. 6-2 (109). – С. 820-823.

9. Курбанова Д. И. ФАКТОРЫ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ НЕСТЕРОИДНЫХ ПРОТИВОВОСПАЛИТЕЛЬНЫХ ПРЕПАРАТОВ У ПАЦИЕНТОВ С ПОЯСНИЧНОЙ БОЛЬЮ // Экономика и социум. – 2024. – №. 1 (116). – С. 1028-1031.
10. Курбанова Д. И. ПАТОГЕНЕЗ И МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ НЕСТАБИЛЬНОЙ СТЕНОКАРДИИ В ФАРМАКОТЕРАПИИ // Экономика и социум. – 2024. – №. 1 (116). – С. 1032-1035.

O‘zbek tili darslarida Mirtemir she‘riyatining lingvistik xususiyatlarini tatbiq etish

Munavvarova Moxira

Is‘hoxon Ibrat maktabi ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

X.O‘rinboyeva

NamDU doktoranti

Annotatsiya: Mirtemir she‘riyatida takroriy so‘zlar bir misrada birdan ortiq qo‘llanib, uslubiy vazifa bajarib kelgan. Bunda ma‘lum bir misrada takroriy so‘zlar yonma-yon qo‘llanishi yoki misraning turli o‘rinlarida takror kelishi mumkin. Masalan, shoirning “Yorti asr qo‘shiqlaridan” she‘rida takroriy so‘zlar shakliy va ma‘noviy takrorlarni yuzaga keltirgan

Kalit so‘zlar: **Mukarrar** badiiy san‘at Bandda qo‘llangan parcha-parcha, bo‘lak-bo‘lak so‘zlari sinonim takroriy so‘zlardir. Ba‘zan misraning turli o‘rinlarida takroriy so‘z qo‘llanib, uslubiy vazifa bajarishi “Cho‘l kechasi” she‘rida quyidagicha namoyon bo‘lgan: **Epifora** – badiiy takror turlaridan biri. “Epifora (gr. yepi – so‘ng, phoros – olib boruvchi) so‘zlaridan olingan¹ bo‘lib, misralar oxiridagi tovush, so‘z yoki so‘z birikmasi takroridan iborat.

Mirtemir she‘riyatida yana bir takror turi – mukarrar usuli ham qo‘llaniladi.

Mukarrar badiiy san‘atlarning takror usullaridan biri bo‘lib, bunda takroriy so‘zning qaytarilishi kuzatiladi. “Mukarrar so‘zi qayta-qayta, ust-ustiga ma‘nolarini ifodalaydi. Shu nom bilan ataluvchi lafziy san‘at esa baytning har ikki misrasida juft so‘z qo‘llashni nazarda tutadi” _.

Mirtemir she‘riyatida takroriy so‘zlar bir misrada birdan ortiq qo‘llanib, uslubiy vazifa bajarib kelgan. Bunda ma‘lum bir misrada takroriy so‘zlar yonma-yon qo‘llanishi yoki misraning turli o‘rinlarida takror kelishi mumkin. Masalan, shoirning “Yorti asr qo‘shiqlaridan” she‘rida takroriy so‘zlar shakliy va ma‘noviy takrorlarni yuzaga keltirgan:

Butun edim,

¹Hojiahmedov A. Ko‘rsatilgan asar.

Nochor bo 'ldim parcha-parcha, bo'lak-bo'lak.

Durkun edim,

Yuray desam na yo 'l qoldi, na-da yo 'lak.

Sal qoldiki,

Unut bo 'lsa mo 'l-ko 'lligim, o 'z chekligim,

Sal qoldiki,

Unut bo 'lsa o 'z yo 'lligim, o 'z bekligim.

Bandda qo'llangan parcha-parcha, bo'lak-bo'lak so'zlari sinonim takroriy so'zlardir. Ba'zan misraning turli o'rinlarida takroriy so'z qo'llanib, uslubiy vazifa bajarishi "Cho'l kechasi" she'rida quyidagicha namoyon bo'lgan:

Shunday kun keladi, uqdim chiroqdan,

Qaldiraqday dovruq, bong taralgusi,

Tog'-tog' xirmonlarni lak-lak chanoqdan

Faqat shu kemalar yig'ib olg'usi!

Ko'rinadiki, bir misrada ikki xil shakldagi takroriy so'z qo'llanib, bir-birining ma'nosini to'ldirib kelgan.

Umuman olganda, Mirtemir she'riyatida eng mohirona qo'llangan leksik badiiy tasviriy vositalardan biri takrirdir. Bu takror vositasi orqali she'rdagi ma'lum holatga, so'zga, umuman, til birligiga urg'u beriladi va she'r davomida aynan shu tushunchaning mohiyati yoritiladi. Shu asosida she'rda aytilmoqchi bo'lgan fikr konnotativ mazmun kasb etadi.

Leksik takrorlar so'z shaklida namoyon bo'lar ekan, nazmiy tilda so'zlarning tashqi ko'rinishi ham ichki ma'no singari muhim ahamiyatga ega. She'rdagi misralarning mantiqan o'zaro singdirilishi, ayrim so'z – fikrlarning ajratib berilishi orqali alohida ta'sirchanlikka erishiladi. Mirtemir she'riyatida so'z takrorlari o'ziga xos stilistik ma'no anglatishga xizmat qilgan. Zero, har bir takroriy qo'llangan

soʻzning yakka holda qoʻllanganiga nisbatan maʼno koʻlami kengroq boʻlib, qoʻshimcha uslubiy maʼno oʻttenkalariga ham ega boʻladi.

Leksik takrorlar Mirtemir sheʼriyatida takrorning turli koʻrinishlari shaklida qoʻllangan.

Shoir anafora, mukarrar, takrir, epifora kabi takror turlari vositasida leksik takrorlarni mahorat bilan qoʻllagan. Ayniqsa, anafora takrori eng koʻp qoʻllangan boʻlib, har birida oʻziga xos stilistik boʻyoqdorlikka ega.

Bu kabi holatlardan koʻrinib turibdiki, Mirtemirning koʻpchilik sheʼrlarida, ayniqsa, anafora takrori qoʻllangan sheʼrlarida mantiqiy urgʻu misralarning boshiga tushadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Karimov I.A. Adolatli jamiyat sari. – T.: Oʻzbekiston, 1998. – B. 160.
2. Karimov I.A. Yuksak maʼnaviyat – yengilmas kuch. – T.: Maʼnaviyat, 2008. – B. 176.
3. Abdurahmonov X. Maqol va matallarda takror komponentlarning qoʻllanishi // Oʻzbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 1974. – 3-son. – B. 60-63.
4. Abdurahmonov Gʻ. Yozma nutq uslublarini yaratuvchi vositalar // Oʻzbek tili va adabiyoti. – Toshkent, 1994. – 3-son. – B. 29-32.
5. Adabiyot nazariyasi. Abadiy asar. Birinchi jild. – T.: Fan, 1978. – B. 416.
6. Azizov Q. Mirtemir. – T.: Badiiy adabiyot, 1969. – B. 110.
7. Aʼlamova M. Takror va uning ayrim xususiyatlari // Oʻzbek filologiyasining aktual masalalari. – T., 1977. – B. 169-173.
8. Boboyeva S. Hamid Olimjon poeziyasining leksik xususiyatlari. – T.: Fan, 1989. – B. 54.
9. Doniyorov X., Yoʻldoshev B. Adabiy til va badiiy stil. – T.: Fan, 1988. – B. 208.
10. Doniyorov X., Mirzayev S. Soʻz sanʼati. – T.: Fan, 1962. – B. 316.
11. Yoʻldoshev B. Badiiy nutq stilistikasi. – Samarqand: SamDU, 1982. – B. 82.
12. Yoʻldoshev M. Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari. – T.: Fan, 2007. – B. 123.
13. Yoʻldoshev M., Yadgarov Q. Badiiy matnning lisoniy tahlili. – T.: TDPU, 2007. – B. 111.

**OUTLINE
VOLUME-1, ISSUE-8**

1.	TADBIRKORLIK FAOLIYATI RIVOJLANISHINING TASHKILY-HUQUQIY ASOSLARI Dadajonova Chamanoy Valijon qizi	5-9
2.	ATHEROSCLEROSIS OF BLOOD VESSELS IS A MANIFESTATION OF COMPLICATIONS OF METABOLIC SYNDROME B. L.Hoshimov, S.M. Akhmedova	10-15
3.	ВЛИЯНИЕ САМОЯВЛЕНИЯ НА ЗДОРОВЬЕ Хасанова Сурайё Шоназаровна	16-19
4.	МИНТАҚАДА ТИББИЙ ХИЗМАТЛАР БОЗОРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМИ ВА ДАСТАКЛАРИ Даврон Кесимов	20-30
5.	CHET EL INNOVATSION TEXNOLOGIYALARINI PROFESSIONAL TA'LIMDA QO'LLASH Maxkamova Oltinoy Mirzarahim qizi	31-35
6.	MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDAGI IZCHIL O'ZGARISHLAR Abdumòminova Farangiz Yolqin qizi	36-40
7.	KARBAMID-FORMALDEGID ASOSIDAGI MODIFIKASIYA LANGAN OLIGOMERLAR OLISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI Karimova Zarnigor Mansurovna	41-44
8.	EVALUATION OF SOME INDICATORS AFTER SIMULATED CLINICAL MORTALITY IN FEMALE RATS Kuliev Ozodjon Abdirakhmonovich	45-52
9.	THE IMPORTANCE OF AUDIO AND VIDEO LESSONS IN TEACHING ENGLISH Abduvoxidova Shukuronaxon	53-56
10.	THE USE OF INNOVATIVE METHODS IN THE COURSE OF THE LESSON Xomidova Gulnoza Qahramon qizi	57-63

11.	IMPLEMENTATION OF MONETARY REFORMS IN KHIVA KHANATE Xasanova Nurafshon Nizomaddin qizi	64-68
12.	EFFECTIVE METHODS OF MASTERING THE WAYS OF STATUS OF FERGANA-TASHKENT IN THE PROCESS OF MUSICAL EDUCATION Fazliddin G'ulomxonov Sadriddin o'g'li	69-74
13.	СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭПИТЕТОВ В "СТРАШНЫХ СЛУЧАЯХ" В СБОРНИКЕ "ЧЕРНОЕ ПАЛЬТО" Л.С. ПЕТРУШЕВСКОЙ Назарова Шахноза Тохир кизи	75-80
14.	THE ROLE OF GRAMMAR IN ENGLISH FLUENCY Mamatoyibov Xurshidbek Hikmatillo o'g'li	81-85
15.	КОМПЛЕКСНАЯ ТЕРАПИЯ РУБЦОВ ЛИЦА Юсупова Д.З., Шукпаров А.Б., Ширинбек И.	86-92
16.	МАКТАВ О'QUVCHILARINI DARSGA QIZIQTIRISHDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOHDALANISH Xotamova Sayyora Najmiddinovna	93-96
17.	The notion of ESP and its distinctive characteristics Ziyodullayev Jamshid Azamat o'g'li	97-99
18.	O'ZBEK MILLIY ESTRADA SAN'ATI Oyto'rayev Azizxon Xasan o'g'li	100-104
19.	FITRATNING JADIDCHILIK HARAKATIDA DINIY ISLOHOTLAR G'OYASI Axmatova Fotima Akromjon qizi	105-109
20.	O'ZBEKISTONDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR MAXSUS TA'LIMI Salovat Galiyev	110-114
21.	ЧИТАТЕЛЬСКАЯ ГРАМОТНОСТЬ У УЧАЩИХСЯ С НАРУШЕНИЯМИ СЛУХА Досмурзаева Айжан Оразбековна	115-119
22.	Psychoemotional disorders in men with infertility Majidova Y.N., Rakhmonov I.A., Azimova N.M.	120-121

23.	Psychoemotional and cognitive disorders in chronic cerebral ischemia Adhamova M.A. Majidova Ya.N., Azimova N.M.	122-123
24.	РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ Махмудова Муборак Фрунзаевна	124-128
25.	IJTIMOIIY MADANIY TARAQQIYOT JARAYONIDA TILNING TRANSFORMATSIYALANISHI Abduraxmonova Yulduz Munis qizi	129-131
26.	Global iqlim o'zgarishlari sharoitida tabiiy resurslardan foydalanishda geoaxborot tizimlaridan foydalanish (Respublikamiz misolida) Amangeldiyeva Umida Joldasbayevna Sultamuratova Zaure Axmet qizi	132-136
27.	Psycho-emotional and cognitive background in children with juvenile rheumatoid arthritis Khamidova N.A.	137-138
28.	Erkin Vohidov she'riyati tilida takrorlar Haydarova Rushana	139-143
29.	O'zbek tili darslarida Mirtemir she'riyatining lingvistik xususiyatlarini tatbiq etish Munavvarova Moxira X.O'rinboyeva	144-146
30.	MUNDARIJA	147-149